ИССЛЕДОВАНИЯ ПО УЙГУРОВЕДЕНИЮ

КҮЛЛИЯТИ ХУШҺАЛ ҒӘРИБИЙ

Қазақстан Җумһурийити Билим вә Пән министрлиги
Пән комитети Р.Б. Сүлейменов намидики
Шәрикшунаслиқ институти

КҮЛЛИЯТИ ХУШҺАЛ ҒӘРИБИЙ

(Хушһал Ғәрибий әсәрлири)

Алмута, 2016

УДК 821.512.134-1
К 93

ҚЖ БПМ ПК Р.Б. Сүлейменов намидики Шәриқшунаслиқ институтининң Илмий кеңишидә нәширгә тәвсийә қилинған.

К 93 Күллияти Хушһал Ғәрибий (Хушһал Ғәрибий әсәрлири) / Алмута: МИР, 2016. - 260 б.

Нәширгә тәйярлиғучилар:
Аманбәк Җәлилов, Дилшат Рәйһанов.

ISBN 978-601-7516-93-2

Мәзкүр китапта XIX әсирдә яшап иҗат әткән уйғур хәлқининң көрнәклик шаири, мәрипәтпәрвәр алим Хушһал Ғәрибийниң һаяти вә иҗадий паалийити һәққидә ейтилиду. Топламда униң қәлимигә мәнсүп ғәзәлләр, рубаийлар, чистанлар вә башқилар орун алған.

Бу әмгәк түркий тиллиқ хәлиқләр арисидики тарихий вә мәдәний мунасивәтләрниң тарихини тәтқиқ қилишта муһим мәнбә сүпитидә хизмәт қилиду.

УДК 821.512.134-1

«УЙҒУРЛАРНИҢ ТАРИХИ ВӘ МӘДӘНИЙИТИ»
СЕРИЯСИНИҢ ТӘҺРИРАТ КЕҢИШИ
Әбсаттар Дербисали
Меруерт Абусеитова
Аширбек Муминов
Рисаләт Кәримова
Абләһәт Камалов
Гүлҗаһан Һаҗиева
Гулбәһрәм Молотова
Рәхмәтҗан Йүсүпов

Топламниң җавапкәр муһәррири
т.п.д. Кәримова Р.Һ.
Рецензентлар: филология пәнлириниң докторлири
Сағандықова Н.Ж., Һәмраев А.Т.

ISBN 978-601-7516-93-2

© Р.Б. Сүлейменов намидики Шәриқшунаслиқ институти, 2016
© «МИР» нәшрият өйи, 2016

СӨЗ БЕШИ

Мәлумки, уйғурларниң бай мәдәний тарихи узун әсирләр мабайнида инсанпәрвәрлик вә хәлиқпәрвәрлик ғайилар билән суғурулған надир әсәрлири көпләп нусхиларда көчирилип, хәлиқ арисида кәң тарқалған. Мана шундақ қолязма ядикарлиқлар һазирқи күнләрдә көпләп сақлиниватқан болсиму, амма нурғунлиған әсәрләрниң тәғдири намәлум. Болупму Шәрқий Түркстан вә Оттура Азия шәһәрлириниң китапхана фондлирида вә музейлирида жиғилип, сақлинип қалған бәзи есил қолязма нусхилиридин ташқири, уларниң һазирқи вақиткичә хәлиқ қолида, йәни шәхсий китапханиларда сақлиниватқанлиғини билимиз. Лекин у китапларниң тәғдири бизгә намәлум. Сәвәви хәлиқ қолидики нурғунлиған надир қолязмилар урушларда, рәһимсиз бастурулған қозғилаңларда йоқитилип кәткән. Мәдәний мирасини вә қолязма китаплирини сақлап қалимиз дегәнләрниң бәзилири уларни дүшмән қолиға чүшәрмәслик үчүн йәр астиға көмүп қойған, андин вәтинини ташлап, чәт, яқа жутларға кәткән. Униңдин ташқири, билимизки, китап қәдрини билмәйдиған бәзи кишиләрниң қолида ундақ қолязма әсәрләр аста-аста өз қәдир-қиммитини йоқитип, упрап, һалак болиду.

Һазирқи күндә бүйүк намайәндилиримизниң әсәрлириниң қолязмилири Ташкәнт, Санкт-Петербург, Бухара, Қоқәнт, Баку, Лондон, Париж, Рим, Мюнхен, Вена, Тегеран, Оксфорд охшаш шәһәрләрниң Шәриқ қолязмилириниң фондлирида сақланмақта. Шундақла у сақлиниватқан қолязма әсәрләрниң илмий тәвсифлири нәшир қилинған каталоглар можут. Мана шундақ қолязмиларниң бири Өзбәкстан Пәнләр академияси Абу Рәйһан Беруний намидики Шәриқшунаслиқ институниң қолязмилар фондида тепилди. У болса XIX әсирдә яшап ижат қилған уйғур шаири Хушһал Ғәрибийниң әсәрлириниң топлими еди. Уни мәзкүр институтта илим билән шуғуллиниватқан алим тарих пәнлириниң намзити Аманбәг Җәлилов қолға чүширип, нәширгә тәйярлиди. Авал у 2005-жили Хушһал Ғәрибий һаяти вә ижади һәққидә қисқичә мәлумат вә жигирмигә йеқин ғәзәлләр, мухәммәсләр, ру-

баий, мустәзад вә чистанларни берип, Өзбәкстан Пәнләр академияси «Фан» нәшриятида китапчә нәшир қилип тонутқан еди. Төвәндә болса, Аманбәг Җәлилов ушбу қолязма нусхиси вә муәллипиниң һаяти вә ижадий паалийити тоғрисида тәпсилий тохтилип өтиду.

Мәзкүр муәллипниң әсәрини толуғирақ нәшир қилиш нийитидә у әсәр қолязмисиниң иккинчи нусхисини биз қолға чүшәргән едуқ. Лекин у қолязма шәхсий китапханидин болғачқа, униң әсли нусхисини бизгә берәлмисиму, у қолязминиң фотокопиясини чүшүрүп, пайдилинишқа бәрди. Мундақ мүмкинчиликни бизгә кәсипдишимиз тарих пәнлириниң доктори Аширбек Муминов яритип бәрди. У қолязма һәҗими 150 варақ, йәни 300 бәттин ибарәт болуп, Өзбәкстанда сақлиниватқан нусхидики ғәзәлләргә қариғанда 70 ғәзәл артуқ көчирилгән. Һәммиси 340 шеир болуп, нәстәлик хети билән чирайлиқ йезилған. Һәр бир бәт рамкиға елинип, шеирлар икки қурдин вә мақтаъси (ахирқи икки қури, йәни шаирниң тәхәллуси берилидиған қурлар) алаһидә рамка ичидә берилгән. Китапниң ахирқи 5 вариғида һәр түрлүк сүрәтләр вә калтә-калтә сөз-жүмлиләр кәлтүрүлгән. Нусхиниң көчирилиш тарихи, жайи, уни көчәргән хәттат исми берилмигән, шуңлашқа у қолязма әдипниң қәлими билән көчирилгәнлиги яки бирәр хәттат тәрипидин ишләнгәнлиги намәлум.

Хушһал Ғәрибийниң мәзкүр топлимини тәйярлашта биринчи нусхидики йетишмигән шеирлар мәтин арисиға алфавит тәртиви бойичә киргүзүлүп, һәр шеирниң иккинчи нусхида қанчинчи варақ яки бәттә йезилғанлиғини бәтниң астиға нәқил билән көрситилди.

Қолязма мәтининиң нәстәлиқ хетини кирил йезиғиға Аманбәг Җәлилов (Өзбәкстандики қолязма нусхисидин) вә Дилшат Рәйһанов (Алмута қолязма нусхисидин) көчәрди. Шундақла мәтин вә мәтин луғитини рәтләшкә Зульфия Кәримова вә Халминәм Мәсимова, баш муһәррирликкә Рисаләт Кәримова, муһәррирликкә Рәхмәтҗан Йүсүпов җавапкәр болди.

Дилшат Рәйһанов
Филология пәнлириниң намзити

КИРИШМӘ

Уйғур әдәбияти тарихини һазирқи заман методологияси асасида тәтқиқ қилиш уйғур әдәбиятшунаслиғиниң күн тәртивидә турған муһим вә актуал вәзипиләрниң бири.

Уйғур әдәбияти тарихини үгүнүш үчүн дәсләп униң тәрәққият этаплирини, андин айрим дәвирләрдә уйғурлар яшиған түрлүк районларда можут болған әдәбий һаят вә униң намайәндилириниң иҗадини үгиниш муһим әһмийәткә егә.

Елимиз мустәқилликкә қол йәткүзгәндин кейин уйғур хәлқиниң бүйүк сөз сәнъәткарлири яратқан бай вә қедимий иҗадий мирасни топлаш, нәшир қилиш вә илмий тәкшүрүш бойичә җиддий ишлар елип берилмақта. Уйғуршунас алимлиримиз тәрипидин классик әдәбиятимиз тәрәққиятиниң гүлләнгән дәври һесапланған XIX әсирдә яшап иҗат әткән уйғур классиклириниң һаяти вә иҗадий паалийити бираз тәкшүрүлди һәм бүйүк намайәндилиримизниң әдәбиятимиз тәрәққиятиға қошқан һәссиси еник көрситилди. Бирақ уйғур классик әдәбияти намайәндилириниң һәммиси тоғрисидики мәлумат бизгичә йетип кәлгини йоқ. Шуларниң бири Хушһал Ғәрибийдур. Мәзкүр китапқа XIX әсирдә яшап иҗат қилған уйғур шаири Хушһал Ғәрибийниң талланған шеирлири киргүзүлгән. Мошу шеирлар арқилиқ шаирниң һаяти вә иҗадий паалийити һәққидә қисқичә мәлумат алалаймиз. Бүгүнгә қәдәр Хушһал Ғәрибий һәққидә һеч қандақ илмий иш әмәлгә ашурулмиған.

Ғәрибий мирасини үгиништә әң асасий мәнбә униң Өзбәкстан Пәнләр академияси Беруний намидики Шәриқшунаслиқ институти қолязмилар фондида Р.11409 инвентарь номери астида сақлиниватқан қолязма куллияти болуп һесаплиниду. Шәриқшунаслиқ институтидики қолязма нусха қелин картон чәримдин нәқишлик қилип ишләнгән муқавилиқ, һәжими 13х20 см, 144 варақтин ибарәт болуп, непиз қоқән қәғизигә йезилған. Күллиятниң Әнҗан нусхисиму жуқуридики һәжимдин анчә пәриқләнмәйду.

Күллиятниң муәллипи Хушһал Ғәрибий болғини үчүн биз уни «Күллияти Ғәрибий» дәп аташни тоғра көрдуқ. Әдипниң һаяти вә иҗадий паалийити һәққидики мәлумат күллиятниң муқәддимә вә

хатимә қисмида берилгән. Җүмлидин, хатимә қисмида куллиятниң йезилған жили әбҗәд һесавида бәнттә «Бәһали Ғәрибий» сөзи йәни тарихи арқилиқ ипадиләнгән. Униңда:

«Әнҗамиси мәктүбимә ғурбәт йерида
Бәһали Ғәрибий таърихи болди тәмам»

дәп йезилған. Иккинчи мисрадики «Һали Ғәрибий» сөзи әбҗәд һесавида һиҗрий 1261, милади 1845-жилиға тоғра келиду. Демәк шаир шеирлар топлимини 1845-жили йезип түгәткән. Күллияттики мәлуматқа асасლансақ, Ғәрибий Қәшқәр шәһиридә XIX әсирниң башлирида туғулған, Қәшқәр мәдрисисидә заманиниң әң мәшһур данишмәнлиридин бири Мәвлавий Хожа Муһәммәд ахунумниң дәрисханисида математика, астрономия, тиббият, мәнтиқ, грамматика, фәлсәфә пәнлири, ислам дини қанунлирини үгәнгән. Бу һәққидә шаир: «Вилайәти Қәшғәр аманлиқ вә абаданлиғ заманида нечә уламан изам вә мәктәдаи кирәм, данишмәндлик сипеһриниң хуршиди нурәфшани илм әһлиниң йеганәси вә фуқәра қәбилисиниң нашаниси, әһли батәнлириниң нәқшбәнди вә әшақ риндаләриниң дилписәнди, йәъни Мәвләвий Хожа Муһәммәд ахунумниң дәрсханисида илмий әләм вә илмий фикеһ вә илмий мәнтиқ, илмий әқайид илм әһвал, илм фәрайиз, илм тәсәввуфни неччә йил тәәлум астанәсини өһуп нә ләйин җайиниң хакини көзүмгә сүртүп ихлас мәһәббәт бирла дәрс тәәлум алдим. Бәдәзан нәччә йил тә дәрс мақамидә олтуруп мәдрәсәдә дәрсгойлиқ қилдим», дәп язиду.

Ғәрибий мәдрисини түгәткәч, Қәшқәрдә көзгә көрүнгән алим Шәйх Лутпулла Колабийгә мурид (шагирт) болуп, униңдин тәлим алиду. Устазиниң рухсити билән талипларға рәһбәрлик қилиду. Йәни мәдрисидә дәрис бериду. Бирақ бу дәвирдә Шәрқий Түркстанда, җүмлидин, Қәшқәрдә манҗур-хитай басқунчилириға қарши миллий-азатлиқ һәрикәтләр овҗ алған еди. Шаир бу һәрикәтләрни мундақ баян етиду: «Күндин күн өтүп шәһримиздә зулум-ситәм нәчәнд мәрдүмләрдин нечәнд хилап рәвишләр пәйда болди. Андин аманлиқ бәрһәм йәп бала вә апәт, түрлүк-түрлүк рәнҗ-күлпәт аңа йүзләнди. Бисяр ғулғулилар болуп, мусулманлар куфар бирлә җәң қилип бу ләинләр әһвалини тәң қилди. Ахир куфаринай набекарләр ғалип болуп, мусулманлар сиһәт өлтүрүп, мал-амваллирини тараж қилди. Қалған мусулманларға һәддин фузун, вәәдин сузун зәбунлуғ йүз анчә мәзунлуғ йүзләнди». Вә шундин кейин хитайларниң хәлиққә қилған зулуми,

вәһшиләрчә һәрикәтлири тәсвирлиниду. Шуниң билән қатарда күллиятниң нәсрий қисмида йәрлик аһалиниң хатиржәм яшашқа мүмкинчилиги болмиғанлиғи сәвәвидин хошна мәмликәтләргә қечип кәткәнлиги вә шуларниң қатарида шаирниң өзиму Қәшқәрдин Фәрғаниғә андин Әнҗанға көчкәнлиги һәққидә һекайә қилиниду.

Һәқиқәтән, XIX әсирниң 20-жиллиридин 70-жиллириғичә Шәрқий Түркстанда манҗур-хитай һакимийитиниң зулумиға қарши бир қатар миллий-азатлиқ қозғилаңлар болуп өтти. Қозғилаң нәтижисидә һакимийәт бешиға кәлгән ғожилар һәр қетимдила хәлиққә бираз йениклиликләрни яритип бәргән болсиму, қозғилаң бастурулғандин кейин, хитай һакимийити йәрлик хәлиқни, болупму қозғилаң иштиракчилирини қаттиқ жазалиди. Мал-мүлкини талан-тараж қилип, вәһшиләрчә өч алди. Селиқлар, феодал мәҗбурийәтлириниң сани көпәйди. Буниңға бәрдашлиқ берәлмигән аһалиниң бир қисми Шәрқий Түркстандин Қоқән, Бухара, Хорезм ханлиқлири вә Йәттису территориялиригә йүзләп, миңлап қечип, көчүп кетишкә мәҗбур болди. Бирақ қозғилаңлар уйғур хәлқи тарихида чоңқур из қалдурди. Биз күллиятниң 1845-жили йезилип болғанлиғини һесапқа елип, күллиятта ейтиливатқан қозғилаң 1825–1827-жиллардики Җаһангир Хожа қозғилиңи дегән хуласигә кәлдуқ. Чүнки 1845-жилидин алдин вә кейин мунчилик чоң қозғилаң болмиған. Шаир өз әсәридә 1827-жили қозғилаң мәғлубийитидин кейин көпчилик қатари; устази билән Қоқән ханлиғиға қечип чиққанлиғини тәкитләйду. Хушһал Ғәрибий Фәрғанә вадисиниң көп шәһәр вә йезилирида мусапирлиқта еғир һаят кәчүриду. У һаят кәчүрүш үчүн түрлүк ишлар билән шуғулланди. Бирақ турмуши яхшиланмиғандин кейин, Һиндистанға кәтмәкчиму болди, лекин униң бу нийитиниң әмәлгә ешишиға ихтисадий әһвали яр бәрмиди. Шаир Қоқән ханлиғи территориясигә қечип чиққан дәвирдә ханлиқ тәхтидә Өмәрханниң (1810–1822-ж.) оғли Муһәммәд Әлихан (1822–1842-ж.) хан еди. Бу дәвир һакимийәт үчүн күрәш, зорлуқ-зомбилиқ күчәйгән пәйт еди. 1842-жили болса, Қоқәнни Бухара хани Әмир Нәсрулла бесивелип, хәлиқни талан-тараж қилди. Лекин Қоқән хани қериндашлири 6 айдин кейин һакимийәтни қайтуруп алди. 1841–1842-жиллири, дәсләп Муһәммәд Әлиханниң, кейинирәк Әмир Нәсрулланиң башчилиғиға қарши хәлиқ қозғилаңлири болуп өтти.

Буларниң һәммә еғирчилиғи аддий хәлиқниң бешиға чүшти. Хә-

лиқ наһайити еғир һаят кәчүрәтти. Шулар қатарида Хушһал Ғәрибийму намратчилиқниң азавини тартти. Урушлар вә қозғилаңларни рәһимсиз бастурушлар нәтижисидә вәйран болған Фәрғанә вадисини Ғәрибий вәйранәи ғәмханиға охшитиду.

Шаирниң йезишичә, у Фәрғанә вадисиға өз яридин айрилип чиққан. Яри, дияри ишқида булбул гүлшәнгә тоти Һиндистаниға, Фәрһад Шириниға, Мәҗнун Ләйлисигә йетәлмәстин һиҗран вадисида һәҗр фирағи шиддити көйүп-пишип ғериплиқта яшиғанлиғини нәсрий вә нәзм билән баян қилиду.

Җүмлидин, нәсрий:

«...Һасилал әмир мәқсәд кочисида ғериплиқниң зиядилигидин Хошһал намим Ғәрибийгә мубәддәл болди. Вә униң һәҗри фурақи шиддәти бирлә тәләп кочәсидә ғериплик мукәммәл болди», дәп язиду.

Нәзм болса:

Учрадим ул дәрдғә ким бедәва,
Қилди мени өз Вәтәнимдин җуда.
Йәъни ерур өз Вәтәним Қашғәр,
Йиллар еди ул мңа җайи муқәррәр.

***

Бәс бузулуп вәйран олуб Қашғәр,
Илкидә куфар һәммә зер-зәбәр.
Тараж етип нәкд илә мәрҗанләрни,
Тараж етип бәлки әзиз җанләрин.
Шәһри вилайәтгә андин қачип,
Чиқти мусулманлар һәммә мүлкидин кечип,
Чиқтим улар бирләки чиққан чаға,
Җуһ дилим болса нетаң мәрһәми,
Өз Вәтәнимдин чиқип арам йоқ,
Болди күн шәмъи әшам йоқ.
Болдәи Фәрғанә маңа хәлқара,
Вадиий Мәҗнун ерур ул гоя.
Ләйли вәшим ишқида бар зармән,
Ки йоқалип ғаһи йәнә бар мән.

дәп йезип өз тәрҗимиси һәққидә мәлумат бериду.

Демәк, Ғәрибий шаирниң әдәбий тәхәллуси болуп, Қәшқәрдики вақтида уни «Хушһал» дәп аташқан.

Шуниңға охшиған шеирлирида өз етиниң Хушһаллиғини наһайити көп тәкрарлайду. Җүмлидин, ғәзәллириниң биридә:

Тапмағәндин һали тәбдил олди Хушһал намимә,
Һәм ғерип олғач Ғәрибий намиси мәшһур ерур.

Иккинчисидә болса:

Атидур Хушһал, Ғәрибий анчәким болди ләқәб,
Яхширақдур ғурбәт әһвалиңни мәшһур әйләсәң.

дәп йезип етиниң Хушһаллиғини, ғерипликтин әһвалиниң ғурбәттә қалғанлиғидин Ғәрибий – тәхәллуси екәнлигини, амма, Ғәрибий нами билән хелә шөһрәт қазанған – мәшһур болуп қалғанлиғини тәкитләйду.

Башқа бир ғәзилидә қәшқәрликлигини тилға елип мундақ язиду:

Висли болмисиму һәҗридә болуп Хушһал
Ғәрибий Қәшғәрий бедияр қилди мени.

Ғәрибий әрәп вә парс тиллирини яхши билишигә қаримай, түркий тилда йезилған бир қанчә китапларниң хәлқиниң тәғдиригә еришип мәшһур нам қазанғанлиғини етиварға елип, түркий (уйғур) тилида йезишқа киришкәнлигини тәкитләйду, нәзм билән:

Әлфази түрк илә нәчә китаб ерди бурун,
Ким саһиби аниң еди мәшһур нам,
Мән һәм һәвәс әйләдимки чекмәккә нәва,
Болғачки бу севда дегәри ичрә мәшам.

дәп язиду.

Ғәрибий бир шеирида:

Әй Ғәрибий болма мәғрур өмүр табистаниға,
Қилғай өмриңни әҗәл бади зимистан ақибәт.

дәп йезип, өмриниң табистани йәни оттура яшлиқ пәйтидә иҗат қиливатқанлиғини әслитиду. Буниңдин, 1845-жиллири шаир шеирлар топлимини түзгәндә оттура яшларда екән дегән хуласигә келиш мүмкин.

Хушһал Ғәрибийниң қачан, қәйәрдә, қандақ вапат болғанлиғи һәм күллияттин өзгә йәнә қандақ әсәрләрни язғанлиғи һәққидә мәлумат йоқ.

Хушһал Ғәрибийдин бизгә әдәбий мирас сүпитидә жуқурида әслитип өткән 5728 мисрадин тәшкил тапқан Күллияти Ғәрибий қалған.

Бу шеирлар топлимиға аруз вәзнининң түрлүк өлчәмлиридики шеирлири киргүзүлгән. Җүмлидин, Күллиятта 271 ғәзәл, 53 мәснәвий, 37 рубаий, 14 мухәммәс, 14 сақинамә, 3 мустәхзад, 31 қитъә, 1 тарих, 2 чистан берилгән.

Демәк, Ғәрибий аруз вәзнининң түрлүк өлчәмлиридә ижат әткән. У тематикисининң байлиғи билән башқа уйғур классиклиридин пәриқлинип туриду. Лирик шаир шеирлирини Ғәрибий тәхәллуси билән ижат әткән. Бирақ күллиятнинң хатимисидә өз китабиға киргүзгән шеирлирининң бәзи бирлирини җам, мәй тәхәллуси билән бәргәнлиги яки җам, мәй, сақий сөзи билән тамамлиғанлиғини тәкитләйду. Бу һәқтә:

Алида тәхәллуси дедим ул җам илә мәй,
Көпрәк ғәзәлим ичрә мәзкүр изам.
Гаһи ғәзәлим ичрә тәхәллусдә бу җам,
Мәй, сақий зикридә тамам олди кәлам.

дәп язиду.

Ғәрибий шеирлирининң асасини ғәзәлләр тәшкил қилиду. Ғәзәллирининң нәфис гөзәллиги, жуқури бәдиийлиги унинң лирик шаирлиғидин дәрәк бериду. Шаирнинң ғәзәллири көпинчә муһәббәт мавзусида йезилған. Уларда сап сөйгү, вападарлиқ, инсанға, тәбиәт гөзәллигигә, вәтәнгә меһир бағлаш, уни улуқлаш асасий орунни егиләйду. Ғәрибий иҗадида бу жанрнинң устазлири һесапланған шәриқнинң улуқ әдиплири Муслиһиддин Сәъдий, Хафиз Шеразий, Мәвланә Лутфий, Низамий Гәнҗавий, Абдурахман Җамий, болупму Фузулий, Алишир Наваий, Һүвәйда, Мәшрәб вә башқа уйғур классиклирининң тәсири сезилип туриду. Ғәзәллирининң оригиналлиғи, бәдиийлиги җәһәттин XVIII–XIX әсир уйғур классик әдәбиятида ғәзәл жанрининң устиси һесапланған Нәвбәтий, Назим ғәзәллиридин қелишмайду, бәзән охшап кетиду.

Ғәрибийму шох вә мунлуқ, ғәмкин лирикиси билән киши қәлбини зоқландуриду. Яридин айрилған ашиқнинң һиҗран азаплири, ашиқ-мәшуқларнинң бәхитсиз муһәббити тәсвирлиниду.

Лирик қәһриман сүпитидә шаирнинң өзи гәвдилиниду. Мәһбуб, яр, мәй образлири арқилиқ һәқиқий инсан муһәббитини инсанға хас пикирләр билән тәсвирләйду. Бир сөз билән ейтқанда муһәббәт те-

мисиға йеңи позиция билән йеқинлишиду. Йеңи бояқлар, васитиләр билән әкис әттүриду.

Җүмлидин, шаир яр вәслигә йетәлмәй һиҗран отида көйүп йениватқанлиғини, изтирап чекиватқанлиғини, қайғу һәсрәтлирини:

Я рәб ансиз қилма койида мени җандин җуда,
Әйләсәң җандин җудалиқ қилма җанандин җуда.

дәп башланған, шундақла:

Бир пәри қилди мени ашуфтә һәйран ақибәт,
Ханиманимни тәрк әйләп қилди вәйран ақибәт.

дәп башланған ғәзәллиридиму әҗайип устилиқ билән ипадиләп бериду. Шаир бир қатар ғәзәллиридә һәқиқий чин муһәббәтни тәсвирләйду. Бевапа вә турақсиз ашиқлар үстидин күлиду. Ашиқлар қандақ болуши керәклиги үстидә пикир жүргүзиду.

Ашиқ әрмәскім ул отлуқ чеһрәдин
Шәвқидә аниң дили хунбар емәс.

дегән мисра вә

Көргүзүп йүз көрмидим бир меһри җанандин вапа,
Нә дәйин җананни ушбу көрмәдим җанандин вапа.

дәп башланған ғәзәллири пикримизни қувәтлигүчи бир мисалдур.

Ғәрибий ғәзәллири инсан муһәббитини дин тәсәввуф әһлиниң илаһигә болған муһәббитигә қарши қойиду. Заһид арзу қилған дуниядин – җәнәттин яр җамалини әла көриду. Заһид үстидин күлиду.

Ғәрибий ғәзәллириниң тәңдин толиси риңданә ғәзәлләрдин қурулған. Һаятқа муһәббәт, шатлиқ, бәхит-саадәткә интилиш, роһий чүшкүнлүк вә тәрки дуниячилиққа қарши нәпрәт, шәйх вә заһидларни паш қилиш, зулум-зомигәрликкә қарши наразилиқ вә исиянкарлиқ риңданә ғәзәлләрниң мәзмунини тәшкил қилиду. Бу мавзу мәй образи арқилиқ ипадилиниду.

Риңданә ғәзәлләрниң йетәкчи хусусийәтлири тоғрисида сөзләп өзбәк хәлқиниң атақлиқ шаири Мәқсуд Шәйхзадә ейтқинидәк, Ғәрибийниң қәләндәранә ғәзәллириниң асасий күйлири дәрвишлик (риңдлик) вә мәстликни махташ, заһид вә сопилар үстидин күлүш, мәйханә, бадә вә сақийни улуқлаш, дунияни бир җам шарапқа сетиш, товини бузмақ, чапанни (җамәни) мәйханида гөрүгә қалдурмақ, мәсҗитни тәрк әтмәк, пири муғанға кәмәрбәстәлик, сақийгә мәһлия вә мәфтун болуп

өзини йоқатмақ (қәләндәранә ғәзәлләрниң асасий мәзмунини) тәшкил қилиду. Риндана ғәзәллиридә һаятқа, инсанға муһәббәт кәйпиятлирини, адаләтсизликкә қарши наразилиқлирини баян қилиш Ғәрибийниң прогрессив шаирлиғидин дәрәк бериду.

Шаирниң «шәйх, әт, баис, ләзиз айрилиб, көрүп, әйләр, болғусидур, қәдәһ тут, истәгилгә» охшиған рәдифлик ғәзәллири һәмдә:

«Дила йолида аниң болмиш әнчә дәрдлиғ», дәп башланған ғәзәллири риндана ғәзәлләрниң яхши мисали болалайду. Бу саһада әнъәнивий васитиләрдин пайдилиниду. Амма өзигә хас маһарәт сезилип туриду.

У бир ғәзилини:

Җәннәт гәр олса мәрғуп билгәй ани Ғәрибий

Дозақ кәби ерур ул гәр болмиса висалиң

дегән мисра билән түгитиду.

Ғәрибий иҗадийитидики йәнә бир алаһидилик униң иҗадида вәтәнпәрвәрлик ғайилириниң кәң йорутилишидур.

Өз вәтини, яру-бурадәрлирини сеғинип, мусапирлиқта сәргәрдан һаят кәчүриватқан шаир ана вәтинини улуқлайду. Униң ишқида, айрилиш азавида жүриги өртиниватқанлиғи, вәтәнни көрүш иштияқида интилишлирини әҗайип сөз вә охшитиш бәдиий бояқлар билән тәсвирләйду.

Әгәр бир мәснәвийсидә:

Учрадим ул дәрдгәким бевапа,

Қилди мени өз вәтәнимдин жуда

дәп йезип, дунияда өз вәтинидин улуқ нәрсә йоқ, һеч ким униндин айрилип яшимисун. Чүнки униң даваси йоқ дегән пикирни баян қилса, башқа бир ғәзәлидә:

Кезәрмән йолида ул аһу көзлүкни нишан көргәч,

Ерур сәйяд йәңлиғ әсәр аһудин нишин көргәч.

Болуп ғурбәт йеридә җаним әндағ вәтән көзләр,

Чу қуш алтун қәпәсни көзләмәс өз әшиян көргәч.

дәп йезип, шаир өзини тутқунлуқта жүргән, алтун қәпәзгә чүшүп қалған аһу қушқа охшитиду. У қуш азатлиққа өз вәтини тәрәпкә интиливатқанлиғини тәсвирләйду.

Өзбәк хәлқиниң прогрессив, мәрипәтпәрвәр шаири Закирҗан Хал-

муһәммәд оғли Фурқәтниң тәғдири Ғәрибийниңкигә охшап кетиду. Шуниң үчүн болса керәк, уларниң шеирлиридиму охшашлиқ мәжут.

Фурқәтниң «Сайдин қуя бир сәйяд» дәп башланған мусәдисидикидәк, «Көргәч» рәдифлик шеиридиму аһу (тутқун образи), өчи-сәйяд (залим образи), шаир (лирик қәһримандин) ибарәт үч асасий образни учритимиз. Йәнә һәжәплинәрлик бир нәрсә шуниңдин ибарәтки, Ғәрибийниң «Йәрин ғурбәттә йүрдүм ташлабан яру дияримни» дәп башлиған ғәзәлигә Фурқәтниң «Фиғанким гәрдиши дәврин айирди, шаһ суваримдин» дәп башланған ғәзили наһайити охшайду. Амма бу ғәзәлләр мәзкүр шаирларниң мустәқил әсәрлиридур. Икки шаир ижадидики йеқинлиқни Фурқәт Ғәрибийдин кейин яшиғини үчүн униң Ғәрибий ижади күллиятидин һәм хәвири болған дегән хуласигә елип келиду.

Ғәрибий поэзиясидә мәрипәтниң инсан һаятида зөрүрлиги тәшвиқ қилиниду. У мәриптпәрвәр шаир сүпитидә бир қатар ғәзәлләр яритиду.

«Қәғәз» рәдиплик бир ғәзилидә қәғәзниң илим мәрипәтни риважландурушта, кишиләрниң бир-бири билән мунасивитидә, һәтта ашиқ-мәшуқ сөйгү муһәббитидә, шаирниң гөзәлликни әкс әттүрүштә тутқан орни, әһмийитини чоңқур мулаһизә билән баян қилиду.

Талантлиқ шаир Ғәрибий мәй мавзусидиму хелә шеирларниң язди. Бу мавзу шаир үчүн, бир тәрәптин, заман тәқвадарлири вә заманға, муһитқа қарши наразилиғини билдүрүш үчүн хизмәт қилса, иккинчи тәрәптин, «яшап қалғин», «елип қалғин» дегән тезисни йәниму асаслиқ тәстиқләш үчүн хизмәт қилиду. Мәй мавзуси қийин-қистаң заманда, мусапирлиқта, ғерипліқта өзини бираз авутуш үчүн лазим еди. Әйнә шундақ пикир пәлсәпәлик мулаһизилири ғәзәл, болупму сақинамилирида өз ипадисини тапқан.

Сақия тутқил қәдәһ нәччә хумар олди фузун,
Таза көңлүмни мениң хунаб қилди иштияқ.

«Нәччә күн хумармәнким, сақия тутғил қәдәһ»гә охшаш мисралар билән башланған ғәзәллири,

Кәрәм әйләгил сақия зар мән,
Чу мәйқәтрәсиғә тәләпкармән.

дегән нақарәт билән түгәйдиған тәржибәнд усулида йезилған қатар-қатар сақинамилири шуниң мисалидур.

«Нәччә күн хумармәнким, сақия тутғил қәдәһ» дәп башланған ғәзәллиригә охшаш ғәзәллиридә Өмәр Һәйям рубаийлиридики әнъәнилирини тәкрарлайду. Шуниң билән биллә әҗайип охшитиш бәдиий васитиләр билән өзиниң дунияға болған көз қаришини экис әттүриду.

Хуласә қилип ейтқанда, вәтәнпәрвәрлик, инсанға муһәббәт, чин сөйгү, садақәт, вападарлиқ, достлуқ, илим мәрипәт охшаш ғайиләрни тәрғип қилиш, шуниңдәк бевапа яр, достлуқ, мунапиқ роһанийларни, әпсанивий һур пәри «җәннәт» дәп тәрки дуния қилған заһидларни, шәйхләрни тәнқит қилиш Ғәрибий поэзиясиниң тематикисини тәшкил қилиду. Бу тематикиниң өзидин Хушһал Ғәрибий прогрессив уйғур шаири екәнлиги байқилиду.

Амма, Ғәрибий өз дәври зиддийәтлиридин пүтүнләй хали болалмиди. Униң айрим әсәрлиридә, болупму:

«Ишәнмә, әй бирадәр бу җаһанға, Аниңдәк бевафа әһли заманға»

вә

«Көңүлни бермә дуния бебақаға, Бериб дил әҗрәмә бу мажараға»

дәп башланған ғәзәллиридин еник көримиз.

Бирақ шаирниң мундақ ғәзәллиригә қарап, уни диний-мистик әдәбият вәкили дәп ейтиш әсла мүмкин әмәс. Чүнки у өз дәвриниң пәрзәнди еди.

Хушһал Ғәрибий уйғур поэзиясини нәпис вә бәдиий җәһәттин йүксәк ғәзәллири билән бейитти. Нәвбәтий ишқи-муһәббәт мавзусида ғәзәлләрни ижат қилған болса, Ғәрибий мәзкүр мавзу билән бир қатарда өз ижадини ижтимаий мәзмундики ғәзәлләрни йезиш билән пәриқләнди.

Ғәрибий өз маһаритини аруз вәзниниң бир нәччә бәһрлиридин пайдилинип мәснәвий, муһәммәс, мустәһзад, сақинамә, чистан, қитъә вә тарих жанрлирида ижат етиш билән намайиш әтти. Уларда аруз һәҗим өлчәмлири һәҗимигә, қапийәлиригә риайә қилиду. Арузниң түрлүк бәһрлиридин пайдилиниду. Ғәрибий XVII–XIX әсир уйғур классиклириниң әсәрлиридә кам учрайдиған чистан жанрида бир нәччә шеир язиду.

Мәлумки, бүйүк мутәпәккүр шаир Әлишир Наваий чистанлирида өз әтрапидики нәрсиләрни, ижтимаий мунасивәтләрни, турмуш

һадисилирини әкис әттүрүлгән еди. Бундақ һални Хушһал Ғәрибий иҗадидиму учритимиз. Чистан йезишта шаир тарих жанридикидәк «әбҗәд»тин пайдилиниду. Әгәр тарих жанрида бирәр рәқәм жиллар йошурунған болса, Ғәрибий чистанлирида рәқәмләр берилип, рәқәмләрдин келип чиқидиған бирәр һадисә иҗтимаий мунасивәтләрни ипадиләйдиған сөзләр йошурун тепишмақ қилип берилиду.

Ғәрибий чистанлири ғәзәлләр охшаш қапийәләнгән, һәтта рәдифлик берилгән. Шу сәвәптин улар наһайити яхши йезилған. «Әйләрәм», «Көрдүм бүгүн» рәдифлик чистанлири шулар җүмлисидиндур. Ғәрибий чистанлирида «Дил, тән, җан, ишқ, яр, зүлф, ләб, җам, аһ, җип, дам»ға охшиған сөзләр тепишмақ қилип берилиду.

Төвәндики мисралардики рәқәмләрдин «ләб», «дил», «яр», «тән», «җан» дегән сөзләр келип чиқиду.

Йеңи хәт чиққан ләбиң шәрһини әрман әйләрәм,
Оттуз икки ғунчәниң булбули калан әйләрәм.
Тийрә күлбәмдә өзүмни төрт оттуз хәвандә,
Баши он бир тән аяғ төрт қушда меһман әйләрәм,
Төрт йүз әллик қәфәс ичрә мурғ сақлап яр үчүн,
Баши үч әллик аяғ бир тәнни қурбан әйләрәм.

Умумән шаирниң чистанлирида түрлүк иҗтимаий мунасивәтләрни ипадиләйдиған сөзләр униң дунияға болған көз қаришини ениқлашқа мүмкинчилик бериду.

Ғәрибий күллиятиниң асасий қисмини ғәзәлләр тәшкил қилған. Униң ғәзәллириниң көпчилиги композиция җәһәттин пухта вә изчил йезилған. У өз шеирлирида мәлум бир темини асас қилип елип, шу темини кәң йорутушқа интилиду. Биринчи мисрада ейтқан пикир кейинки мисраларда риваҗлинип давамлишиду. Бизниң ениқлишимизчә, шаир ғәзәллириниң көпчилиги рәмәл, һәзәҗ бәһрлиридә йезилған.

Шаир шеирлирида бәдиий васитиләр вә усуллар, мурәккәп охшитиш, метафорилар, мубалиғә вә рәдифләрни маһиранә пайдилиниду. Шаир ғәзәллириниң көпи рәдифлик болуп, ички қапийәләрдин көпирәк пайдилиниду. У күллиятида: «әйләп, әйләр, әндәлип, айрилип, ақибәт, сөрәт, җуда, вафа, кашки, әрзимәс, хәт, кашки, кағәз, истәрму, кәлдиму» охшиған рәдифләр ғәзәллириниң эмоционал тәсирини бир мунчә күчәйткән.

Шаир пайдиланған охшитишлардин бир-иккисини санап өтүш

мумкин. Җумлидин, у бир ғәзилидә өзини алтун қәпәзгә чүшүп қалған қушқа, очиниң қолиға чүшкән аһуға яки оқ-ядин ажрап қалған оқ-я оқиға, булбулға, көпирәк мәҗнунға охшитиду.

«Қағәз» рәдифлик ғәзилиниң:

Ерур сәбһә пәләкидә афтаб нәқши нуҗум болмиш,

Мәанини меһридин хәтләр нуҗум чүн асман қағәз.

***

Кетүр сақи тут бадә мана әндағ муфид ичсә,

Қәләм сақи болуп җами дүвәттин гәр дәһан қағәз.

дегән мисралирида қәғәзни асманға, хәтләрни юлтузларға, қәләмни сақиға, дүгәтни җамға, сияни мәйгә, қәғәзни ағизға, йәни мәй ичкүчигә охшитиду. Бундақ мурәккәп охшитишлар, муәммалар төвәндики мисралардиму көзгә ташлиниду:

Бир қәләндәр һинду бәчә хәррәмән гүл үстидә,
Румгә меһман болуп олтурмишин көрдүм бүгүн,
Йеңи хәт чиққан ләбиң шәрһини әрман әйләрәм,
Оттуз икки ғунчәниң булбули налан әйләрәм»
«Мәстур җам мәйханә қилмағлиқ аңа һаҗәт,
Өзи сақи болуп ләли ләбидин мәй наб әйләр».
«Җилвә әйләр сәҗдә қилсам қаши меһраби аниң,
Билмидим я рәб нә нуъ бу олдики қилған намаз.

Ғәрибий әсәрлиридә хәлиқ мақаллиридинму пайдилиниду. Мәсилән, бир ғәзилидә:

«Чу қилма рәнҗ билә кәлсә ярдин налә, Гүл олмағайки, тикәнсиз, чу дағсиз лалә». дәп йезип «Тикәнсиз гүл болмас, җапасиз яр» дегән мақалдин пайдилиниду. Шундақла,

Қаздим әй шерин сәнәм ғәм тағини тирнағ илә,
Нәйләйин мән болмадим тағинда Фәрһадиң сениң.

Йәни:

Қаздим уләндуһ иләғәм тағини тирнағ илә,
Емди әй Шерин сәнәм Фәрһад йәңлиғ әйлә хас.

мисралиридиму әҗайип охшитишлар можут.

Хушһал Ғәрибий поэзиясиниң тили раван, чүшинишлик болушиға қаримай, шеирлирида әрәп вә парс тили элементлири хелила учрайду.

Бунин сәвәви, шаирниң әрәп вә парс тиллирини мукәммәл билгәнлиги, Қәшқәрмәдрисидә тәлим алғини вә муддәрис сүпитидә талипларни оқутқанлиғи шаир тилиға мошу тилларниң сиңип кәткәнлиги дәп һесаплаш мүмкин.

Хуласә қилип ейтқанда, XIX әсирдә яшап ижат әткән Хушһал Ғәрибий уйғур хәлқиниң талантлиқ лирик вә прогрессив шаиридур. Униң әдәбий мирасини үгиниш, кәң хәлиқ аммисиға тонуштуруш, уйғур классик әдәбият тарихи, оқуш қолланмилириға киргүзүш уйғуршунас алимларниң алдида турған муһим вәзипиләрниң биридур.

Җәлилов Аманбәг Һүсәйинбәг оғли
Тарих пәнлириниң намзити

ХУШҺАЛ ҒӘРИБИЙ ӘСӘРЛИРИНИҢ ТИЛИДИКИ БӘЗИ ГРАММАТИКИЛИҚ АЛАҺИДИЛИКЛӘР

Түркий язма ядикарлиқлар билән һазирқи түркий тиллар арисидики варислиқ генеологиялик, типологиялик, ареаллиқ, функционаллиқ нуқтәий нәзәридин, алаһидә тилларниң, тиллиқ топларниң материаллири асасида XIX әсирдин башлап тәкшүрүлүп кәлмәктә. XVIII–XIX әсирләргә аит уйғур классик әдәбияти нәмунилирини фонетикилиқ вә лексика-грамматикилиқ нуқтәий нәзәридин илмий тәһлил қилиш заманивий әдәбий тилимиз бесип өткән тарих сәһипилирини йеңи-йеңи материаллар асасида толуқтурушқа асас болиду.

Мәлумки, кона уйғур тили қедимий уйғур әдәбий тилиниң ислам дини вә ислам мәдәнийити шараитидики тәрәққияти сүпитидә шәкилләнгән болуп, заманивий уйғур әдәбий тилиниң барлиққа келишигә асас болған[1]. Шуниң үчүн бу тил көп җәһәтләрдә һазирқи заман уйғур әдәбий тилиға асасән охшайду. Бирақ кона уйғур тили хелә узақ вақит хәлиқниң җанлиқ тилидин жирақлашқан һәм Оттура Азиядики түркий хәлиқләр тәрипидин ортақ қоллинилған язма тил сүпитидә можут болған. Әнди һазирқи заман уйғур әдәбий тили болса, имкан қәдәр хәлиқниң җанлиқ тили билән йеқинлишип тәрәққий әткәнлиги үчүн, кона уйғур тили билән һазирқи заман уйғур тили оттурисида бир мунчә рошән пәриқләр барлиққа кәлди. Бу хил пәриқләрни XIX әсирдә яшап иҗат қилған Ҳушһал Ғәрибийниң әсәрлири тилидинму еniқ көрүшкә болиду. Хушһал Ғәрибий әсәрлириниң тилини кона вә һазирқи заман уйғур тили билән селиштурғанда, кона уйғур тили билән һазирқи заман уйғур тили арисидики варислиқ әдип тилидики фонетикилиқ, лексикилиқ вә морфологиялик алаһидиликләр асасида йәнә бир қетим дәлиллиниду. Алимларниң пикричә, 1840–1880-жиллардики уйғур тилиниң алаһидилигидин қариғанда, бу дәвирдә йезилған әсәрләрниң тили кона уйғур тилиниң алаһидиликлирини әкис әтүргән һәм һазирқи заман уйғур тилиға өтүшниң дәсләпки нәмунилири көрүнүшкә башлиған һалда тәрәққий әткән. Йәни бу дәвирдә йезилған әсәрләрниң тилида кона уйғур тилиниң тәсири дейәрлик үстүн болған[2].

[1] Хәмит Төмүр, Абдуруп Полат. Чағатай тили. – Қәшқәр уйғур нәшрияти, 1987. –25-б.

[2] Абдуреһим Рахман. Һазирқи заман уйғур тилиниң шәкиллиниш җәриянидики морфологиялик алаһидиликләр тоғрисида издинишләр // Тил вә тәрҗимә. 1997. – №1. –10-б.

XIX әсирдә нәзмий шәкилдә йезилған Хушһал Ғәрийниң әсәрлири һәм кона уйғур тилинин, һәм һазирқи заман уйғур әдәбий тилиниң тил алаһидиликлирини өзидә мужәссәмләштүргән. Бу хил алаһидиликләрни әдипниң әсәрлириниң фонетикисидин, лексикисидин вә морфологиясидин еник көрүшкә болиду.

Биз бу мақалимизда әдип ижадиниң асаслиқ характерға егә тил алаһидиликлири үстидә тохтилишни тоғра көрдуқ.

Фонетикилиқ алаһидиликләр.

Һәрқандақ абидә яки қедимий йезиқ шәкиллиригә асасланған ядикарлиқ мәлум дәрижидә өз дәвриниң шәкилләнгән йезиқ вә қисмән тәләппуз адәтлирини өзидә әкис эттүриду. Бу тәбиийдур. Шу сәвәптин, классик әдәбият үлгилири асасида йезилған Хушһал Ғәрибийниң әсәрлири тавушларниң өзгириши, жүмлидин уларниң сөзниң анлаут, инлаут вә ауслаут позициялиридә йүз беридиған ассимиляция, диссимиляция, диэреза, эпентеза, протеза, апакопа вә метатеза қатарлиқ өзгиришләрдин хали болмиған.

Әдип әсәрлири фонетикисида бирдин көзгә чүшидиған алаһидиликләр аз әмәс. Әсәрләрниң фонетикиси билән һазирқи заман уйғур әдәбий тилиниң фонетикилиқ хусусийәтлиридики бу хил пәриқләр асасән төвәндикиләрдин ибарәт:

1. Заманивий уйғур тилида сөз оттурисидики урғусиз позициядә кәлгән [а] вә [ә] тавушлириниң редукциягә учрап, тәләппузда [е] вә [и] тавушлириға нөвәтлишип ейтилиши Хушһал Ғәрибий әсәрлири тилида байқалмайду. М.: *фирағи, чағи, ғәм тағини, бағи, топрағи, қучағиң, чәмәниң, хумарәмән, қараси, араси, айланип* в.б.

2. Әдип әсәрлири тилида тавушларниң ассимиляция вә диссимиляция асасида өзара маслишиш һадисиси һазирқи заман уйғур тилиға дейәрлик охшаш болған һалдиму, сингармонизм қанунининң изчил әкис әтмәслик мисаллириму көпләп учришиду. М.: *мәшуқғә, мәйханәғә, арасиғә, мәйғә, йолиғә, җаниғә, ачмақда, шәвқида, ишқидә, ғәфләтдә, дилимдә, дилидә, фәләкдә* в.б.

3. Кона уйғур тилида бәзи сөзләрни ишлитиштә сөз бешида [ч] орниға [т] ишлитилгән. М.:

Не баладур ашиқ олмай *түшти* ғәвға көңлигә,
Әйләди ғәвғайи ишқимгә нәччә боһтан улус.

Тенимға *түшти* һарарәт фирақ атәшимдин,
Ки анда әйлиди изһар анчә бутханә.

Бәзидә [ч] орниға [с] кәлгән. М.:
Висал күнләри болди нигар пәрдәни ач,
Чу меһир шәвқи елиғә арәзин шифаини *сач.*

Фәна мәйханәсиғә салғали сақи кәрәм әйләб,
Ки мәһмур риндәләрни йәнлиғ ул *сачин* хисар әтмиш.

4. Һазирқи заман уйғур тилиға әрәп вә парс тиллиридин кирип өзләшкән бәзи сөзләрниң оттурисида этимологиялик [б] тавушиниң келиши Ғәрибий әсәрлири үчүнму характерликтур. М.: *хәбәр, сәбәб, зирзәбәр, кабаб, сабаһәт, абад, ақибәт* в.б.

5. Әрәп вә парс тиллиридин киргән бәзи сөзләр тәркивидики [ф] тавуши өз әслини сақлиған. М.: *фәзл, җафа, вәфа, бефайда, ғәфләт, фәряд, сәфәр, зәиф, фәйз* в.б.

6. Кона уйғур тилидики бәзи сөзләрдә боғум ахиридики [в] тавуши заманивий уйғур тилида вә һәрхил шевә вәкиллири тәләппузида көпинчә [й] тавушиға новәтлишиду. Боғум бешидики [в] тавуши болса, [ғ] яки [г] тавушиға новәтлишиду яки чүшүп қалиду. М.: *сәвдави – сәвдайи, сәвға – соға, дәвләт–дөләт, нәваһисидә – наһийәсидә* в.б.

Булардин очуқ көрүнүп туридуки, бу әсәрләр тилиниң фонетикилиқ алаһидиликлири XIX әсирниң классик уйғур тилиниң фонетикилиқ өзгичиликлирини өзлиридә мужәссәмләштүргән һалда тәрәққий әткән.

Лексикилиқ алаһидиликлири.

Һәммимизгә мәлумки, кона уйғур тили – қедимий уйғур тилиниң ислам дини вә ислам мәдәнийити тәрәққияти нәтижисидә шәкилләнгән. Шуниң үчүн кона уйғур тилиниң луғәт тәркивидә әрәп вә парс тиллиридин киргән сөзләр алаһидә орунни егиләйду. Хушһал Ғәрибий әсәрлири лексикисида әрәп вә парс тиллиридин киргән сөзләрму асаслиқ орунни егиләйду.

Шундақ болсиму, Хушһал Ғәрибий әсәрлириниң лексикисида һазир қоллинилиштин чиқип кәткән қедимий уйғур тилиға хас сөзләрни учритишқа болиду. М.: *ешитмақ* (тиңшимақ), *қучмақ* (қучағлимақ) в.б.

Кона уйғур тилиниң луғәт тәркивидә әрәп вә парс тиллиридин киргән сөзләр уйғур сөзлиригә нисбәтән көпийип кәткән болсиму, әрәп вә парс тиллиридин қобул қилинған сөзләр һаман қедимий уйғур тилидики охшаш мәзмундики сөзләр билән параллель қоллинилған. Бу һал Ғәрибий әсәрлири үчүнму характерлиқтур. М: *чач–зулф, көз–чәшим, юлтузлар–кәвакиб, ай–маһ, қәмәр; күн–шәмс, хуршид; йүз–рухсар, рой; сир–раз, от–нар* в.б.

Морфологиялик алаһидиликлири.

Төвәндә биз бу әсәрниң тилидики морфологиялик алаһидиликләрни кона уйғур тили һәм һазирқи заман уйғур тилидики морфологиялик алаһидиликлири билән селиштуруш арқилиқ гәвдиләндүримиз. Бу йәрдә тилға елинидиған пәриқләр асасән сөз ясиғучи қошумчилар, исимниң сан, келиш вә тәвәлик категориялиридә көрүлиду.

а) *Сөз ясиғучи қошумчилар җәһәттин.* Хушһал Ғәрибий әсәрлири тилида сөз ясиғучи қошумчилар һазирқи заман уйғур тилидики сөз ясиғучи қошумчилардин анчә пәриқләнмәйду. Пәқәт *-лиқ* қошумчисиниң қедимий уйғур тилиға хас *-лиғ* һәм һазирқи заман уйғур тилиға хас *-лиқ* вариантлири учришиду. Йәни *-лиғ* қошумчисиниң *-лиқ* қошумчиси билән бирикиш җәрияни байқилиду. *-лиқ* қошумчисиму *-лиғ* қошумчисиму охшашла исим һәм сүпәт ясап кәлгән, һәтта айрим сөзләр һәр икки шәкилдә кәлгән. М: *вәфалиғ, наумутлиғ, достлиғ, деванәлиғ, әшналиғ (ашиналиқ), беһошлиқ, гүлстанлиқ, ғәмхорлиқ* в.б.

Шундақла әсәрләр тилида һазирқи заман уйғур тилида анчә кәң ишлитилмәйдиған асасән кона уйғур тилиға хас парс тилидин киргән төвәндики қошумчилар учришиду:*-әнгиз: шорәнгиз* (шорини қозғиғучи). *-гуй: дәрисгуй* (муәллимлик), *растгуй* (тоғра сөзлигүчи). *-пәзир: дилпәзир* (дилға яқидиған). *-сөз: дилсөз* (дилни көйдүргүчи). *-вар шәһвар, булбулвар* (булбул охшаш) в.б. Әсәрләр тилида қоллинилған айрим қошумчилар классик әдәбият тилиға хас шәкилләргә мәнсүп болғачқа, бу хил қошумчиларниң бәзилири һазирқи заман уйғур тилида айрим фонетикилик өзгиришләргә учриған һалда ишлитилиду.

ә) *Исимларниң сан категорияси.* Қедимий уйғур тилидин кона уйғур тили дәвригичә ишлитилип кәлгән *-т* қошумчисиниң улиниши билән ипадилинидиған көплүк шәкли Хушһал Ғәрибийниң тилида учрашмайду. Лекин әдип тилида уйғур тилиға хас көплүк қошумчиси *-лар, -ләр*ниң ишлитилиши асасий салмақни егиләйду. М.:

Нәччә *гәзәлләр* оқубан ишқидә,

Аһ *пуғанлар* қилибан дәрдидә.

Һөсни хуршидигә болсаң мунтәзир таки кечиләр.

б) *Исимларниң тәвәлик категорияси.* I шәхс бирлик шәкли заманивий тилимиздикигә охшаш исимларға *-м, -им, -ум, -үм* қошумчилириниң қошулуши арқилиқ ясалған. М.: *бойнум, өмрүм, көңлүм* в.б. I шәхс көплүк шәклиниң пәқәт *-миз, -имиз* варианти ишлитилгән. *-үмиз* варианти учрашмайду. Кона уйғур тилида көп қоллинилған I шәхс көплүк түриниң *-биз* шәкли қоллиништин қалған. М.: *көксимиз, шәһримиздә, арамиз*. II шәхс бирлик шәкли заманивий тилимиздикигә охшаш исимларға *-иң, -уң, -үң* қошумчилириниң улиниши арқилиқ ипадиләнгән. М.: *ройуң, йолуң, һөснүң, өмрүң* в.б. Кона уйғур тилида исимларниң II шәхс көплүк шәкли *-иңиз, -уңиз, -үңиз* қошумчилири арқилиқ ясалған[3]. Әнди заманивий тилимизда болса, бу шәкил *-иңлар* (вариантлири билән) қошумчиси арқилиқ ипадилиниду[4]. Лекин Хушһал Ғәрибий әсәрлири тилида исимларниң тәвәлик категориясиниң бу шәкиллири билән ясалған мисаллар учрашмайду. III шәхс бирлик шәкли һазирқи тилимиздикигә охшаш исимларға *-и, -си* қошумчилирини қошуш арқилиқ, м., *гирйәси, бадәси, җафаси, маҗраси* в.б. Көплүк шәкли болса, кона уйғур тилидикигә охшаш *-лари, -ләри* қошумчилирини қошуш арқилиқ ипадиләнгән. М.: *ашиқлари, рәналари, маһвәшләри, тишләри, гүлләри* в.б.

в) *Исимниң келиш категорияси*. Хушһал Ғәрибий әсәрлири тилидики келиш категориялириниң мәна вә функциялири башқа дәвирләргә аит язма ядикарлиқлардики һәм һазирқи заман уйғур тилидики келиш категориялириниң мәна вә функциялиридин анчә пәриқләнмәйду. Әдип тилида келиш қошумчилири тавушлар уйғунлиғиға мувапиқ қоллинилған, қаттиқ вә юмшақлиқ веляр-палаталь гармонияси йөнилиш келиштә eниқ байқилиду. Ләв аһаңдашлиғиға, җараңлиқ вә җараңсиз үзүк тавушларниң мувапиқлиғиға һәм тавушлар уйғунлиғиға риайә қилинмиған. Хушһал Ғәрибий әсәрлири тилида исимларниң егилик келиш шәкли билән чүшүм келиш шәклиниң арилаш қоллинилиш әһвали учрашмайду, чүшүм келиш үчүн *-ни* қошумчиси, егилик келиш үчүн *-ниң* қошумчиси қоллинилған. М.: *қанини, көзлириниң* в.б.

Йөнилиш келиш қошумчилири *-кә, -гә, -қа, -қә -ға, -ғә* шәклидә

---

[3] Һәмит Төмүр, Абдуруп Полат. Чағатай тили. – Қәшқәр уйғур нәширяти, 1987. –25-б.

[4] Арзиев Р. Уйғур тили. – Алмута, 2006. – 242-б.

учрайду. *Мән, сән, у* алмашлиридин кейин бу қошумчилар қошулса кона уйғур тилидикигә охшаш мурәккәп фонетикилиқ өзгириш йүз берип, бу сөзләр маңа, саңа, аңа шәклини алиду. Кона уйғур тилида нәзмий әсәрләрдә қоллинилған йөнилиш келиш қошумчиси *-а, -ә* Хушһал Ғәрибий әсәрлири тилидиму өз эксини тапқан. Шундақла йөнилиш келиш қошумчисиниң орун-вақит келиш вә чиқиш келиш ролида хизмәт қилиш әһвали көрүлмәйду. М.: *бизгә, вәслигә, тилгә, сатмаққа, сақийа* в.б.

Хуласиләп ейтқанда, XIX әсирдә яшап ижат әткән көрнәклик шаирлиримизниң бири Хушһал Ғәрибийниң әсәрлиридә кона уйғур тили элементлири көпәрәк, һазирқи заман уйғур тилиниң алаһидиликлири азирақ әкис етилгән. Әдип әсәрлиридин XIX әсирниң оттурлиридин башлап кона уйғур тилиниң аста-аста һазирқи заман уйғур тилиға өтүшиниң дәсләпки нәмунилирини ениқ көрүшкә болиду.

Халминәм Мәсимова
Филология пәнлириниң намзити

КҮЛЛИЯТИ ХУШҺАЛ ҒӘРИБИЙ

Муәллип муқәддимисидин

...Бу фәришан әһвалға җан меһридәк сәпәр вә һәзәр бәһәм болған, йәъни өз вәтән Қәшғәрдин Фәрғанә вилайитигә қәдәм қойған, муһәббәт қәдәһиниң җүръә нуши вә хизмәт мәйханисиниң сәбукиши, мәҗнунлуқ вадиси шәйдалиқ тәриқиниң вәсвәси вә дәйр ишигидә мәйхумар болғанларниң қәриби йәъни халайиқ ара тәсмийәси Хушһал вә ләқәби Ғәрибий әндағ әриз қилурки вилайәти Қәшғәр аманлиқ вә абаданлиқ заманида нәччә әлләмайи изам вә мухтәдайи кирам данишмәнлик сипеһриниң Хуршидә нурәфшани меһрибанлиқ меһрини ду пәрту әфшани илм әһлиниң йеганәси вә пәқир қәбилисиниң нишанәси, әһл батинләриниң нәқшбәнди вә ушшақ риндамләриниң дилписәнди әъни Мавләвий Хоҗамуһәммәд ахунумниң дәрисханасидә илмий иълал вә илмий нәһвий вә илмий фиқ вә илмий мәнтиқ, илмий ақайид, илмий әһвал, илмий фәрайиз, илмий тәсәввуфни нәччә йил тәълим әстанисини өпүп нәъләин җайиниң хакини көзимгә сүртүп ихлас муһәббәт бирлә дәрс тәълим алдим. Бәдәзан нәччә йил тәдәрс мәқамида олтуруп мәдрәсәдә дәрсгуйлиқ қилдим.

Таптиң ичрә мәдрәсә сәвдайи илм,
Бәхс җәң һәм җәдәл ғәвғайи илм.
Һәр нечә қал мәғруб өлсә көңлимә,
Түшти зәвқ, шәвқ һал бәрнайи илм.

Ахир бу арзу бирлә һәйран вә аниң дәрди бирлә сәргардан болуп ханиқадин мәйханә сари йүзләндим.

Дәвран истәмидин ки халас өлсәм дәб,
Бир пири муған истәдим тәшнаб ләб.
Һәм көңүл ара дәрт дәвасин истәб,
Һәм көзүмә тотия аниң хаки вәҗәб.

... Муһәббәт гүшәнениниң гүли беһәмтаси вә җәвдәд бағиниң әндәлиб хуш наваси, вилайәт афтабиниң мәтләи вә һидайәт чәшмәсиниң мәнбәи һөрмәт әйваниниң мисбаһи вә һикмәт гәнҗиниң мифтаһи ишқ вадиси тәшналириниң мираби нам шәрәфләри Шәйх Лутфулла

Кулабий рәхмәтулла әләйһиниң сөһбәт шәрәфләригә мушәррәф болуп инабәт дәстини уларгә бәрдим. Нәччә йил җамал шәмъигә интизар хизмәт ишигидә бәрқарар болуп җаруп урдум.

Дәйр ишиги хак пушти думаған,
Тапти һәзин җаним андин сураған.
Қилдим ани көзләримә тотия,
Болди ниһал дилимә баған-баған.

Бу мәйханә ишигидә һеч шам, бәлки әләд давам сунуқ сапалимда мәйгадилиқ қилмақни пири муғандин еһтирам билдим. Әлһәмдулилла бу гадалиғим бадәпәрәс арасида пирмуғанға мәқбул вә савал пуғанлиғим лутфи инайәти билә аңа мәсъул болди.

Чүн рәһим қилип қилди мәй ашам мени,
Бир қәтрәси йоқ қилди мәва мени.
Йилләр болубан кушә мәйханә ара,
Ким башлиғач ул рәһбәри ислам мени.

Андин сураһи риштәләр бирлә гәрдәнимни бәнт вә көңлүм чакләрин һәм аниң бирлә пәйвәнд қилди. Бу бадә нишъәсидин көңлүм шах тәрәп вә пикрим биадәтлиғи аниңдин әйни әдиб хатирмән бадидин аниң бирлә көңлимдә тәскин дуния вә аниң әһлиниң истәмидин аниң зәвқи бирлә дилимдә тәлпин болди. Мәйханә җәв болди. Күнсари арам дилимғә һәм қарари һеч йәрдә йоқ андаған ул асанлиқ сөз һәмдә сәна вә шүкри бари ахирилә ул йәрдә дәстигиргә сидқу ихлас вә хизмәт пайәси мән гадайи мәстүмәнтни хушнудлиғ вә ризалиғ сәрмайәсиға йәткүрди. Бәд әзән өзләригә җанишин қилип раһ бирликкә иҗазәт бәрди вә тәлими сүлүк вә тәвәҗҗуһғә рухсәт қилдиләр... Бу әмирләриниң әзәмәтидин беихтияр олдум. Наилаҗ болуп хиҗаләт шәрмәндәликтин йүз анчә һәйрәту шәрмәндәликтин талибләрғә рәһбәрлик қилдим. Күндин-күн өтүп шәһримиздә зулум истәм нәчәнд мәрдүмләрдин намәшрув ишлар вә раһи сүнәттин чиқип нәчәнд хилаф рәвишләр пәйда болди. Андин аманлиқ бәрһәм йәп бала вә апәт, түрлүк-түрлүк рәнҗ, күлпәт аңа йүзләнди. Бисияр ғулғула болуп мусулманлар куфар бирлә җәң қилип, бу ләинләр әһвалини тәң қилди. Ахири куфар набакарлар ғалип болуп, мусулманларни беһәд өлтүрүп,

мал-әмвалләрини тараж қилди. Қалған мусулманларғә һәддидин фузун әдәддин бирун зәбунлуғ йүз анчә мәһзунлуқ йүзләнди. Нәччә ишләр әһли динғә кафирлар дүшмәнлиғдин әһками шәръидин мәмнуъ вә қилған зулум истәмидин изһар бәндәлиғ вә вәһшәт бирлә Һәқғә дилбәндәлиғ қилмағлиқ бисияр мүшкүл болди. Тәғдири илаһи базбаи бирлә өз вәтәним Қашғәрдин чиқип вилайәти Фәрғанәдин Әндиганғә сәпәр қилдим. Андә чиқип зәминни бевасъилиғи вә җайи ибадәтниң кәңки рәвлиғи һасил болди, мәйханә ичиндә мәйғә гәда болғанларғә һәмдәм болди. Мәйханадә нәччәнд пирмуғанләрғә мәй ашамлиғидә мәһрәм болуп, әлһәмдулилла мени бу гәдалардин санади:

Болди бу гәдалиғимки шәһлиқғә бәдәл,
Нә шаһдин бәлки нә шәбеһғә мәһәл.
Нә йәтти гәдалиғимдә дәвран истәми,
Йоқ болди бу рутбәдин һәммә җәңгу-җедәл.

Әлқиссә уларниң мунчә илтифат вә меһрибанлиғи бирлә мурад гүли ачилмәди. Мән мустәмән баши үзрә дурри мәқсәд сачилмәди. Андин бетақәт болуп Фәрғанә вилайәтидә гаһ завийә, гаһ қәрийә, гаһ балдәләрдә йүрдим. Иннәл фәриқә йәтәәлләқу бикулли қәшишан (ялғузлуқ һәр түрлүк қийинчилиқларға йолуқиду) мәзмун бирлә өзүмни һәр немәгә урдим. Гаһ һиҗран вадисида Ибн Әвмидәк беқарар болуп саһир вә сәргардан, гаһи йүғиз йәңлиғ мәқсәт деваригә чиқип ани тапмақ хияли бирлә ғәзәлхан олдум. Гаһи булбулвар мәқсәд гүлшәнидә аңа васил олмақ арзусида нәва чәктим. Гаһи тотилардәк ғурбәт диярида мәқсәд Һиндустаниниң иштияқидә дәрупайи дәва чәктим. Гаһи Пәрһадтәк Ширин сәнәми зәвқида куһән күн гаһи Ләйливәшим ишқида ғурбәт баябанида Мәҗнун олдум. Хасилил әмир мәқсәд кочисида ғериблиқниң зиядилигидин Хушһал намим Ғәрибийғә мубәддәл болди вә аниң һәҗр пиpaқи шиддити билә тәләб кочисида Ғәрибийлиқ мукәммәл болди.

Учридим ул дәтхәким бедәва,
Қилди мени өз вәтинимдин җуда.
Йәни ерур өз вәтиним Қашғәр,
Йиллар еди ул маңа җайи муқәррәр.
Болди маңа аләми вәйранәйи,

Йәни ул әрди маңа мәйханәи.
Пириму устадим рәһбәр болуп,
Йәни маңа шәмъи мунәввәр болуп.
Башләди йолиғә ерур разийә,
Һәқ йолида кәм ерур ул мәрзийә.
Кимсә ерур мәсләкидә Нәкшбәнд,
Дилдә қилур зикр илә нәкши бәнт.
Җамъи күлъи турақ ул бәҗәра,
Мубдәидә мундәрижу мунтәһа.
Ушбу сирати мустәкийм олди нәсиб,
Шәпқәтидин маңа ул икки һәбиб.
Болди тәвәжжуһ нәзәридин жунун,
Тасиридин болди йүрәкләрдә хун.
Көңлүм һәсрәт илә йүз фуған,
Нә маңа арам бәни бир заман.
Көңлүмә һеч ишта қарар үнмәди,
Болди қазан һеч баһар олмади.
Бир пәри мәтлүб җамалидә мән,
Чуғзи сүпәт гәнҗ хаялидә мән.
Өз вәтәнимдин болубан бевәтән,
Бу бузуқ әһвалимә һәйранимән.
Болмиди һеч кимгә мениң үлпитим,
Болмиғандин сәбәб қурбитим.
Турфәки шәһәр ичрә болуп вәһшимән,
Яхшилар елида болуб фәһшимән.
Бәс бузулуп вәйран олуб Қашғәр,
Илкидә куфар һәммә зирзәбәр.
Тараж етиб нәкд илә марҗанләрин,
Тараҗ етип бәлки әзиз җанләрин.
Шәһри вилайәткә аниңдин қачиб,
Чиқти мусулманләр һәммә мүлкидин кечиб.
Чиқтим улар бирләки чиққан чаги,
Җәрәһ дилим болса нетаң мәрһәмин,
Өз вәтәнимдин чиқип арам йоқ,
Болди хун шәмъи ашам йоқ,
Бәлдәйи Фәрғанә маңа һәқ ара,
Вадәйи Мәҗнун ерур ул гойа.

Ләйливәшим ишқида бир заримән,
Ки йоқалиб гаһи йәнә баримән.
Чүгиздәк олдумки бу вәйранәдә,
Болсам әгәр һәр дур деварәдә.
Гәҗәйи мәқсәткә қилиб рәмзимә,
Һәҗр илә ғурбәттин етиб дәмдәмә.
Нәччә ғәзәлләр оқубан ишқидә,
Аһ пуғанлар қилибан дәрдидә.
Гаһ мәҗаз, гаһ һәқиқәттә ул,
Һәҗр пирақ гаһи ғурбәттә ул.
Гәрчә қабул олмасә бу нишим,
Шәһрәи ғурбәт ара мәзур ишим.
Әтмәңиз әйб әһли мәани мени,
Гәрчә сөзүм болса кәлам дәни.
Болмасә сөзүм шуарәйи еъзам,
Сөзидәк мәзүр туттиңиз әй кәрам.
Нә маңа олтурғәли лайиқ чәмән,
Ғурбәт иши сәрбәсәр олди хазан.
Ғурбәт илә фәһмим илә һош әқил һәм,
Рәһзән уләрғә яри әндуһ ғәм.
Нә маңа сәр яр мувафиқ дәми,
Нә бу сөзүңгә маңа бир һәмдәми.
Шунчә сөзүң яхши ерур бәд әмәс,
Десә мәани елигә рәт әмәс.
Бу дегәни көңлүмә болғай мәдәт,
Бир тилим ейтмаққа болур әрди сәт.
Болмәди бу һәм өзүм илә өзүм,
Бир жунун есә миң айғән сөзүм
Болди өзүмдинки җаваб савал,
Һәҗр фирақ ғурбәт илә қийили қал.
Кечәләр әнҗун санамақ вәрзишим,
Күндизи чүн зәррә пәришан ишим.
Аһ кечип нәччә ғәзәлхан олуб,
Бу нәфсим дәрдимә дәрман болуб.
Чекмәй ани һеч илаҗ олмади,
Ансиз ишим һеч риваҗ олмади.
Кәлсә дилимғә нә қилдим рәқәм,

Яхши рәфиқим болди андә қәләм.
Болди бу мәзкүр йеридә Әндиган,
Начар олуб сиримә олди аян.
Сәфъәйи әвраққә сәбти әйләдим,
Атәши жузуйимға нәбәт әйләдим.
Болди мусамәси бу мәктүбимә,
Мәттәидә болди Ғәрибий һәммә.
Әй мүлки падишаһ зул -җәлал,
Зул кәрәм муәттәр нәвалиқ җамал,
Сәндин етиб әфу Ғәрибий үмид,
Фәтрәтмә таң әмәс олса жәвид.
Һәм җан на дәму һәм хижил, зәрду рой,
Қилса нетаң дәсти аниң жүстижуй.
Қилмидим изһар саңа бәндәлиғ,
Әйләдим изһар вәсл шәрмәндәлиғ.
Рәқәлиғдур ишимә сәрбәсәр,
Алмиғай һеч ким бу сүйәтул һәзәр.
Ярәб өзиң фәзил қабул әйләгил.
Бизни қабул әйләмәсәң я Алла,
Баштин аяғ барчасидур пур гунаһ.
Рәхмәтиңә һәрдәми муһтажмән,
Һаҗәт елидин көп муһтажмән.
Фәзил етибан һажәтимә қил рәва,
Сәндин ижабәт һәммә қилса дуа.

ҒӘЗӘЛЛӘР

Сақия мәй қәтрәсиғә қәтрәи жаним пида,
Жан ара жан тапмасул алида жананим пида.

Тийрә жаним рәвшән олса афтаби һөснидин,
Зәррәсиғә чәрх үзә хуршиди рухшаним пида.

Тийрә күлбәм ичрә пәрту шәмъи һөснидин әгәр,
Түшсә болғай шәбдики шәмъи шәбистаним пида.

Жану көңлүм бәс сениң бирлә мүйәссәр гәр маңа,
Болса һәм алиңдә қуллуқ жари әрканим пида.

Арәзиң бағида ачилмишки гүлләр ләйәзәл,
Бәргигә ул гүлниң олғай бағи-бостаним пида.

Һәжр бәһридә маңа гәр гәвһәр вәсл олсаким,
Һәжриғә нә вәслиғә бир дурри ғәлтаним пида.

Вә нәхуштур ишқида чак әйләб пираһини,
Ул кишигә әйләрим чаки гирбаним пида.

Дәрди дадимғә давадур йәңлиғ ул сақийа,
Әй тәбиб қилма илаждин аңа дәрманим пида.

Һәрнә бариңдин Ғәрибий кәчкил ул дилбәр үчүн,
Болғай улким алидә ул көңүл алғаним пида.

***

Нетәй йолидә нәзәр әйләмәски яр маңа,
Чу мәмнүн олдум гәр йәтсәким ғубар маңа.

Меники әйләгәч ул меһр арәзин ваъләә.
Йоқ ул чу зәррә сукунлуқ билән қарар маңа.

Висал гүлләри яр олмади чекип наләә,
Ки андин олди нәсиб ниши һәжри хар маңа.

Чу кәтти жан көңүл бирлә аниңким сари,
Әй киши яр кәби йоқтур ихтияр маңа.

Висал күнләри болғанчә ким йирақ олди,
Зиядә риштә үмүдидә интизар маңа.

Әгәр нәсим гүли бағ һөснидин бәрсә,
Хәбәр нә дәй ичидә болди бу баһар маңа.

Җамал шәмъи мени қилди буткә набут,
Ки шәмъи дуди кәби болди йоқу бар маңа.

Ғәрибий Хушһал ерур чүн қаза нә һөкм әтсә,
Нәсиб ғурбәт илә болса бе дияр маңа.

***

Сәрвиқәтлик дилрәбани көрдим ул бостан ара,
Рәшқ гүлдин сәрвидәк харини көрдүм җан ара.

Әйләңиз пәрһиз мусулманләрким ул чабуксувар,
Қәтл етәр җаллад йәңлиғ кирсәким мәйдан ара.

Мәһзәни мәтлубдур ул дилбәрки әй ушшақлар,
Ари гәвһәр җәвһәр олғай әйлә бәһру кан ара.

Сәмти тәйр әйләгән йәңлиғ җәвһәр нә қилур,
Гәвһәри вәслиңни мәһбуб риштәйи әфған ара.

Болмаңиз мәғрур ушшақ лутфиғә ул шохниң,
Шир йәңлиғ қәһрин изһар әйләгәй хәндан ара.

Тәндә җан пинһан ичидә җан ниһанрақ әйләңиз.
Ағзи пинһандур калами болмиш ул пинһан ара,

Вәслиғә вәдә әтти дилбәр ялған әтмәс дайим ул.
Әй Ғәрибий растә һәм бар вәдәйи ялған ара.

***

Ярәб ансиз қилмә койида мени җандин җуда.
Әйләсәң җандин җудалиғ қилма җанандин җуда.

Қаши яйниң оқләри қилди тәнимни хәстәги,
Мунчә қилдиң дағи қилмә дағи пинһандин җуда.

Әйләдиң булбулгә һәмдәм мени әй гүлчеһрәйи
Қилма хар һәжр илә бәс ул гүлистандин жуда.

Болма айнәи гумруһ тажи либасиңға ғурур,
Ахир олғуң сән бол әр бирлә нистандин жуда.

Болма әй гүл тоти әлһаниңгә мәғрур әйләгәй,
Ани бағдин муни һәм шекәрстандин жуда.

Садәк ерсәң чүн хурус һәр кечәләр бедар олуб,
Болмағиң йолида аниң аһи әфғандин жуда.

Тән ярур жан меһри бирлә йоқсә ул зулмәт ерур,
Аләм ул йәңлиғ сават хуршиди рухшандин жуда.

Чүн мурадидин нәви ичкәй кишиниң хунини,
Ләрзәтиб йәңлиғ ичин әйләр ани андин жуда.

Сақия қил мени әһл зумрәсидә ханиқәи,
Дәвр айәғин тутки қилғил әһли дәврандин жуда.

Әй Ғәрибий дәһр бағи уйқиға салмиш мени,
Болғасин ким түштә көргән бағи-бостандин жуда.

***

Нә сени олдики мали һөснидур аниң чу зәһа,
Нә көзләр олдики мәзағ вәсфин әйләр ада.

Шәфаәт әвжидә аси үмәмни әйләб ул,
Һәмул сүпәтки пәйғәмбәрниң әскәр тәһләва.

Киши бейаз вужуд олмағи итаәтидин,
Йоқ ерсә ройи қәләмдәк болурки йүзи қара.

Кезәр чү шәмсиқәмәр йолида мунәввәр олуб,
Гәдайи хаһ дәри болди билки әрши Алла.

Пәләк үзә маһи мөҗүз намайи илкидә,
Гәр олсә йәр үзә Муса қолида чүн Әйса.

Ул олди кәниз ниһан чәшм дәһрдин пинһан,
Ани умум етибан һәм ниһан зуһурдә Худа.

Әмәс һәқиқәттин идрәк әйләмәк мүмкин,
Ки зәррә әқил ерур меһр арифидә фәна.

Бу илм бәс ерур ул рәхмәт олди аләмгә,
Фәиннә вә сәмиғә ул һәққу лайәкун сәва.

Чу мән гәдай аниң мәдһ сарин аниң етәр,
Қилур шикафида шәб бурҗу вәсфи күндә сәда.

Үмүдвар ерур бәс вәсилә йоқлиғидин,
Шәфаәтиңгә Ғәрибий койинда рузи жаза.

***

Көргүзүп йүз көрмәдим бир меһри җанандин вафа,
Нә дәйин җанани ушбу көрмәдим җандин вафа.

Турфәдур қилма вафа үмүт бәс дәһри әһлидин,
Кимгә қилғай дәһр көргәйким киши андин вафа.

Әқил җан улди вафалиғ роһи бир мәтлубгә,
Көрмәгәй раһи тәләбдә нәфси шәйтандин вафа.

Болмиш ул шам әҗәл өмрин күни олтурғуси,
Болмиғайким ушбу вәһбә меһри табандин вафа.

Болмиш ул шам әҗәл өмрин күни олтурғуси,
Болмиғайким ушбу вәһбә меһри табандин вафа.

Өмрим өтти әһд вәсл үмүт әйләб билмәдим,
Әнди билдим болмас әркәм әһди ялғандин вафа.

Аһ ким өтти бу өмүр, күллиси ғәпләт билә,
Тапмадим агаһлиғимдә ажизу қалғандин вафа.

Салик олсә қулиғә қилғай әмәл йоқ әрсәким,
Саз йәңлиғ йоқ ерурким қилған әлһандин вафа.

Сақия тутқил ғәнимәт дәври елини негәким,
Дәвриң улғайдур саңа йәңлиғки дәврандин вафа.

Һәжридин өзгә Ғәрибий тапмади әфғанидин,
Булбул әндағ көрмәди гүлдин гүлистандин вафа.

***

Бағримә қан әйләди бәс иштияқ ләйли ләб,
Тәшнәләб һәр дәм мәй ләълиғә болсам нә әжәб.

Ул пәривәш салди беарам жамбуш көңлимә,
Бир пәри тәсиридин олғанди улким ләрзәшәб.

Рәһим қил һалимғә ей сақи қәдәһ тут дәмбәдәм,
Жүрьәи нуш әйләсәм зайил болур рәнж тәъб,

Чәрх залидин фәрәһлиғ истәсәң чәрх үргәтур.
Баш көтәрмә бадәдин та болғасин шад тәрәп,

Көрмәгәндин заһид олди ул пәри рухсарини.
Ашиқ олғай ул сәң роһи көрсә ани бе һәжәп,

Гүлшәни дәйр ичрәдур йүз нами гүлләр рәңга-рәң.
Ушбу гүлләрдин сениң намиңни қилдим мунтәһәб,

Мәнзири билмә әгәрчә болсаким дурру дәраз.
Достләр бармақлиғиғә ул әмәстур бир вәжәб,

Демә һошияр әқли ашиқни әдәб тәрк әйләдиң,
Тәрки әдәбиң әгәр ул қилсәләр ани әдәб.

Беәдәп ашиқ көрүнсә заһири хәлқ алдида,
Батинәм бундаған әдәблик йоқ ерур алдида рәб.

Ашиғ олмастур мулул аләм ели дәшнамидин,
Ғәмкин улмас улса булбул хари нишин һәм қилса сәбәб.

Әй Ғәрибий ярининң астанәсин тупраҕи бол,
Гәр сени тапшурса тупраққа будур нам нәсәб.

***

Нәсиб әйлә маңа я муфәттәһул әбваб,
Қәбул фәзл илә лутфи нәсим һәмаһи баб.

Йолинда анчә сәргәштә кәмәрһанләрни,
Өзиң җанабиғә муқрун әйләгил беһаб.

Зәмин чу болди зәмәнвар бу тәни хаким,
Учи ерур бу гиранлиғдә болди мисли тураб.

Сениң сириштиңә көргилки болди нә һәмрах,
Ки һәр биригә аниң әмди мүшкүл олди җаваб.

Нә яхшидур буәнасирки иттаһат олса,
Йетәр Худагә ошул йоқсә ул хәри бехилап.

Бәшәр сифати чу руһани олмақи чу мәләк,
Әмәс сифатики һәйвани олмақи зини наб.

Бәшәр сифати ибадәт һузур агаһи,
Ки йәни әһсан әмәл һәм зәвил әл бап.

Чу шәвқ-зәвқ муһәббәт пәйәмбәр әһвали,
Сират мустәқийм ул раһким ерур наяб.

Кишики заһил илә тәқва йолин шуар әтсә,
Мәләк сифати ерур заһид улдиким бетаб.

Чу мәрд ерурки тәриқәт йолини тәй қилса,
Ки сәйр әйләсә әтвар дилини ул наяб.

Чу шаһдил аниң әтвариси болур чу сәма,
Бу һәфт һәфтниң хизмәтидә қилди шитаб.

Бәйанин аңа мән әтвар дилни фәрул әҗмал,
Йоқ ерсә әйләгән адәм ани ерур кимяб.

Ки йәни сәдру шифақ һәм олди фәвад,
Һәм улки һубәттә қәлб һәм ерур сүвәйда наб.

Бәнагаһ мәһҗәти қәлб һәр бири чу мәдәндур,
Чу бермәк һәр биригә кимсә мүшкүл улди җаваб.

Кишики тапса бу әтвар дилини нә һаҗәт,
Ки йәни болмәқи шәһ һәфт иқлимгә хәраб.

Ғәрибий шәвқ илә әтвар дилгә бул гәрдан,
Ки күлбасиғә сүвәйда чу Мәҗнүн ул бехап.

***

Келиб шухи ситәмкар өзни ашуб җаһан әйләб,
Чушуптур хәлқ ара йүз фитнә ғәвғаи заман әйләб.

Әҗибан чеһрәсин көргән кишиләрни әсир қилғани,
Барини қәтл етәр җаллад йәңлиғ һәр қаян әйләб.

Нетәйин миң шевә әйләб әҗрамағлиқ мүмкин әрмәстур,
Пәри йәңлиғ болуб қилғай әсир өзни ниһан әйләб.

Нигарим меһри қилмиштур бәдән мүлки ара мискин,
Ким ул җан бәғишлиқтә өзни чүн роһи раван әйләб.

Түшүрүп ишқ мури ханасиғә ул Сулайманни,
Таң әрмәс кәлсә күлбәмгә ул ай өзни аян әйләб.

Қутулмас жан ашиқ дамидин һәр сари йүзләнсә,
Урар кирпикләрин оқ әйләбан қашин кәман әйләб.

Қараб ашиқ қилип ашуфтә әйләб қилди истиғна.
Йүрүбмән дәрбәдәр қилмас нәзәри аһ фиған әйләб.

Көрүнмәс чеһрәйи мәқсуд бу йәңлиғ шуғуллар бирлән,
Мәгәр тафғунки роһуң саф етиб бағрингни қан әйләб.

Қил әмди насиһа тәрк нәсиһәт яр койида,
Беһәмдулла мени қилди яманләрдин яман әйләб.

Ғәрибий үзмә үмүт наүмитлиғ йетилсә мәһбубдин,
Ки достлиғ меһрини көңлиндә қилғил жанжан әйләб.

***

Өтти ярим жилвә әйләб күшәйи көздә қараб,
Мурғ бисмилдәк дилим болди түшибан изтираб.

Кәлсә ярим әйләсәм көңлүмни бир атәшкәдә,
Қилсам ани меһман жан мурғини әйләб кәбаб.

Кирсә ул мәйханагә синган сәфалимни алиб,
Мәйкәдәлиғ әйләсәм ичсәким жаму шараф,

Яр бәзмидә муғәнни сазин алиб чалсаләр,
Саз көңлүмни қилиб чалсам улардәк фиған рубаб.

Чәксәм андин аһ уруп қилсам нечә әлһанлар,
Йолида билгәйму кейин дәб көңлимә болған хараб.

Өмрүм өтти ушбу сәвда билән ярим кәлмәди,
Һәм сәвал әйләб өзүмдин һәм өзүм бәрдим жаваб.

Пешәләр қилдим йолида қилдим ани бәс дәраз,
Чүн рәсин таб пүткәнидә кәтәһ олди беһитаб.

Мүшкүлат бәндәләр ярәб саңа асман ерур,
Я мунәққиһ қил ижабәт мән тиләрмән фәтһ баб.

Әйлә абад мәйкәдә сақиға бир өмүр дәраз.
Жуйи бу мирабни һур әйләгил қилма кәм аб,

Та ичиб мәйханә туфрағини қилғайлар мәқам.
Көргәй ул дунияни андин бад йәңлиғ я сәраб,

Ашиқ иши мәшуқи дәргаһининң хаки олмағи,
Вәрнә ейтқай һәшәр дә я ләйтәни кунту тураб.

Һажи йәңлиғ әйлә һәмра тупрағи мәйханәниң,
Әй Ғәрибий тапқайсин андин давам буйи қулаб.

***

Ул айниң һөснини чәшми ямандин сақлағил я рәб,
Вужудини бәлайи нагиһаңдин сақлағил я рәб.

Чу қилсаң һәфз ул дилбәрниким түрлүк бәлалардин,
Ки бизләрни ул ашиби замандин сақләғил я рәб.

Ерур сәйяд чәшми нәркис аниң жан ашиқғә,
Қәтли сәйд мужгани синандин сақләғил я рәб.

Өзигә әйләгәй инс зәр қизидәк шивәләр бирлә,
Вәли мәһләктур ул афәти жандин сақлағил я рәб.

Ләби аб зилалиғә болуб мән тәшна нуш әтсәм,
Дибан һәр дәм бу һәжри пәйкәр андин сақләғил я рәб.

Йилан зәһридин артуқ зәһәр тил ниһан зәһри,
Ки иман нәқшини мари зәбандин сақлағил я рәб.

Кәрәм қил дәми руһани нәсим лутф ерур жанғә,
Сәмүм нәфәс зулмани хәзандин сақлағил я рәб.

Сураһи риштэсин бойнумгэ чун сэг бағла болмағни,
Ки мэрдудур гаһи пирмуғандин сақлағил я рэб.

Ғэрибий көңлини ишқиң билэн зикриңгэ қил гоя,
Ки эйлэб бу инси ғэвғайи жаһандин асрэғил я рэб.

***

Болдум һэйрэттэ жамалиңни көрүб.
Тубидэк қэдди ниһалиңни көрүб.

Шаън илэ бэс шавкэтиң болди һежаб,
Көргэли мунчэ камалиңни көрүб.

Таң эмэс туби қэддин тэризини,
Қилмасам қэд итдалиңни көрүб.

Бир элиф таптим жудалиғидин кейин,
Масивадин жисму далиңни көрүб.

Учқил эй пэрванэ пэстрэк шэмъидин,
Учма бала пэрүбалиңни көрүб.

Болма мэғрур эй сухэнвэр саздэк,
Бэтни хали қэтлу қалиңни көрүб.

Сақия бэзм ичрэ тут мэй ядимэ,
Кэлди эйям висалиңни көрүб.

Эй Ғэрибий зикрини қил лайэзал,
Қилғил эндишэ зэвалиңни көрүб.

***

Өтти ярим жилвэ эйлэб бизни сэргардан қилиб,
Вадэйи һижран ара Мэжнун мисал һэйран қилиб,

Арзуйи вэслиңдин таптимки һижран сэрсэри,
Көккэ савурди ғубари һакимэ вэйран қилиб.

Нәйләйин бедадлиғ рәсмимә аһин олмиш аңа ким,
Йәтмәди ишқидә һәр түн аһ илә әфған қилиб.

Бәс нә болғайким жамалиндин көтәрсәң пәрдәни,
Мунтәзирмән көргәли йиллар ани арман қилип.

Ишқ әмразиға йоқтур һеч давайи достләр,
Сөзи мәшуқидин өзгә болмағай дәрман қилип.

Бадә ичсәң сақия әғйа илә мәйханәдә,
Хун ичәрмән рәшкидин һәр дәм йүрәкни қан қилип.

Валә сәргәштә Ғәрибийни чу Мәжнун дәшт ара,
Қилдиң әл-ишқ ашиқи бир ләйливәш жанан қилип.

***

Мениң нә һәддим дәваси достлиғин мәһбуб,
Мүйәссәр олсәки чүн дост достлиғин маңа хоб.

Мениң ризайим аниң ризалиғидур бәс,
Чу һәрнә мәтлуб аңа болсаким маңа мәтлуб.

Кишигә ракиби ишқ олса бәс һавасидә яр,
Һәвәс гәр олса нә йолида ракибу мәркуб.

Чу ишқ өзгәси жан кәндәлик ерур билгил,
Әгәрчә болса бари әһсән олса һәм мәрғуб.

Әгәрчә зәһид илә тәқва йоли малаикдур,
Вәли тәриқ нәбиләргә олмаған мәжзуб.

Бу һөсни зәйуриңә мәғрур олмағил әй зәр,
Муәййән улдуңу базар ишқидә мәқлуб.

Ерур тәриқәтниң күллиси ерур адаб,
Чу фәрз олди һаманәки күллиси мәндуб.

Хумар дафъэсин эй һудир өзүң синди,
Ки муһтэсиб қолида болди зэрэфимэ мэзруб.

Нэ сэңким нэ тэриқин һэвэсин эйлэгэйсэн,
Ки этмэгүнчэ Ғэрибий чу өзлүгүң мэслуб.

***

Меһри ройум кирмэди кулбэмгэ бир дэм яд етип,
Бэс нэ болғай кирсэким мэн зэррэни бир шад етиб.

Қуллуғ изһар эйлэмэк қилған гунаһим аңаким,
Анчэким рэнж ситэмни қилсаким бунъяд етиб.

Ташлэди ахир мени ишқи аниң вэйраниғэ,
Чуғиз йэңлиғ эйлэдим вэйранэни абад етиб.

Кэъбэйи мэқсудиға қойдум қэдэм бэс тапмадим,
Негэким йүргэч бу йолда би вэсилэ зад етиб.

Мэндин үзгэч парсалиғ риштэсин ишқи аниң,
Йүрдүм аниң йолидэ деванэлиғ иршад етиб.

Куһи Ширин үстидэ Фэрһад болса куһикэн,
Тэһтидэ ғэм тағин аниң мэн қазип Фэрһад етиб.

Кирдим ул мэйханэгэ тапқач аниңдин нэшъэким,
Шүкрүлла дэр пэри хизмэтидин ижад етиб.

Бенэвалиқ болғач Ғэрибий чүн гэда ул яридин,
Меһрибанлиғни тилэб ишигидэ йүрди дад етиб.

***

Йүрибмэн дэрбэдэр койида аниң етиқад эйлэб,
Йоли тупрағини чүн кэһлэси чэшми савад эйлэб.

Нетэй көрмэб мүйэссэр болмади миң арзу бирлэн,
Аниң болмағлиғи мэнзүр чэшмим һэм фэват эйлэб.

Һөзүр шәмъи вәслидә рәқиб болди рәшк эттим,
Мени пиранәи мәһзун һаманәким жиһад әйләб.

Әһлиниң мәнзили олди дәраз бәс өмүр күтәдур,
Аңа йәтмәс кишиким муңа мунчә етимад әйләб.

Яр олди ахир шәб сүбһилә хуршид койида,
Таң әрмәс шами өмрин ярусә меһримни яр әйләб.

Ичип мәй шат ерурсән сақия нашад мән андин,
Нә болғай бир ичип тутсаң мени мәһзунни шад әйләб.

Ғәрибий болди сәргәштә сукун үмид етиб андин,
Қачан мәнзил киши тапқай пәригә инқияд әйләб.

***

Музәһһәр олғач һөснигә гүл чәкти әһван әндәлиб,
Айнә гүлдә көрүб эксини налан әндәлиб.

Қизиғач ул мәшуқ базари болуб чүн беқарар,
Ким ичип ул бадә гүлдин болди мәстан әндәлиб.

Айнә болмас малал бәд ройидин будур малал,
Харидин гүлгә кәби дәрдигә дәрман әндәлиб.

Һәжр харидин һәмишә тәң олуб, мән ни әжәб,
Гүл йүзидин вәс л олсам ул йәңлиғ пәраван әндәлиб.

Йоқ болур ишқ мәжаз ишқи һәқиқәт болмағай,
Бу ерур жавиди зат ул ишқи әлван әндәлиб.

Гәр мәжази ишқ олса гүлгә болғач пакибаз,
Мәвжи йәңлиғ гәвһәр үзрә қилди жәвлан әндәлиб.

Тут ғәнимәт гүлләрин өмрүң түгәнмәстин бурун,
Әй Ғәрибий бомағил йәңлиғ пушайман әндәлиб.

***

Истәдим меһрин мән ул намеһрибандин айрилиб,
Аһ ким мән хәстәи ашуб замандин айрилиб.

Вадәий фурқәттә һижран илкидин болдум һалак,
Болмасам чүн маһи бәһри бикәрандин айрилиб.

Талайим будур нетәйким тапмадим мәқсәд йолин,
Истәб ани һәм жаһан мүлки жаһандин айрилиб.

Ләрзә түшти бу тәнимгә ул пәри тәсиридин,
Йәңлиғ олдум ләрзәтип ишқида қандин айрилип.

Көңлүм ичрә болмиса ишқ һәвәси мурдәмән,
Зиндәлиғ қилмас киши чүн болса жандин айрилип.

Хаңқә шәйхқә йоқтур ихтилатим негәким,
Болмади дәйр ичи ул пирмуғандин айрилип.

Әй Ғәрибий болғил пири һидайәт илкидә,
Болмағил сәргәштә тийр йәңлиғ кәмандин айрилип.

***

Сидқи қилди саңа аләм шәмсидин әзһәр көриб,
Ким саадәт буржидә маһи бәлән әхтәр көриб.

Қилмақ ул мәһбубқа тәсдиқи саадәтдин нишан,
Йоқсәким бу жәһилдәк қилмас өзин кафир көриб.

Шәрғә болған мутъилар тапти иман нурисин,
Болмиған зулмәттә шәб шәмси пира әнвар көриб.

Бәйъәт әткәндин сәдәфқә қәтрә дурр болди нә мәвж,
Ким көрүбдур тапти гоя тапмиди бу бәр көриб.

Лутфи мәшүқ болди ашиқларға рәв пуш қилди қәһр,
Билгәч ул дуния ики ру бәстни чүн зәр көриб,

Сақия туткил қәдәһ җәннәтни табғун дәйридә.
Нәшъә таптим андин һәрдәм чүн мәйи кәвсәр көриб.

Әй Ғәрибий ғафил олма деву нәпсиң шәр идин,
Ким қучағиң ичрә мәһфуз әйлә әңгүштә көриб.

***

Шәрбәти ләли ләбиң болди маңа аби һаят,
Өмүр җавид болур андин болубан қәтъий мамат.

Йетмәгәй болмаса бир сәрһәд мәнзилгә киши,
Гәрчә Җәбриил кәби пәрвазиға көп болса қанат.

Һәр кәлим ичрә кәлим рәһбәр ерур фәһм әйләгил,
Бардурур нәфһә һәқ анда әмәс хали җаһат.

Истәмә һәргиз аманлиғни һәргиз замандин,
Тапқәсин мәйкәдәдә болсаң әгәр әйд барат.

Койида кәлсә бала рәнҗ әләм сәбр эткил,
Аңа бәрдаш қилип куһ кәби әйлә сабат.

Тир ғәйбиғә кәлид болди дәһан ичрә лисан,
Әйләким тәрҗимәдә болди қәләм ичрә дүвәт.

Болмади әсла халас олмағи дәвран елидин,
Яр бәзмидә Ғәрибий болубан болди нәҗат.

***

Бир пәри қилди мени ашуптә һәйран ақибәт,
Ханиманим тәрк әйләп қилди вәйран ақибәт.

Тийрә қилди дәһрәни қилғач нәзәр мән халиңа,
Рузигаримни мениң қилди шәбистан ақибәт.

Чәшмә хунабин көрүб болғач гириптари аниң,
Әйләди башимгә ул шох тийрә мужган ақибәт.

Койида йәтти улусдин рәнж меһнәт қәнчәким,
Ишқи аниң әйләдиким мунчә боһтан ақибәт.

Һөсни хуршидигә болсаң мунтәзир таки кечиләр,
Рәвзаниңдин қилай ул күлбәңгә табан ақибәт.

Зикр суһани билән қилсаң сафадил жамини,
Сақи вәһдәд әкси болғайки намаян ақибәт.

Әқли батинларғә ғәфләт кәлсә қалмас сәридин,
Әбр ичидә әйләди маһ низ жәвлан ақибәт.

Назәниним пәрдә ичрә та яман көздин аман,
Тиғи мужган чәшмә аһуғә нигаһбан ақибәт.

Һәқни яд әт бу әзиз өмрүң сениң меһман ерур,
Олтуруб бир дәм қопуб кәткәй бу меһман ақибәт.

Қаши ясин оқләри қилди дилимни хәстәнак,
Зулфи сәвдайи мени қилди пәришан ақибәт.

Ичсә бадәни рәнж хумар андин болур,
Рәнж дәфъигә ерур һәм бадә дәрман ақибәт.

Тут ғәнимәт дәвриң олди муғбәчә тут бадәни,
Өтти сәндәк дәйридә билгилки чәндан ақибәт.

Әй Ғәрибий болма мәғрур өмүр табистаниғә,
Қилғай өмрүңни әжәл бади зимистан ақибәт.

***

Әй сәба чак дилим һалини җананимға әйт,
Субһидәк болдум аниң мунис җанимгә әйт.

Күлбәйи еһзанда болған зулмәт әһвалим көрүб,
Һалимә рәһим әйләбан ул маһи табанимға әйт.

Тапти миң пәрванәләр шәмъи җамалидин фуруғ,
Йоқ мәну пәрванәгә шәмъи шәбистанимға әйт.

Һәмдәмин йоқтурки сорғай әрзи һалимни мениң,
Дад етип әрзи дилимни маһиң султанимгә әйт.

Тақладә салған әрди итләрин әйлабан,
Сәки дәргаһи ерурмән у нигаһванимға әйт.

Һөснигә зиннәт берип қилди йүрәкни ләхтә қан,
Төкти қаним саһиби лу-лу мәрҗанимгә әйт.

Чикса ул чабуксувар өлтүргәли дин әһлини,
Мени һәм қәтл әйләсун ул намусулманимға әйт.

Яр келмәккә дилимни шәрмә шәрчә әйләдим,
Ей сәба чаки дилимә һалини җананимғә әйт.

Сақия тут бадә мәс қил та қутулсам дәрзидин,
Қалсам ул мәйханадә ул көңлүм алғанимгә әйт.

***

Худа хәлқ әтти һөсн әқли ара бир афәрин сүрәт,
Сабаһәттә малахәттә ани бир назәнин сүрәт.

Әзәл нәққаши язмиш сүрәтин қудрәт қолин бирлән,
Муһал олғай бу йәнлиғ язмақи нәққаш чин сүрәт.

Әгәр ул болсә һөсн әһли ара болғай болар бекәдәр,
Ки йәңлиғ болғай ул ичрә сәдәф дурри сәмән сүрәт.

Фәләктә ай кәби әхтәрләр ичрә ул қилур җәвлан,
Вә я сәдр зәминдә бәһридәк маъмәин сүрәт.

Кәрәшмә хулқи аңа болғайки һәр һәйъәт билә болсун,
Көрәр көзгә безаһир олсәким әндағ һәзин сүрәт.

Сүмәндәр һәм бәт сәмин тәну һәм сәрвим туби,
Ки рәналиғдә һеч аләмдә йоқтур анчинин сүрәт.

Узари мисли гүл чүн ғунчәдур ләли ләби аниң,
Қәдди шәмшат һәм нәркис ерур һәм ясмин сүрәт.

Йетүрдиң раһни әй шәйх сүйи ханқа бардиң,
Ки бармай дәйригә бир муғбәчә хилвәт нишин сүрәт.

Ғәрибий чекиб булбул наләләр гүлниң йолида,
Көп андин нәлә чек бағиндә бар бу гүл чин сүрәт.

***

Көйүбмән әй пәри ишқиң ичрә һәр саәт,
Нетаң гәр олса дәми нәччәйин маңа таәт.

Нигар күйигә салдики рәһнәмунлиғ етип,
Ки ғул йәңлиғ олуб қилди җүмләни ғарәт.

Отуңда риштәйи муһәббәтни үзмәгил әй яр,
Йоқ әрсәким маңа ул болди меһнәти афәт.

Киши тапалмағай арам зәр билә зәрәр,
Су үзрә қилса бина тапмағайким ул раһәт.

Өзүңгә қилсаң әгәр тәшна мени ярәб,
Йолиңда энди керәкмәс маңа йәнә аләт.

Чу жилвә қилсәки меһрибаним ичрә қашиң әгәр,
Дегәймән анда қойуп әссилвәт қәдди қамәт.

Аниң тәрәфини тапсә Ғәрибий койундә,
Ки мундин өзгәчә шәһлиқ бисатни һажәт.

***

Нетәй ул яр койида нәсиб олди маңа Фуркәт,
Әзәл нәққаши язмиш нәқш һижрандин маңа фитрәт.

Либаси афтаб олса шәфәқ йүз анчәким бардур,
Кийип чиқса ул меһри ройим әрғиван қилъәт.

Мунәззәдур аниң һөсниким ул мәшат зиб әттәй,
Нә һажәт мәһр миръатиғә дегәр әйләм зинәт.

Ерур нәққаши ким ажиз аниң тәсәввури әтмәккә,
Ки язмишдур ани ул пай дәсти сании қудрәт.

Сужуд әтгәй қуяшқа һинд ул әтгәй меһру ройиңға,
Нәдинким гоя ул див будур бир-бири сүрәт.

Нигара айнә гәр хушламасаң һөсниңни көрмәккә,
Ки мәнзур болса ул көңлүмгә түшкәй атәш ғәйрәт.

Кәмәнд зулфи таридин қилип вабәсти көңлүмни,
Муни қилди аңа бир риштә үзди өзгәдин үлфәт.

Димағимдә жунун сәвдасидур әй парса нәйләй,
Рава раһи әдәб буздуң дибанким әйләсәң төһмәт.

Қуяшдәк әлв олуп ахирдәким туфраққа қатқандин,
Койида һак олуб хобрақ ерур йүз меһнәту күлпәт.

Қәдәһ тут сақия андин мени қил мәст лайәқл,
Ки һәйрәтим болса бәд сәкрим олғай баис қурбәт.

Ғәрибий яридин риштә муһәббәт болсаким бәдур,
Йоқ әрсә һалиғә йиғлар чекиб йүз аһ әйлә һәсрәт.

***

Пәрдә ач сақи мәйда илләтин әнһәр қурут,
Өртәгәй аләмни чүн меһр олмасә андә булут.

Киши болмас аңа пәрванә нәсиһәт әйләсә,
Болмаса дилда аниң шәмъи жәмал ишқидин от.

Бевафа рәналар әйтти көп һалак ярәб мени,
Ашна әйләб өзүңгә меһр отин андин савут.

Нәфәс зулмани чу шәб зулмәт әстар пәрвазә,
Роһ нурани фәләкдин чүн мәләк нур олди қут.

Жан ашиқ һәрх урус әйләгәй нихакда,
Әсли сәй болғач вәтән сәйридәк ул бәһр ичрә һут.

Мәнтиқ дәвримдин олди бу кечә тәсбиһлиғ,
Мән кәби диванәгә сақи мәдвәр жам тут.

Әй Ғәрибий бир пәри хизмәтидә жамдәк,
Нуш мәй әтмәкдин өзгә һәр нә бариңни унут[1].

***

Әйләсәм вәсф ләбиңни әйләсәм мән мадам һаят,
Анисиз олғай маңа бу шәмъ һаятим зулмат,

Йетәр үмид аңа тәрк кийиб тәрк әтсә,
Йоқсә бу бар гиранлиғ билә йәтмәк һәйһат.

---

[1]Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 25 а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Əсл дəвр муһуда болмақ чу сукун бирлə бəна,
Гəр чидай нəһур сениң əслиңгə олсə һəр кат.

Олмағай шубһə һəрам шəръ нəби да мутлəк,
Бəс һəрам олди дилиң дил ара болса шəһбат.

Гəр киши қойса қəдəм Һəқ йолиғə чəрх үзə ул,
Йоқсə ким йүргəни аниң йүрүши чүн һəшрат.

Кимсəниң һəзб Алһи билə чиққан нəфəси,
Һəр бири өмри дигəр биһуд анда бəркат.

Қуллиқ изһар қилур муғбəчəғə ул кишиким,
Мəнки дəйр ара табса чу андин нəфһат[2].

***

Кирдим аниң қойиға болди маңа əғяри дост,
Не дəйин əғйарилиқ қилди маңа əжбари дост.

Имтиязим мəндə йоқ дост бирлə дүшмəн пəрқигə,
Нə үчүнким қилди чүн дүшмəн мени əфкар дост.

Гəрчə дост болса йолида аңа йəтмəклик дəлил,
Болғай ул хилвəт йеридə ғəйри һəм əсрар дост.

Əшналиғдин бурун ул ярға болғай муһиб,
Маңа аниң йолидаким қилди бу инкар дост.

Əшналиғ дəвисин тəкзиб алəм қилсалəр,
Зəррəчə андин нə ғəм ул болсаким иқрар дост.

Сақия туткил қəдəһ бəзм ичрəким жами висал,
Болғай ул мəйдин маңа фурхəндəи əйсар дост.

---

[2] Бу ғəзəл шəхсий коллекциядə сақлиниватқан қолязминиң 25 б, 26 а бəтлиридин елип толуқтурулди

Әй Ғәрибий болса дүшмән достчүн гүл ачилип,
Тәһдидә харин ниһан әйләб қилур изһар дост.

***

Сақия һәрдәм дегәр күн һалим әксәр жам тут,,
Тутмиш андағ дәһригә чүн шәмси әнвәр жәм тут.

Сүбһи олғай шами һәжрим чүн шифаи бадәдин,
Шамдин та сүбһидәм тинмай сәрасәғ жам тут.

Суғә тән ичрә болдум бәһри аса кәф саһиб,
Бу жунунум дәфъ қилмаққа чу гәвһәр жам тут.

Ичмәй оқ йүз тәнә заһид әйләди мән тәлбәни,
Бәс нә болғай қилса қилсун әнди изһар жәми тут.

Мәй ичиб рухсари олди сурх мән олдим зәрд рой,
Болмақимға сән кәби олдум чу әхмәр жәми тут.

Мүмкин ул алмаққа көңлүмни чу көңлүм бирләким,
Яки алмағлиққә чүн көңлүм сәнубәр жәми тут.

Мүмкин әрмәстур маңа ләъл ләбиң нуш әткәлий,
Истәрәм ул болмиса ани чу шекәр жәми тут.

Шәмс жәмидин кәвакәб һәр күн әйләр нуши мәй,
Ким Ғәрибийгә ул ичкән йәңлиғ әхтәр жәми тут.

***

Сақия чүн мәйсиз олғач маңа һәйран жәми тут,
Мәйғә олдум жәмидәк тәшнамән арман жәми тут.

Нисбәт истәрмән аңа ким хоп әткәч барба,
Мәйдәк олмиш жәм ара мән ләрзә ләрзан жәми тут.

Тән араким жаңға йәңлиғ дилни пинһан жәми тут,
Булбул етсаң гәр мени ләъл ләбиң шәвқидәким,

Әндәлибиң мән болай чүн бағи бостан җами тут.
Көрдүм әтмиш бәһри ичиңдә чәшмәйи аб зилал,

Сақия ачтиң бүгүн мәйханә ишигин лутф етип,
Дәйр елидәк бу Ғәрибийғә пәрван җами тут.

***

Түшүб нәччә ашиқни кәмәнд зулф тариғә,
Ки қилғандин ерұркім әтриғә дамини вабаис.

Болуб мән зәррә йәңлиғ бекарар у яр койида,
Ким ул бәргәштәликкә мәсәл хуршид сима баис.

Қараңғу болди аләм маһ ру йәвмин жуда болғач,
Бу зулмәт ичрә болмақғә ерур ул мәлқа баис.

Зиквәт һөсниғә болғил тәләбкар болмағил нәвмид,
Сәхам атти ушбудурки болмағлиғ гәда баис.

Чу сәндә болмасә илму әмәл қалмә тәләбкар кәм,
Бу алт һажәт әрмәс аңаким бу муддиа баис.

Аңа нәкд һатиң сәрф қил мәқсәдкә йәткәйсән мәд,
Көйүб пәрванә шәмъидә мурадиғә фида баис.

Әжәб әрмәс кәдәһ илкидә алсә муғбәчә сунсә,
Ки мәйханә гәдаиғә болубдур илтижа баис.

Дегил сиздин Ғәрибий ал қәләм кағәз сәвад әткил,
Ки болмас мәънилләр болмай қәләм рәфтар сәрта баис[3].

***

Фиған налишимға бир гүл ройи рәса баси баис,
Ки жаним кәстин әткән көзләри шәһла ерур баис.

---

[3] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 26 а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Чүшүрүб нәччә ашиқни каманди зүлф тариға,
Ки қилғандин ерурким этригә дамин баис.

Болубмән зәррә йәңлиғ беқарар у яр койида,
Ким ул сәргәштәликкә мисли хуршиди сәма баис.
Қараңғу болди аләм маһи ройимдин жуда болғач,

Бу зулмәт ичрә болмаққа ерур ул мәһлиқа баис.
Гуваһи һөснигә болғун тәләпкар болмағил гәда баис.

Чу сәндә болмиса илму әмәл қалма тәләптинким,
Бу аләт һажәт әмәс аңаким бу муддиа баис.

Аңа нәқ һаятин сәф қил мәқсәткә йетгәйсән,
Көйүб пәрванә шәмъидә мурадиға пида баис.

Әжәб әрмәс қәдәһ илкидә алса муғбәчә сунса,
Ки мәйханә гәдайиға болуптур илтижа баис.

Дегил сиздин Ғәрибий ал қәләм-қәғәз сават этгил,
Ки болмас мәънилир бу алмай қәләм рәфтари бата баис.

***

Ей дила хамушлиғ илә қилма надан бирлә бәһс,
Ақл әрмәс ул кишиким қилса һәйван бирлә бәһс.

Өлүмаләр һәр өмүрдин десә сөз қилсә қәбул,
Җәһли олуб бу жәһл йәңлиғ қилма Қуръан бирлә бәһс.

Билмисәң әсла өзиң билгәнни қилма сән қәбул,
Ражии куфр әйләбанким қилма иман бирлә бәһс.

Шайи һукми илаһи яйи би Һәқ аңлаким,
Мәһкәми дарил қазада қилма рәһман бирлә бәһс.

Болди шәйтан ләнәти тутмай аниңки әмрини,
Тутмай әмрин мән әмәс дәп қилма шәйтан бирлә бәһс.

Әй Ғәрибий мәърифәт әһли изин тупраға бол,
Бу саңа әксәри қилма әһли урфан бирлә бәһс.

***

Қачанким ул пәри ашиқлиғин болди маңа баис,
Ки болди йолида йүз меһнәти рәнж бала баис.

Өзини әйләгәй пак тәвбәйи ишқ ичрә ашиқким,
Тәриф ишқигә лайиқ әмәс би ишқ һәр лаис.

Нетәйким вәсли тухмидин болупту һасилим фуркәт,
Ки барму музру дәһр ичрәким мәндәк йәнә һарис,

Ерур ишқ ойнамағлиқ кари бәхт болди әзәлдинким,
Йоқ әрмәс ишқ инсабидәким ишқ әһлигә варис.

Ғәрибий болма наумид гәр кәрәм дәрияси мәвж урса,
Болур ғәрқаб анда болсаким гәр Таһиру хавбис.

***

Аһ ким өтти нетәй өмримә гүлзари әбәс,
Төкүлүб гүлләри бәс қалди маңа хари әбәс.

Өткүзүп өмримә аһ чәктиму бу аһимә аһ,
Мурғи бевақт әгәр қилса аниң зари әбәс.

Яр олдур кишигә болса нишин мәнзили яр,
Йоқсә йолида аниң яр илә дияри әбәс.

Дилу тил бирлә мәкәр тәсдиқ илә чүн иман,
Аңа дил бир йәнәким дилбәру дилдари әбәс.

Қилғил әфъал һәмидә нәзмимә йолида,
Ул ерур мәжди әсл ушбу ерур кари әбәс.

Әһли дилханәсини сүмъә Әйса билгил,
Гәр мәй ич әндәки дуния елиниң дари әбәс.

Шәмъидәк алида шәмси һәм әдәму бар олғил,
Зикридин өзгә Ғәрибий йоқ илә бари әбәс.

***

Ул пәривәш зулфиниң һәр тарини дам әйләгәч,
Қилди сәид ушшақ җаним өзигә кам әйләгәч.

Муптала қилғай барини бар нәзәр гәр қилсаким,
Чәшми аһу көзләру я чәшмә бадам әйләгәч,

Қарлағандин һалиңа аләм маңа болди сават,
Әксидин бу рузгарим субһишам әйләгәч.

Әйләди аләм ели анчә мәламәтләрниким,
Лутфи рәмз мәһбүб олмуштурки бәднам әйләгәч.

Болмади ашиқләр илкидә зәмими еһтияр,
Көңлини ашуфтә әйләб өзигә рам әйләгәч.

Бадә нушләр болмиш аниң мәҗлисидә һәр заман,
Ичкәли ләъли ләбидин мәйу гүлфәм әйләгәч.

Чүн харабат ғунчисида аман олди маңа,
Нә үчүнким ул мениң карим сәранҗәм әйләгәч,

Өмрүм өтмүштур әләм бирлә у сәвда ичәрмән,
Ким әлиф қәддин көзин мим қашини лам әйләгәч.

Имтиһаси бу тәриқ қилмақ бидайәт ғәруҗүъ,
Ишқ сири ашиқ авазини әнҗам әйләгәч.

Шәб қәдри олди Ғәрибий интизарим бу кечә,
Илкидә мәһмурләрғә муғбәчә җам әйләгәч.

***

Фәқир ели шәһләргә болмас еһтияҗ,
Чүн гәда шәх аңа әйләр илтиһаҗ,

Тәхтидур аниң гәдалиқ бурәсин,
Башида ан фәқру фәхри болди таҗ.

Хублар шаһи ерурсән мән гәда,
Бәр маңа һөсниң зәкатидин хәраҗ.

Бәрмиди қәнд ләзәттин ләъл ләбиң,
Һалиңким нәбати мисридин олди рәваҗ.

Көзүмә халиң сәвадидин йаруғ,
Әзләмә сәвдаһу мин сәвдайи даҗ.

Гәрдәниң һәм әйлә хумдәк мәй үчүн,
Маңъи аби һаятиң унқу·ач,

Мәйү бақи зәрф болғай саф дил,
Болди мәй йәңлиғки мәзруф зиҗаҗ.

Зулмәт қәбридин олди сәъбрақ,
Болмасә шәмъи җамалидин сираҗ.

Әйлә исъян илләтигә сидқ илә,
Әй Ғәрибий тәвбә ишигиңдин илаҗ.

***

Зеһи башин өзрә ләвлак зивәридин таҗ,
Ки тәхти рутбәи қусин ләйләтул мераҗ.

Вужуди меһр дәрәхшан йарутти аләмидин,
Фәруғидин һәммәни қилди куфридин ихраж.

Жамали шәмъигә пәрванә барчә мәвжудад.
Ки ам фәрдгә мәфһум куллихаһ әзваж.

Һәммә кәвакәб нә тақ илә нур башидин,
Шәһабдәк болубан рузи бәрқ зулмәттә даж.

Ачиб йузин һәммә кулли шәвқидә көрәрмән дәб,
Бу бәһрләр йолида кәф сачип урар мәваж.

Мәазин ичрә нәқудләр, сәдәфләр ичрә қәһр,
Йорутти шоләйи шәвқидин нәһадида мулһаж.

Өпуб изин қәдәмин һәжридә фәләк үзрә,
Ду барә табмади хакин мәлаикә һәваж.

Чу ахирәттә нәччә әбья шәфаәтни,
Үмиди ләвайид әйләр гәда кәби әлһаж.

Гәр урса бәһр шәфаәткә мәвж олур ғәрқап,
Һаман мутъи һаман асилар зәиф мизаж.

Шәфаәт әйлә Ғәрибийгә ей шәһи кәвнәйин,
Йоқулмиш аси әрасида мән кәби муһтаж,

***

Висал күнләри болди нигар пәрдәни ач,
Чу меһир шәвқи елиғә арәзин шифаини сач.

Көңүлдә ишқи аниң мәскән әйләди әй әқил,
Һала чу кәлдиүю шәһбаз әй кәбутәр қач.

Бәун ишқ илә мәнзилгә йәттиким ашиқ,
Йолида йәтмиди заһид чу заһид илә қалғач.

Бәшәрни қилди мәләк тәънә дәп зулум, мәжһул,
Бу пәнж ишқ илә аниң йүзигә урдуң кач.

Чу мәндә көңлимә әй дост йоққи мән мәъзүр,
Чу бир бақибки ул ай ушбу көңлимә алғач.

Сураһидәк болуп һәр шам әйләрәм налә,
Ғериб һалим үчүн һәмдәмидин айрилғач.

Ғәрибийни қилур әл фәхм аниңки итләридин,
Йолида бойнима сәглик қаладәсин салғач.

***

Дила йолида аниң болмиш анчә дәрд илә рәнж,
Ки болмағай гүлу баһари марсиз һәм гәнж.

Чу пәллә ишқида ташиңни үз аяғиңдин,
Ки ташлағилки зиядә ерурки буким сәнж.

Чу ишқ илә вәли бәндә болур аләмдә болмас,
Пиядә болғай фәрзин нә шәһ ара шәтрәнж.

Киши ғурури һәвәс жамидин шарап ичсә,
Көп андин мәслиги аниң кишигә гәр йәтсә пәнж.

Җамали шәмъигә әл әтсәким чу пәрванә,
Таң әрмәс олсә кишиниң йетәр чу зулфи сәнж.

Башим аяғиғә қойсамки қәтрә мәй йәңлиғ,
Ки қилса муғбәчә тәшриф дәйри наз илә ғәнж.

Ғәрибий анда мәқам этки дилрәба олғай,
Керәкмәс саңа Фәрғанә я Ургәнч.

***

Чу болди баиси һижран у айға ашна болғач,
Висалин истәбан бу ишқ отиғә мубтила болғач.

Фәруғ әйш рәвшан қилма бу тийрә һалимни,
Өзимгә чүн сәвад халидин aләм қара болғач.

Учар өз ашъяниға һәмә қуш жан илә көңлим,
Һәм ул йәңлиғ аниң сари учар андин нәва болғач.

Илаж Фәрһад дәрдиғә кәлами Ширин олғандәк,
Кәламин истәдим аниң чу дәрдимғә дәва болғач.

Йетибдур Кәъбәи мәқсәдгә улким бир қәдәм бирлән,
Йолида вужуди илә шәвқидә тәрк масива болғач,

Чекибмән аһ һәсрәт мурғи биһәнгамидәк нә суд,
Ки агаһлиқ һәманә майәи өмрүм ада болғач.

Чу шәйхи ханқа Секәндәри олдум дәйриғә кирмәй,
Ки анда мән Ғәрибий тәлбә хаку би һәйя болған.

***

Көргәли ул айни мән зар чеһрә пинһан әйләгәч,
Зүлф йәңлиғ болди әһвалим пәришан әйләгәч.

Әбр йәңлиғ беқарар олдум ул айниң ишқида,
Мени әндағ би сукун ул маһи табан әйләгәч.

Яшурун дәрдимни қилди ашкарә мән нетәй,
Фаш ул болса нә пак өзни намаян әйләгәч.

Гәр аниң яди билән болсам тирик мән йоқсәким,
Мән өлүк ани мениң жаним ара жан әйләгәч.

Қилмағай азадәләр aләм елин зәфин һәвәс,
Һәр нәфәс яри аниң зикридә меһман әйләгәч.

Aләм ичрә сиғмади ашиқләр олғач тәң тар,
Бу фәна дәйриғә сиғди һәқ пәраван әйләгәч.

Зәррәлиғ изһар қилдиким Ғәрибий ишқида,
Арәзин чүн ул пәри хуршиди рәхшан әйләгәч.

***

Шадман күлбәм ара бу кечә җанан киргәч,
Йәңлиғ ул мурдә тән ичрә кетип ул җан киргәч.

Арәзиң гүлләри үчүн баға беһиш тапқум бәһр,
Чүн хуш ул адәмийким җәннәти ризван киргәч.

Чеһрәң ач әй гүлройум мени муштақ үчүн,
Йәңлиғ ул булбули мән ичрә гүлистан киргәч.

Рузигарим чу болуп тийрә йаруғ болса нетаң,
Шәмъи һөсни билә чүн шәмъи шәбистан киргәч.

Вәслиниң үмидидә болмағимә андинким,
Ләһзә-ләһзә түну-күн көңлимә арман киргәч.

Сақия тут маңа мәй җамиға һәмдәмлиғидин,
Қилғил аваз кәби көңлимә әфған киргәч.

Қойма ядиңни Ғәрибий дәми гөр җәннәтидур,
Ханәи мурғә ул шаһи Сулайман киргәч.

***

Кезәрмән йолида ул аһи көзлүкни нишан көргәч,
Ерур сәяд йәңлиғ әсәр аһудин ниһан көргәч.

Болуп ғурбәт йеридә җаним әндағ өз вәтән көзләр,
Чу қуш алтун қәпәсни көзләмәс өз ашъян көргәч.

Чу меһрабим мениң ул бут қашидур җилвәгәр болса,
Сужуд әйләрмән анда чүнаниким һәр қаян көргәч.

От ичрэ муйидәк көңлүмни қилди ишқ зулфиким,
Камали бу тәванлиғидин ани натәван көргәч.

Чу мәһләк атәши һәжридә аниң болмақим андин,
Тулу әткән кәби мәшриқтин ул хуршиди аян көргәч.

Яманни яхши қилса лутфи аниң не әжәб захид,
Харабат ичрә сән бизни эмәс әндағ яман көргәч.

Хэзинә тәндә ашиқ устадидин нәқдини гоя,
Һәм ул йәңлиғ жавәһир талиби истәр ичрә кан көргәч.

Қутулмаққа дәми дәвран жафасидин панаһ истәб,
Ғәрибий дәһр ара кирди ани дарул аман көргәч.

***

Чү дәф етәргә һәвәсләрни парса қәдәһ ич,
Мәқам дәйиридә әйләп чу әшна қәдәһ ич.

Нәшат истәгүчә та ичип чү рәнгин су,
Ки дәсти муғбәчәдә бадә наб ара қәдәһ ич.

Йолида би сәрүпалиғ нечүк музәр олғай,
Қолида муғбәчә чүн жам илтижа қәдәһ ич.

Чу өзлигиңни қилип нәфи һәқни қил испат,
Ки дәйр ичрә кәби бәһр биһая қәдәһ ич.

Тәбиб илажини имраз дил қилалмастин,
Ерур илажиси бу дәрди бидәва қәдәһ ич.

Сәвад дилини қилип зәфъи рәвшан этмәкигә,
Ки шәмъи йәңлиғ олуб шам та сәба қәдәһ ич.

Чу дәйри тупрағин ағуштәлиқ баһаси ерур,
Бу кимия ерур андағки бибаһа қәдәһ ич.

Ғәрибий тутмиса сақи мәй иптидасинким,
Ки жам йәңлиғ олуб дуруддин интиһа қәдәһ ич.

***

Кәлмиш ул мәйдан ара ул шох маһ сима фәрәһ,
Қәтл етәргә ашиқин ул көзләри шәһла фәрәһ.

Вәсф әтмәкликкә ажиз вәсфини қилса һәвәс,
Билмәгәндин я пәри я һурдур ая фәрәһ.

Зәррәгә ниһәд ерур хуршид вәсфин әйләмәк,
Болмиш ул рәънилиғи чүн шәмсидур әзһа фәрәһ.

Гәр мури изһар аңа қилса жаһан мәһвәшләри,
Гоя бу фәршидур ул әршидур әъла фәрәһ.

Көрмәгәндин вәсфин әйлә көрсә һәсрәт йүзләнүр,
Болғанидин фәтрәти чүн айнә зиба фәрәһ.

Йолида көзүм ақарип қәддим олмуштур, ду та,
Йәтмәгүнчә болди ул сәрви қәдди бәла фәрәһ.

Ширин олмиш нуктәдан тәлимини андин алиб,
Аләм мәънидур ул һәддин бурун дана фәрәһ.

Меһри жамидин ичәр әхтәр кәби мәһмури мәй,
Илкигә алмиш бу ахшам сағри яна фәрәһ.

Илкини аниң Ғәрибий әвф муйәссәр болсаким,
Ул ерур мөжүзнәма әндағ бәди бәйза фәрәһ.

***

Чү шәвқ тиғи билән болса көңлимә мәжруһ,
Тиләр мәзәндәлиғин бәлки болса ул мәзбуһ.

Уруж гүлшән вәслиғә яр қилсам дәп,
Қилур чу мурғ қәфәс ичрә налә тән ара руһ.

Бу тәнгә ғалиб әгәр болса руһ ани ярутур,
Йоқ әрсә хиял вә мәғлуби олди нәфәс вә қуһ.

Фәләккә руһи уружи әйләгәй сәуд этмәс,
Ки сәтһ тән үзә қилса киши йүз анчә сәтуһ.

Муқәййәд ет аңа я рәб лиҗами тәвқиф илә,
Өзиң җанабиңа рам олғай бу нәфс җәмуһ.

Беһәм хаватир ара ғәрқлиқтин әй сақи,
Ки дәйр ишигини ач ул маңа сәфнәи нуһ,

Ғәрибий әйлә гәдалиғ сунуқ сафалиң алип,
Ки дәйр ичрә чу муғбәчә чәксә җан сәбуһ.

***

Болғай ашиқ һәр кечә йолида чун аңа сүбһ,
Көргәли меһру җамалин аһ уруп чүн аһ субһ.

Йәткүзүр муштақләриң чүн мәшъами һәм,
Көрсәтүрким пир йәңлиғ кечәләрдә раһи субһ.

Таң йелидәк өмри өткәй ул кишиниң бир кечә,
Бистәри ғәфләттә болса вақтида гумраһ сүбһ.

Шәһдин артуғрақ қил агаһ чүн мусәлла тәхтидә,
Болса зикридә аниң вақтидәким ул шаһ субһ.

Агаһ олса ул сәфид олғай бәяз субһидин,
Йоқсә ғафилға андағ болғай ул чүн җаһ сүбһ.

Мунтәзир болғайму ашиқләр дебан һәр кечәдә,
Әбр ичидә айланип җәвлан қилур һәр маһ сүбһ.

Чакрак көңлүм мени ул меһри тәлъәт ишқида,
Җийб чакин заһир әтсә кечә дәһр гаһ сүбһ.

Нуш етәр көк җамидин гүлгун шәфәқким сақия,
Ичкән ул йәңлиғ маңа туткил мәй дилхаһ субһ.

Меһр хәвәр баши үзрә әйлә нәв ишқида бол,
Әй Ғәрибий меһри ройуң көргәли һәмраһ сүбһ.

***

Аһким ушбу тән ичрә тапмади арам руһ,
Болған мурғигә йәңлиғким қәфәс чүн дад руһ.

Роһи ул сәфли дунияда қачан мәсрур олур,
Ками дунияни киши истәр болуп накам руһ.

Икки йүз баши тәнидур алти-сәккиздур аяқ,
Ашиянида хуши көрмәс киши яр нам руһ.

Сәйл йәңлиғ уйқусида өз вәтәнни көргәй ул,
Һәйран олғай субһидин тапмай ани та шам руһ,

Нәфәс сүтиниң ғизаси фәрш әнбати ерур,
Әйләди нуш әрши әладин сәбуһ җами руһ.

Болмиш әфъал зәминә нәфси шәйтан фитнәси,
Әткәй әфъал һәмидә дил билән әлзам руһ,

Болса атәшлик нәфәс ашиқдин ул мәшуқғәким,
Тапқай ул мундин һәмишә һәрдәми пиғам руһ.

Ла мәкан хумханәсигә бисәрупа сәйр етип,
Қилғай андин бидәһан би ләб мәйин аъшам руһ.

Әй Ғәрибий өмүр гәшти йәңлиғ ул бәһр ичрәким,
Өтмәгәндәк ләһзәдә лекин өтәр әйам руһ.

***

Нечә күн хумариманким сақия туткил қәдәһ,
Жан ғиза мәхмуриларға мәрһәба туткил қәдәһ.

Гүлшән ичрә мәй ичиб гүлдәк болуп рухсарәси,
Һәққи рухсариң маңа әй дил куша туткил қәдәһ.

Меһрибанлик әйләдиң қилдиң өзиңә ашина,
Ашиналиқ һәққи будур дилрәба туткил қәдәһ.

Рәд қилип мәйханидин баз нәччә этфалимән,
Лазими рәдтур қәбул әй жам ғиза туткил қәдәһ.

Дур дәми болса нәсиб сунған сафалимни алиб,
Аби һәйван жами жәмдур мунтәһа туткил қәдәһ.

Әқли һошумдин мени бегәнә қил әй пири дәйр,
Мәй билән мәс әйләгил мән биһая туткил қәдәһ.

Ханәқә шәйху десәм болди маңа жаһил тәбиб,
Билмәди дәрдим илажин қил дәва туткил қәдәһ.

Әй Ғәрибий мәй билән дил зәңгини йуб пак қил,
Қил таһарәт жамидәк әй муқтәда туткил қәдәһ.

***

Чу дәрс ағзиң олубдурки дәрсдәк тәнқиһ,
Ки шәрһ хәтти ләби қилғани маңа тәвзиһ.

Тәкәллум этсә мабадаки ул бути мәвзун,
Кәлам ағзи маңаким баянидур тәлвиһ,

Кәламиң олди муррәжиһки бадәми Әйса,
Нечүн мунуң дәмидин сөзидур аниң тәрһиһ.

Дедимки вәсфини ул назәнин баян қилсам,
Мәһалдур бу зәбан бирлә әйләмән тәмдиһ.

Қачанки ул бути ширин кәлам қилса сөзин,
Нә мумкин олди бу тил бирлә әйләмәк тәсриһ.

Сөзики ашуқ мәшуқ арасида бу тил,
Ки мәһрәм алмади мәһрәм вәли дили тәшриһ.

Кетур сабади сәба гәр шәмим ул гүлдин,
Нәсим буйи беһиштдин маңа будур тәрвиһ.

Ғәрибий мәйигә қилип рәһн җиббәи дәстар,
Пиялә қәтрәләри болди данәи тәсбиһ.

***

Һөсн гүлзарида чүн һөсн гүлиң болди сәриһ,
Гәрчә ул гүлләр субһи олса сән олдуң бәс мәлиһ.

Гүлгә олса гәр сәбаһәт нәқши девари ерур,
Ул гүлиройум малаһәтлик әмәс һаҗәт сәбиһ.

Лутфим олди гүлшән һөсниң маңа әй шаһи һөсн,
Хари миҗган лутфи һәм гәр қилса көңлүмни җәриһ.

Дилрәба алди дилим чүн һәр илләт болмағач,
Болди әқсаминда әй сәрфи һәвайи ул сәһиһ.

Әй дил қилғил заманлардин һәзәр рәсва қилур,
Қарласа миң айнә бир һәйранлиғ руйи қәбиһ.

Салиһа қилмақ таъмил фикирләр һасил болур,
Хамуш болғач олди пәйда болди Бибимәрйәмгә Мәсиһ.

Чиқмағил әй бадә нуш мәйханадән ич бадәни,
Риндәләрниң мәсһәбидә бадә ичмәклик мәбиһ.

Бәрди тәълим нутқини Ширингә ул Ширин сәнәм,
Болди Әйсадин фәсиһрақ болди ул андин фәсиһ.

Кушәи мәйханәни мәъва Ғәрибий әйләди лалә,
Сақия қилмәст мәст раһ болғаймән андин мустәриһ.

***

Йолида башим үзә келтүрүр бала ул шох,
Ки сүлһгә бәдәл әтмиш бу мажра ул шох.

Вафаға вәдә қилип зулум әйди чу қилмағани,
Ки қилмағай еди каш үстигә жаба ул шох.

Чу меһир һөсн отида көйдүрүбки қилмади вәсл,
Чу шәмъи өмримә қилди барин ада ул шох.

Чу әйләгәч маңа мәнзур һалини вәһким,
Көзүмгә әйләди аләм йүзиң қара ул шох.

Чу әбр зүлф ичидә меһир арәзин яшуруб,
Ки жилвә әйләди рәфтар чүн сәма ул шох.

Висал дәвләтидин бәһримәнд һәмә бизни,
Нә гүлшәнидә нәва қилди бинәва ул шох.

Хумар бадә болуп илкимә сәфалиң алиб,
Ки дәйр ишигидә қилди мени гәда ул шох.

Ғәрибий болдию Хушһал би дияр әгәр,
Ки болса разилиғин қилмағи жуда ул шох.

***

Кимсә тапмиш нуш вәслиң аңа һәжр әйами тәлх,
Гәнж тапқан мардәк болмиш зәһәрдә каф тәлиһ.

Әрзимәс һәжригә аниң дөлити вәсл олса әгәр,
Чүнки һижран нишидә болди висали жами тәлх.

Истәр улким зулфда әбру мүшк бу ... ,
Мурғ йәңлиғ истәр ул дана аниң кәби дәми тәлх.

Кам дунияда жамидин нуш әйләб ул ким шат олуб.
Ниши ғәфләт гәж дәмидә болғай ул накам тәлх.

Болса дуния гүлшәнидә гүлдәк ул ким мәсти хуш,
Һәм хазан хари билән көңлидә биарам тәлх.

Һәммә Шириндин ерур Ширин һаятлиғ шәрбәти,
Әйләгәй бир дәми ани зәһәр мәрд ашами тәлх.

Дәст иһсани халайиқ болсаким һәр чән ләзиз,
Болғай андин қилса дил миннәтбари инъами тәлх.

Дәйр иши болди тәрәб әңгиз вә һәм азатлиғ,
Әй Ғәрибий анда ичмәк бадәи гүлфәми тәлх.

***

Кәлди ғәзәп бирлә истәмкар шох,
Ишқ елидә өлтүргәли хунхувари шох.

Мәй ичиб ашуб жаһан болдиким,
Әксидин ул чеһрәси гүлнари шох.

Ишқ еликим қилса ниязлиқ қилур,
Наз илә истифасини изһари шох.

Наз қилур гаһ қилур лутф һәм,
Йоқ қилибан баз қилур бари шох.

Кафири мәһвәш башида ортағи,
Һәм қилибан бойнида зуннар шох.

Үч йүз ерур баши тәни алтидур,
Алтә йүз олди аяғи мари шох.

Я рәб ушәл яр нә йәңлиғ бала,
Һәр күни күндин бәттәру кар шох.

Достләрин көрсә аңа зулум етәр,
Лутф қилур болсаки әғяри шох.

Қилма Ғәрибий йолидин бакмиса,
Әйләсә һәр чәнд сени зар шох.

***

Ханқаға башләди бәс сорди әһвалимни шәйх,
Та маңа қилди баян өз қил илә қалимни шәйх.

Болди тәһсил һасилим тапмай шарабдин қәтрәни,
Чүн тәбиб жаһил олди көрүб әфъалимни шәйх.

Дәрдимә тапмай дәва чәктим анда аһлар,
Көрди пәрваз андин әтмәккә пәрубалимни шәйх.

Мурғ та бәнди қәфәс шат олмағанни билдиким,
Болди дәң мәндәк көрүбан нику һалимни шәйх.

Ханқадин чиқибан мәйханәгә қойдум қәдәм,
Фәһм қилди әндәку идбар иқбалимни шәйх.

Дәйр пәри хизмәтигә кәлдим андин шәвқ илә,
Мән тапиб дарул аман көрмәй нә маһ салимни шәйх.

Кирмәди мәйханә ичрә сәскәнип намус илә,
Мени әнда көрди гоя бир яман зулмини шәйх.

Әй Ғәрибий бу сиратул мустәкиймдә қил муқам,
Көрсә көрсүн һәр неччә бунуъ бәк һалимни шәйх.

***

Нә олғай хулқәти аләм ара ул шохқә манәнд,
Нә болғай фитрәти адәм ара мәснәвидә хавәнд.

Қилибдур җәми ул фәрзәнд адәмни нәфси бирлә,
Ки андағ нишанә бирлә тәррәъи эшуфтәни пәйвәнд.

Йолида муштақ көргәли миң арзу әйләп,
Аниңдәк ишқ ашиқни қилип мәшуқиғә дилбәнд.

Бешарәт билә қилди барчәниң көңлини сәкпарә,
Ишарәт билә андағким қәмәрни әйләди пуркәнд.

Әбиту индә рәбби гүлшәнидә әндәлиб олғач,
Шафаәт ләһнигә йәнлиғ гәдаләр бәни һаҗәтмәнд.

Нә дәйким дәһр бағим бәлки җәннәт гүли ачилмиш,
Мубарәк ләбләридин заһир алған чағи шәкәрхәнд.

Кәлам шәрбәти йәһъйәл изамдур, мурдә дилләргә,
Мәсиһа дәм уралмас анда ул қилса нәсиһәт пәнд.

Маңа тут сақия йәһъйәл изамдин шәрбәтниким,
Чу мәхлут әйләмәк кәвсәр сүйин һаҗәт әмәс бу қәнд.

Шәфиәл музнәбин болмақ муһикдур саңа әқида,
Ғәрибий башләғил аси таң әрмәс болсәким хурсәнд.

***

Йолида хакдәри болсаким маңа мәвҗуд,
Көзүм дәвасини һәм көңлимә ғубар алуд.

Әгәр бичәшми инайәт нәзәр чу әйләмәсәң,
Йолиңда йүз тәк пуй әйләсәм маңа нә суд.

Чу лутф етиб маңа көрсәтмәсәңки яхши сәбил,
Нә билгүм андину қай саридур маңа беһбуд.

Чу фәзл илә кәрәмиң амдурки жинси бәшәр,
Ки олсә мурмәну хаһ кәбр хаһ олсә жуһуд,

Дилим савад гәр олса мунәввәр әтсәңким,
Нетаң чу шәмъи йаруғ болди гәрчә көңлидә дуд,

Йоқ әрди мүлки адәмдә хиярисиз вә тәләб,
Һаятлиғ йәнә һәддин бирунни қилдиң жуд.

Муһит бәһр кәрәм ичрә түшсә мән кәби напак,
Ки пак олур кәби түшсә нәҗис арасиғә руд.

Һөрмәтиң ғәзәбиңгә чу болдиким сабиқ,
Ул олсә бу кетәр андағки буд илә набуд.

Чу лутфи андағ әмәсдур кишини қилгай рәд,
Иблис өзигә қилиб зулум болди ул мәрдуд.

Гуналиғ аһимә әйб әтмә заһида урсам,
Ки дәйр ичрә муғәнни сәраһи чәксә сәруд.

Зеһи Ғәрибий йолунда ибадәт әйләмәди,
Гунадин өзгә ани әфу қил ая мәбуд.

***

Йәтмигәйким сәрһәди вәһдәдкә улким йолида,
Мәқсәди бир олсаким гәр арзуйи болса сәд.

Йолида тупрағидәк ашиқлар әвсафи ерур,
Суст олгай әндағ ул гәрин болсун яки бәд.

Сақия бол достигирмән дәйр тупрақ ичрәким,
Нәшъи тапмас жамидәк гәр бәрмисә илки мәдәд.

Әй Ғәрибий истәгил болмақни мәқбулким,
Мәқбул олсаң мәһзун олма хәлқләр гәр қилса рәд.

***

Ваһ нетәй ул Ләйливәш қилди Мәҗнунни сәйд,
Әйләким хуршид қилғай зәррә намәвзунни сәйд.

Истәр ул сәйяд аһу бәс ани тәәм эткәли,
Истәрәм эткәймән тәим көзләри мәфтүнни сәйд.

Арәзиң сәфһәдин истәрмән мәани әйләким,
Әһли мәъни сәфһәдин қилғайки ул мәзмунни сәйд.

Мурғ нашад олғай ул сәйядни сәйд әтсәким,
Шад ерурмән ул пәри қилса мени мәһзунни сәйд.

Сәйд етәр өздин йирақни ул ани хум әйләгәй.
Хун болурмән қилмәгәндинким мени мәқрунни сәйд,

Кәлмиш ул чүн мурғи зирәк муғбәчә дәйр ичрәким,
Қилди алди мәйғә тәсбиһ данимә мәйһунни сәйд.

Йүргәни һеч ишқ бәһр ичрә Ғәрибий қилмисаң,
Гәврәһ мәқсудни йәңлиғ мәвжи дурри мәкнунни сәйд,

***

Қилмади ул дилистаним бизни яд,
Қилмағунчә дәрмән андин хәйрбад.

Болғай ул сәйяд йәңлиғ җам ара,
Достини ғәмкин қилур өзни шад.

Җандин өтмиш тийр меһриң кәтмигәй,
Чиқса җан гәр болсәким явм илтәнад.

Чүшмигәй һәргиз муһәббәт дамиға,
Ул кишиниң көңли чүн болса инад.

Шаһлиқ артмақ намини нә нам һәқ,
Йәңлиғ ул Нуширвану Кәйқубад.

Пәқирлик киму намлиғдурким хәлас,
Лик артар шаһлиғин ичрә фуад.

Мәй ичрә мәйханәдә әйләр муқам,
Риндләр чүн мунтәзир олғач мәъаж.

Қил мунир я рәб Ғерибий көңлини,
Лайәкуну кәллэзи қәлбун сәвад.

***

Гүлшән ичрә ул ройум рәқибләр бирлә шад,
Билмәди дост кашки әйләб улардин қилса яд.

Зулмәт әфзунрақ нәзәр көп әйләсәм мән һалиға,
Әксидин болди көзүмгә аләми рәвшан сәвад.

Аләми һөснидә йәкта бимәсәл ул шаһ һөсн,
Йолида уфтадә һөсн әқли қилибан инқибад.

Үргәнур бирдин бири наз кәрәшмә һөсн ели,
Назинином тәълим алмай қилди өзидин еһтиһад.

Җәң әзъәр болдиким кафир билән җәң әйләмәк,
Җәң әкбәрдур кишиким нәфәс илә қилса җиһад.

Һөсн ачарға талиби айнәдур ул назәнин,
Ишқ елиға лазим этмәк саф мирьат фәвад.

Ағриса башин гунадин әшкни әйләб гүлаб,
Тәвбәйи сәндәлни әйләб ул киши әткәй химад.

Та көйүп күл болмиса ишқ атәши қилмас жулус,
Болмиса олтурмағәй әфкәрләр үстидә рияд,

Сақия тут жами кәлмәс бурун жами әжәл,
Әйләгил мәст қилмағил хушъяр та йум илтинад.

Әй Ғәрибий заһид олмай риндләр йолиға кир,
Жәзбә дил әйләгил та болмағил андағ жумад.

***

Әй сәрви гүләндам қәддиңдур шәмшат,
Булбул кәби әйләрмәну һәрдәм фәряд.

Аздим һәмә йоллардин билмәдим кетәрим,
Ул һур пәри қилди тәриқин буняд,

Сәндин тиләгим бир нәзәри гушә чәшм,
Ким гушә гәдайиң мени әй пак ниһад.

Мижган билә ғәм тағини қазмиш һүнәрим,
Ширин сәнәмим қилди мени чүн Пәрһад.

Дәштләрдә йүрүб һәмдә Мәжнун болуп,
Болғандин ушә Ләйливәш һури пәризад.

Мәктәб ара тәълими аниң илми рәмуздур,
Бу түрфәким ул илми фәһм әтмәди устад.

Һөсн отида ашиқ кәби пәрванә көйүбдур,
Заһид нә билүр болмасә не раһиләни зад.

Һәр бир нәзәри ишқ ели жаниғә бәдәлдур,
Хун әйләди хунаблиғидин ул көзи жаллад.

Қилди нәзәри бирлә Ғәрибийни кәби вәйран,
Ким чуғз кәби әйләди вәйранәни абад.

***

Түшүп башимғә аниң зулфи таридин чу кәмәнд,
Ки ишқ йәңлиғ олуб ул мени ки әйләди бәнд.

Висал мүмкин әмәс мүмкин олди бәс һәвәси,
Бу арзуйи висал әйләди мени хурсәнд.

Бу түрфә сәйдки ул шох турфәрақ сәйяд,
Ки қилди тән ара дамида ширин дилни бәнд.

Чу мәмзуҗ олди зәһәр бирлә ләззәти бу җаһан,
Вә лик ләззәти аниң безаһир олди чу қәнд.

Иши кәрәм билә фәзл олди бәндәдур сәркәш,
Ки қилди риштәйи дил бирлә өзигә пәйвәнд.

Кийип башиғә чу қалфақ йаниғә тиғләр асиб,
Ичиб шәрабини ул шох чу сусән олди ләвәнд.

Чу йүрмә йолиғә вәйран маңа деди насиһ,
Бу түрфә надан ерур қоюнға әйләди пәнд.

Ғәрибий бәһри гунаһ ичрә ғәрқдур я рәб,
Ки болди бәһрә кәрәм қәтрәсиғә һаҗәтмәнд.

***

Хәлқ етип хәлақ бемислидур ул рухсари қәд,
Афәри нәш бағидә чүн сәрвихуш рәфтари қәд.

Әйләсәм көңлүмдә пинһан сирин аниң ваһ нетәй,
Шәрһә шәрһә әйләди изһар чүн тумари қәд.

Чүн ләб-ләби ләлидин олди мунфәәл аби һаят,
Әйләким тәвби хиҗил гәр қилсаким изһарә қәд.

Үч баши әллик аяғ көңлүмдә олмиш тән кәби,
Җан ара болған әлифдәк қилмишәм әзмар қәд.

Тиғлиләрдәк илм тәкрарин дәйр бостанида,
Мәктәби ишқ ичрә болди сәбәқим тәкрари қәд.

Ашиқ олғач қамәтигә гүл үзә җаду көзи,
Баш салур нәркис кәби та көргәли һәр бари қәд.

Рәңга-рәң гүлләрни ачмақда ким ул гүл чеһрәдә,
Гүлшән ичрә гүл ниһалдәк ерур гүлзари қәд.

Тутса бәрмәй бадә нушиғә муғбәчә пәйдәр пәй ул,
Болғач ул сағәр кәби мәйлиғ аңа асари қәд.

Әй Ғәрибий меһри һөсн шәвқида көрсәм дибан,
Сайәдәк айланғил та йүрсәким һәр сари қәд.

***

Болди ул дилбәрғә чүн шәйда хирәд,
Ахирул әмир олдиким рәсва хирәд.

Сәдәфи тән ичрә гәр гәвһәр ерур,
Мәхзән дил ичрә болди ла хирәд.

Болмади данишмәнд олғач анчәким,
Мисли Мәҗнун ишқида Ләйла хирәд.

Сәмәти тәһриридә дәлилни қилсаким,
Риштәсидур аңа бут асари хирәд.

Һәр нәччә тапса муқами Җәбраил,
Сәдрәдин бәс өтмәгәй бәла хирәд.

Пәскәрлиғдур раһи ишқи нә сәһвлиғ,
Йол тапилмас аңа фикру я хирәд.

Һасил этмәк йолида деванәлиғ,
Йоқ аңа жа болсаким бир жа хирәд.

Раһи сәбздур болмағунчә жийбиси,
Сақи вәһдәдтин қәдәһ пала хирәд.

Әй Ғәрибий гәвһәри ишқ олмағай,
Ким ичидә кисәйи лалә хирәд.

***

Йүз алмам йолидин һәр нечәким йәтсә маңа бедад,
Дегәймән мәрһәба чүн баис олғач наләву фәрьяд.

Қурсә мисли сәг дәргаһидин қәһр әйләб ул дилбәр,
Аниң зиминидә лүтфи гоя болди маңа иршад.

Кәлами ширин олди баис ишқ ойнамағлиқғә,
Ки болғач ишқ бази өзгәчә бәс куһи кәнд Фәрһад.

Нәччә сал лутфиғә гәр мәмнун олса сәи дәми чиқмай,
Тәәжжуб бир дәми қәһр әйләсә бәс әйләгәйким дад.

Өтүпдур аһиким бу өмримә йүз нәқишләр бирлә,
Ерур бу хакдан ичрә маңа биһудә қилмақ бад.

Келибдур бу дәйр дәргаһиңә мәхмурләр бисьяр,
Ки әмди әйләгилким бәс фәна мәйханәсин абад.

Ғәрибий ғафил олма салик этмиш һәр дәмидә әйд,
Ки йәни һәр нәфәсдә әйд аниң қилмақ ани яд.

***

Жунунум дәфтиғә қилди тәфәккүр әйлабан тәъвиз,
Йүрәк қани билән қилдим һәмул йәңлиғ ниһал тәъвиз.

Ләби ләълин һәйял әйләб қәддини әйлабан нусхә,
Пүтүбан ул әлифни әйләдим мән әрғуван тәъвиз,

Йүзин хуршидин әйләб яд язибмән айәти вә шәмс,
Көңүл әврақиғә чүн шәмс қилдим асман тәъвиз.

Сариқ гүл шаһи үзрә гүлшән ара бардурки ул қилмиш,
Ки һөснүң бағидин бу зәңни алиб зәъфиран тәъвиз.

Көңүлдә дағ һәжрин чирмағанни билмәди ул шох,
Ки дағин чирманибким қилмади мәндәк аян тәъвиз.

Пәри тәсири қилмас риндләрғә қорқуб андинким,
Чу болғач жисмида ишқ аятидин бинишан тәъвиз.

Сәвад әтдим вәрәқләр шәрһ һалимни дебан андағ,
Ки шәбдә йәңлиғ ул пирдин маңа әсрари жан тәъвиз.

Ғәрибий болмағил андин жуда мәйханәдә қилмиш,
Ки сағәр шәклидин бойнинда чүн пирмуған тәъвиз.

***

Ул мәй ләъл ләбиңким аби һайвандин ләзиз,
Аби һайванни дәйин ул қәтрәи жандин ләзиз.

Чүн мәкәс қәнду шәкәрни хуш көрәр аләм ели,
Ләъли сәрабиң маңаким шәкәрстандин ләзиз.

Бадәи ләъл ләбиң иман ғизаси болдиким,
Барчә шириндин ләзиз бу болди ул андин ләзиз.

Тийрә күлбәм ичрә түшсә пәртәвидин маһи һөсн,
Болди ул нур зулмәт ичрә маһи табандин ләзиз.

Тийрә һаким үзрә тамса қәтрә мәй гүлгун әгәр,
Мәй гүлин сираплиғидин һәм гүлстандин ләзиз.

Муғбәчә дәйр ичрә бәрсә қәтрә мәй гүлгун әгәр,
Қәтрә жан ул маңа дәһри дурри ғәлтандин ләзиз.

Билуғ авази сураһи илкидә мәнъ чиқсаким,
Бу муғәнни әрғәнундин һәмә әлһандин ләзиз.

Көңлүм алған бир нигаһи жанда ләззәт бәрдиким,
Һеч ләзизи болмиғай ул көңүл алғандин ләзиз.

Бадә дәрдиңғә давадур әй Ғәрибий йоқ дәва,
Һеч тәбиб илкидә мундағ һәмә дәрмандин ләзиз.

***

Нә һөкм әтсә һаким ул жаһанғәдур нафз,
Жаһан әһли жаһан бәс заманғәдур нафз.

Вужудни қилди әдәмдин әдәмни андин һәм,
Вужуд әдәм кәби заһир ниһанғәдур нафз.

Сулайман олса Секәндәр кәби әгәр йүз миң,
Ки Мәвр кәби бу шәһригә Миранғәдур нафз.

Гәр олсә кәбр жуһуд кафир шиддәдләр,
Ки абдусун мәләһданғәдур нафз.

Гәр олсаләрки мунажати Харабатий,
Ки болсә яхшилар һәм яманғәдур нафз.

Ки олсә мәһвәш дилкәшки наз илә сәркәш,
Ки йәңлиғ олсә һури жананғәдур нафз.

Чу афтаб пәривәш гәр олсә пәрдә нишин,
Ки бәәйни тән ара роһ раванғәдур нафз.

Өзүңгә болмә ғурур бадә нушғә тут бадә,
Ки дәйр ичидәки пәрмуғанғәдур нафз.

Ғәрибий һөсниғә көз ач зәбанни қил гоя,
Чу булбул олғил чәшм зәбанғәдур нафз[4].

***

Ерур мәсһәб ичидә саф чүн руһи рәван қағәз,
Арада ашиқи мәшуқ дегәй әсрари жан кағәз.

Сәвади хилъәт ичрә сақлабан назук мәанини,
Ки вақиб олмасун әғъяри дәб қилди гуман кағәз.

Йүзи аку хәти ләәл ләбидә ул хәти рәйһан,
Ки сурх бирлә шәнрәф зиби мәшүқ жаһан кағәз.

Ерур сәфһә фәләкдә афтаб нәқши нужум болмиш,
Мәани меһридин хәтләр нужум чүн асман кағәз.

Кишигә һәр амурдин әғләқулбаб болсаким ачғай,
Кәлиди хәт илә мүшкүл куша саһиб баян кағәз.

Йүзи бағ беһишт болди мәани мевәси аниң,
Берур әһли мәаниғә у берур чүн бағбан кағәз.

Жараһәт қилса көңлиңни киши яфғил йүзиң яфғай,
Қәләм қилса қара һәм йүзини бағрини қан кағәз.

Тапилмай аләм ичрә бир мувафиқ яр мәгәр таптим,
Өзи сафу сөзи саф растгуйлиғдә аян кағәз.

Әгәрчә тишиң саф олса ичмә бадә әй заһид,
Зәрәр қилғай һәм ул йәңлиғ су ичсә нагиһан кағәз.

Кетур сақи тут бадә маңа андағ муфид ичсә,
Қәләм сақи болуп жам дүвәттин гәр дәһан кағәз.

Хәлайиқдин Ғәрибий әйләгил бир күшәи хилвәт,
Һәмүл йәңлиғ мәаниғә ерур дарул аман кағәз.

---

[4] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 44 а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

МУСТӘҺЗАД

Затиңни сениң әйләди хәлайиқ мукәррәм,
Бу шәмсдәк изһар.
Ким болди тифл аләм Һәвва билә Адәм,
Әшия бекибар.

Фәрқин әрәб бирлә Әҗәм сәйиидидурсән,
Ким би шәк әшбаһ,
Бетәһа билә йәҗб Һәрәм шаһисисән һәм,
Әбрар илә әхбар.

Нур тапти һәмид рухиңдин,
Әхтәр кәби хурдин.
Ким нужум һидайәт болуб үммәтлиригә ул,
Қилди ани изһар.

Аләм йүзигә қилди тулуъ меһр дәрәхшан,
Ким болди зәбун ул.
Ким мәктәб олғач нурин әслидин ошәл фәръ,
Учти һәммә әнвар.

Йүз һәмд сәна бизни аниң үммәти қилди,
Бар анда Ғәрибий.
Өз фәзлидин олди чу нәсиб бизгә андин[5].

***

Тиләгим ул дилрәбадин болсаким хушнуд ерур,
Сәрбәсәр өткән зиянкар өмрүм андин суд ерур,

Әйләсә рағип өзигә ул пәри тәсир етиб,
Рудбәи әъла будур ашиқғә һәм мәқсуд ерур.

---

[5] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 45 а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Тапмасә ул ким йолида жуд иһсан майәсин,
Әйләсә яд һәр нәфәс мәһбубни ул жуд ерур,

Ул киши көрсә сәна миръатида мәтлуб нурин,
Ким аниң алида болғай буд бәси набуд ерур.

Демәгил ашиқләр урған аһини атәшсиз ул,
Андағ әрмәс атәш олмай бәс һавада дуд ерур.

Отлуқ аһи зәр дурри ашиқлиғ испати аңа,
Ул киши ашиқлиғиғә гәрчә ким мәһжуд ерур.

Мәқбул әтмәклик бирәвни шәъни һәқдур күлли йәвм,
Нә әжәб мәқбули қилса аниким мәрдуд ерур.

Ястәнибмән дәйр тупрағида мәй тут сақия,
Мәйсиз ул сағәр кәби ушбу тәним фәрсуд ерур.

Әй Ғәрибий әвлиялар сайә һәқ олдиким,
Сайәдәк айрилмай ул аниң мәбуд ерур.

***

Һөсни аниң һәм гүли гүлзаридур,
Әкси майә айнәдә дайим яридур.

Рәнждин қилғай нәму мәқсәд гүлин,
Заһир әткән гүлни аниң харидур.

Ачқан улким гүли көңлин тән ара,
Әбрдәк қилған чу гиря заридур.

Ашиқ олғач интизари вәслидин,
Чеһрәсидә зәрдлиғ асаридур.

Бири алдида фида дигәр фәна,
Болса һәрким һиммәти микдаридур.

Сақия туткил маңа ул бадә ишқ,
Қилған уфтадә мени хумаридур.

Әй Ғәрибий истәгил һәмраһи бол,
Һәр кишиким талиби бидаридур.

***

Һәжридә аниң маңа йүз миң хияли йүзләнүр,
Фикру вәсли әйләбан сәвдайи һали йүзләнүр.

Көрсәм ул бостан ара чүн сәрву илә шәмшадни,
Чүн элифким җан ара сәрви ниһали йүзләнүр.

Гүлшән ичрә гүл йүзин көрсәм аңа булбул болуп,
Ким рәмуз ишқидин көб қил қали йүзләнүр.

Һәжридә арам йоқтур вәслидә болсам әгәр,
Дәсти һәйрәтдин маңа һәм инфәали йүзләнүр.

Салмағум көз болса мәнзур гәр җаһан мәһвәшләри,
Ким аниң анда мәрһәди еътдали йүзләнүр.

Хал илә көз мәрдәмин гүл вәсфи этсам аниң ул,
Мәрдәмин вәсф еткәли һәм вәсфи һали йүзләнүр.

Истәмә әсбаб аләминиң кәмалин негәким,
Ул кәмал олғунчә бу өмрүң зәвали йүзләнүр.

Тутсә нәткүм заһида җам ләбидин сақи мәй,
Кәвсәрин яд этсәм ул аби зилали йүзләнүр.

Мәдһ этсәм әй Ғәрибий җәннәт әвсафиңниким,
Мәдһ қилғунчә ани җәннәт җәмали йүзләнүр.

***

Чу һәр нәфәсдә хәзанлиғ ичидә өмүр баһар,
Чу бад гүл варақин һәр бирин төкәр һәрбар.

Чу шәбнәм әтсә гүл үзрә бисат лик фәләк,
Ки йәргә ташлар ани болмағайки анда қарар.

Жаһан муради нуқуд сәрф әйләмәк гүлгә,
Ки ләһзә нишаъси аниң бузарда чиқса әнбар.

Бедән имарәтгә турфә ким көңүл бағлар,
Нә дилгә жайи аниң ичрәдур бу рукн чаһар.

Керәк риязәт қәлбиййәдаки сидқ,
Вә я риязәт қалиб да һәйдәр кирар.

Йолида мурәккәб тәжрид олсә я тәфәррид,
Йетәргә сәрһәд мәнзил аңа чу болсә сувар.

Чу жузб бирлә нәфәс чиқса кимсәниң аңаким,
Ки һәр бири нәфәси болмиш ул һезар мазар.

Кетур бу һәзб чүн жамидин маңа саки,
Һалак қилғуси ичмәй ани бу рәнж хумар.

Ғәрибий һәзб Алһи гәдаи олғилким,
Ки меһри дум әтмәгәй әшкидә қилса киши зар[6].

***

Ул Кәъбә мәксуд маңа ашуби жаһандур,
Зад сәфәрим мәсәл дәрм дағи ниһандур.

Жан илкидәдур ишқ танабиңкәм үзүлмәк,
Бу риштәдә муһәлләм ул чүн роһ раванимдар.

Хар йәңлиғ ерур нәфәсимә миң дадиңдин,
Ким гүл кәби чүн нәштәридин бағримә қандур.

[6] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 45 б, 46а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Чүн гүлгә нәсим олди баһар жангә аниң зикр,
Бу нәфәс камалати чу хар олсә хәзандур.

Чүн бар ерур кимсә қилур пәрвәришин нәфәс,
Йәткүрсә хәр рәнкъ аңа суд этсә зияндур.

Дәвзәх маңа жәннәт нәфәс отида көйсәм әгәр мән,
Ғафил нәфәсим һәр бирси мару чаяндур.

Нәфәсим тили сақи илә шәһид болур чүн,
Зәнбур әсл бирләки һәлвайи жаһандур.

Өз атфутуң ичрә Ғәрибийники я рәбб,
Һәфз әткил бу нәфәсимә бәд феъл ямандур[7].

***

Жанға якут олди я якут ләъл наб ерур,
Нуш әткәч оуки андин ләълдәк хунаб ерур.

Болғамән чүн кечәләр сәркәштә ул ай ишқида,
Йәңлиғ ул роһ раван та ким ул ичрә хаб ерур.

Көңлигә һин түшсә аниң әһлидур андин әгәр,
Жанимә мәълум олуб көңлүмдәк ул би таб ерур.

Болса гәр көб зәр билә сийм тәшнә рәк нәфәс һур сиқәр,
Ким қанаәт сәһридә ул атәши сираб ерур.

Гәрчә һур минбәр бәләнд болса нәсәб йоқ еътимад,
Ким йолида зәһд тәқви фәзлигә меһраб ерур.

Мәвж бикәдәр олдиким тутмай инабәт риштәсин,
Қәтрә васил сәдәф олғач гәвһәри нияб ерур.

---

[7] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 47 а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Рәнд зуһд әһли ара нисбәт бетайн мунтәқи,
Ким тәсәввур әйләсәң ул пир бу шәйх шаб ерур.

Әй Ғәрибиби сарғариб музәттәр бол аниң ишқида,
Мәзһәри әрқам әсрарин ул әхтәр лаб ерур[8].

***

Әсрә-әсрә сиррим олди ашкар әй достлар,
Нәйләйин ул иш дамин беихтияр әй достлар,

Қилмидим тәъмири дилчүн әйләдим тәъмири гүл.
Көрмәдим һәддим олса ким ғәйри әз ғубар әй достлар.

Тапмәдим мән дурри вәслин һәжри дәриясидәким,
Мәвж йәңлиғким йүрибмән беқарар әй достлар.

Әввал ахир сүбһидәм көрмәккә өз хуршидини,
Йәңлиғ ул йүз меһриғә мән интизар әй достлар.

Өмрүм өтти бари таәт әйләмәй әсәм әйләдим,
Мән аңа надәм чу мундин шәрмсар әй достлар.

Бу гунаһлар үстигә қилдим гунаһин мәй ичиб,
Сақи илкидин йәнә болдум хумар әй достлар.

Бир пәри тәсиридәк болди Ғәрибий һәжридә,
Оқуди әфсанә һәм ләйлу ниһар әй достлар.

***

Тийрә күлбәм ичрә чүн болди маңа мәйханә һәжр,
Ул пәри ишқида мәндәк гоя диванә һәжр.

Баш ялаң әйләб ким ул беһошлиқ рәсмин түзүп,
Һәр куни күндин бәттәр қилди мени мәстанә һәжр.

[8] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 47б, 48а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Талидур бәһридә гәвваз йәнлиғ әйләди,
Ләби бәһриндә мени чүн тишләри дурданә һәжр.

Дәмбәдәм һәжр илкидә болдум әсир вәсл олмади,
Кетсә бир дәм сәйл йәнлиғ келур андин йәнә һәжр.

Аһ ким кунин ара йоқ мәхбәр андин нәйләйин,
Мубтәла қилди мени ишқида бир жананә һәжр.

Тәшнәмән һәм бадәсигә муғбәчә һөснигәким,
Көңлимә салмиш бу сәвдани ара мәйханә һәжр.

Шүкрүлла чүн Ғәрибий табти Мәжнун вадийсин,
Ким вәтәндин айрилип қилди ара Фәрғанә һәжр.

***

Йолида мени бир һури пәйкәр интизар,
Нә дәйин һур ани қилмиш бир истәмкар интизар.

Мунтәзәрдур зәррә көрмәклик ки меһрим болдиким,
Йәнлиғ ул көрмәккә ани шәмси әнвар интизар.

Мурғ жаним тән қәфәс ичрә көрәр гәр мунтәзир,
Көбрәк андин болди чүн көңлүм сәнәвбәр интизар.

Шәбрүз бәс қилмағач гәрдунға та көрсәм дебан,
Аңа гәрдан олди чүн зулфи мәвж мәһмәр интизар.

Болди отлуғ дилни ашиқ заһир әйләп аңа ким,
Пәрдә ачса йүзи көрсәм дәб чу мәһмур интизар.

Нәфәсхәрдур сифли дунияда әләфғар олдиким,
Нури аләм әләвиғә чүн руһпәрвәр интизар.

Сақия тут бадә дәрт әһлигә болмиш мән кәби,
Илкигә алғайму дәп жами мудәввәр интизар.

Арзу вәсли вәтән қилса Ғәрибий қилма әйиб,
Сәдәф ичрә әслиғә болди жәвһәр интизар.

***

Қилма әйб әй достлар йолида әһвалим будур,
Мән нетәй сәргәштәлиғ тәғдирдә иқбалим будур.

Йиллар өтти йәл кәби өмрүм тәһи дәстлиғ билән,
Рушд бәр я рәб маңа һәр маһ һәр салим будур.

Бе тәрәннүм мутрәб олмиш мән сүһәнзади сазидәким,
Бәтин хали сази йәңлиғ қилған әһвалим будур.

Жаһ зулмәт ичрә шәб пур йәңлиғ ул қилдим сухән,
Билмәгәч әсрарини бу нәвъи әһмалим будур.

Қилмадим әдл жавариһ һәр бирин йолға салиб,
Әййиһәннас мән кәби әдл әтмәгән залим будур.

Мәрифәтғә аләт олмас әнча мәлум йолида,
Тәрк болса талиби һәқ тәрк олуб аләм будур.

Мәъсийәтғә сәрф қилдим бар өмрүм гәвһәрин,
Тапмадим судин зияндин өзгә әшғалим будур.

Ки хуш олдум гәһи нахүш мәй жам ичрәким,
Дәйр ичидә субһи шам һәр ләһзә әфъалим будур.

Ишқида чәкмиш нәва һәрким Ғәрибий мән һәм ул,
Яр бәзмидә фиғанлиқ чәккән өз һалим будур.

***

Ул пәривәш сәрв йәңлиғ наз етәр,
Өзни саз ашиқләрин насаз етәр.

Ашиқ әйләр баз нә дуния базини,
Ойнабан ишқида пак баз етәр.

Фәрқ әтмәс шишә сәңни ул пәри,
Ким рәқибни мәһрәму һәмраз етәр.

Күй етәр башни җан бази ани,
Ичрә мәйдан аңа ни һәмраз етәр.

Табмас ул пәрванә нури шәмъини,
Пәст учмай гәр бәләнд пәрваз етәр.

Көкигә чиқғай чүн нужум отлуғ нәфәс,
Һәр дәми мәнзилғә тәрку таз етәр.

Чүн рәсн тап йолида карим дәраз,
Лик бәхтим путсә ани аз етәр,

Хоб бәхтим болса бедар таң әмәс.
Сақия гәр сағариң аваз етәр,

Сирри һәқ билмәк Ғәрибий сәъб ерур,
Данишин әнҗамин ул ағаз етәр.

***

Көрүнмәй қилди ашуфтә мени һур пәри пәйкәр,
Һәмүл йәңлигки болдум дәһр ичрә талиби гәвһәр.

Дилимә қамәтиң нәһли дилимдә чүн ләбиң зикри,
На һаҗәттур маңа әнди һаманә тубию кәвсәр.

Чу мәшат кәвакәб болди хуршиди зиб ани әткәч,
Ки андағ меһри ройумдин аниңки йүзиғә зевәр,

Шуаи һөснигә чүн зулфи аниңким һежаб олмиш.
Аниңдәк болмиш ул шәб пәрдәсидә қәдәр, чүн музмәр,

Нә йүздур вә нә көз бааллаки ул дилбәрдә бардурким,
Ки болмиш ул кәмали сәнъидә чүн айнә мәзһәр.

Чу болмишдурки икки күн қәза мәйханәсин гоя,
Хумар асийға бадә кәрәмдин тутмиш ул сағәр.

Ғәрибий музтәр олдиким инайәт истәбан сәндин,
Нә болғай бир нәзәр қилсаң мән олдум барчәдин музтәр.

***

Тапмәдим арамни җаним бу һиҗран ичрәдур,
Болмиш һәм маһи кәби хак үзә ғәлтан ичрәдур.

Сәйд қилмақ мурғ мәқсәдни киши асан әмәс,
Әйләмәк ани муқәййид дам арман ичрәдур.

Әйләсәм абадлиғ һәңгамәсин дәйр ичрәким,
Лик көңлүм һәр заман чүн чуғз вәйран ичрәдур.

Аңа бир җам бәрсә ашиқ ул тапур миң җаниким,
Роһ берур гойя һәр қәтрәи җан ичрәдур.

Көңли чак олса кишиниң меһри дил қилғай тулуъ,
Меһри андағ субһниң чак гәр баян ичрәдур.

Ишқ әмәс мәйл тәбии бил һаваси нәфси ул,
Ани билгил ишқ җанан болсәким җан ичрәдур,

Ишқ чәвгани билә ашиқ иши койида ким,
Башини күй әйләбан ойна бу мәйдан ичрәдур.

Тәң ерур йәтсә әҗәл көл үзрәким ятса гәда,
Ким гүл үзрә шәһ нишини бағ бостан ичрәдур.

Сақия қалдим хумари зулмәтидә дәйридә.
Җам тут шәбғә ул андағ маһи табан ичрәдур.

Үн көтәр булбул кәби һәрдәмдә ул гүл ишқидә,
Әй Ғәрибий камранлиғ билки әфған ичрәдур.

***

Вәслидин Фурқәткә салғин бедәва һижран ерур,
Өзи йәнлиғ тәрк қилған масива һижран ерур.

Вәсл әййамин ғәнимәт билмәгән чүн шәмъиким,
Һәр ишиктә дәрбәдәр йәнлиғ гәда һижран ерур.

Һәжр дәстидин әләм йәтмиш ким ул ишқ әһлиғә,
Пәрдә ичрә чүн пәриким беһәя һижран ерур.

Баши бәштур тени үчтур, аяғидур икки йүз,
Пәрқи шаһзадә кәби йүргән һала һижран ерур.

Вәсли аниң илми һалу һәжри аниң илми қал,
Хамуш улдур әйләгән бу мажра һижран ерур.

Коза үчүн сунған сафалимни алиб дәһр ишигидә,
Муғбәчә алида қилған бенәва һижран ерур.

Һәжрини қилма Ғәрибий әйт чүн достлуқ зәрин,
Ботә ичрә саф етәр нари бала һижран ерур.

***

Аңа аләм һәм ели ишқида бир диванәдур,
Кимсә ашиқ шәмъиғә нә ашиқи пәрванәдур,

Әрмәс ул пәрванә мурғ дамиғә түшүб болсә халас,
Дамиғә сәйяди әсла түшмәсә фәрзанәдур.

Болғай ашиқ мәслиги мәсти әзәлни мәсти ғәйр,
Бу сәбәбдин һәр заман йолида ул мәстанидур.

Ахирул әмир адәм олмиш натәван йәңлиғ ғубар,
Һәр нәччә бу өмүр тәмири бәләнд кашанәдур.

Әйши дуния чүн шәкәр болса ниһандур анда сим,
Тәһти дам олмиш бизаһир гәрчә әндә данәдур.

Әй харабат әһли дәйр аһәңгир қилғил җамидәк,
Һәм аман әйш фәрағәтлиқ ара мәйханидур.

Җан дил мунис ерур әрмәс тәним гәр пәрвиш,
Әйләсәң йүз жилғичә ахир саңа беганәдур.

Әй Ғәрибий йолида аниң дил истә җанни һәм,
Ким тәлазим һәр биригә тән ара һәмханәдур.

***

Көз алман йүзидин гәр көрмисун дәп хун ниқаб әйләр,
Ниқаб йәңлиғ ани көрмәккә көңлүм изтирап әйләр.

Чү меһри һөснини көрмәккә йиғлар шәвқидә мәндәк,
Нә шәбнәмдуркин ақғай бәлки гүлләр жисмин аб әйләр.

Әҗайип муғ кәзаси ишқниң әкси улғанидинким,
Хараби йәни гүлстанлиқ гүлстани хәзан хәраб әйләр.

Муһиблиғ һәр нәфәстә сөз-дил изһар аңа қилмақ,
Хатадин өзгә әрмәс шәвқсиз ул ким сәваб әйләр.

Муһибләр һасәбу тәфсиридин агаһ болуб өзни,
Һисаб әтмәс бурун фәқири пәна ичрә һисаб әйләр.

Тәриқәт мәһкәмидә нәфси бәд тәъзирин әтмәккә,
Ки һәрдәм истиқамәт дәррәсидә еһтисаб әйләр.

Халас олмаққа бәһр әндуһидин дәйр ичрә мәхмурләр,
Бир илкидә рубабидин бир илкидә шараб әйләб.

Муәрра әһли һал сазини қил қал чәкмәкдин,
Ки аниң ләъл ләб тәптин үзә бәхс жаваб әйләр.

Ғәрибий вадий ғәфләтдә бариб әйләгил хираж,
Тәәжжуб көз ачиб чүн хәркуш хаб әйләр.

***

Вәслини қилсам тәләб ул яри фурқәт кәлтүрүр,
Әйләким булбулға гүлдин хари меһнәт кәлтүрүр.

Нә дәйин әлдин мәлул болғанни аниң йолида,
Һәр заман нәфсим мениң йүз хари күлфәт кәлтүрүр.

Дилрәбаләрдин фәриһлиғ мән кәби истәр киши,
Нә фәриһлиғдур аңа бәлким сәвбәт кәлтүрүр.

Малдин болғай мәали кар адәмгә мәлул,
Ул кишиким тәрки дуния болса раһәт кәлтүрүр.

Мән қәниъ әззу нишан қаниъ әзизликқә ерур,
Мән тәмәъ зәлләтү мәъкингә музәлләт кәлтүрүр.

Кимсә болса әшналиғ рәпқәсидә шат ерур,
Үзсә ул бу риштәни аһу надамәт кәлтүрүр.

Һәм ғәм әндуһ маъжүжини өзидин дәф етәр,
Һәр киши дәйр ичрә қолға жами ишрәт кәлтүрүр.

Әй Ғәрибий зәфқ елигә бол қәрн болма йирақ,
Кәтсә ул жан кәткәнидәк дағи һәсрәт кәлтүрүр.

***

Қилди аварә мени аварәлиғ көңлүм тиләр,
Мән аниң бечарәси бечарәлиғ көңлүм тиләр.

Парә-парә қилди ул көңлүмни һижран тиғида,
Парәсини һәр бирини йүз парәлиғ көңлүм тиләр.

Бир нәзәр әйлә аңа болдумки мунчә муфтала,
Муфталалиқ истәбан нәзаралиғ көңлүм тиләр.

Тапқали ул мәһвәши дилбәрни һәрдәм сәйр етип,
Ким пәләкдәк чәрх уруп сәйярәлиғ көңлүм тиләр.

Һәжр әтфали аниң қилди тәнимни хәстә нак,
Ким дилимдә болмағин һәм ярәлиғ көңлүм тиләр.

Гәрчә җамим сунса илки мухтәсибдин мән кәби,
Бу шикәстлиғ бирләким мәйхарлиқ көңлүм тиләр.

Аләми бирәндә болмишдур Ғәрибий һәжридә,
Ишқ дудидин йәнә йүз қарәлиғ көңлүм тиләр.

***

Ту канлар чүн дәрәм көңлүмдә болған дағ һижрандур,
Кәби Йүсүф хәридари маңа бунуъ армандур.

Йүрүбмән сөнбә хак ичрәким әйләб сәда һәрдәм,
Аниңдәк ким йүрүр дәрия дилида аһ әфғандур.

Мени әй заһида сән жансиз олғач тәнә қилдинким,
Көрүб бир мубтиласи болмаған аниң нечүк жандур.

Рәқибләр харидур бу дәһр бағи ичрә ким һәрдәм,
Аниңдәк харрин гүл гүлшән ичрә бағримда қандур.

Ерур чүн көз дилниң зеннити әрбанлиғ олмақ ким,
Аңа гәр түшсә ким фәйл я аңа қил жүмлә ясандур.

Нәфәр гәвһәрләрин дуния хәсиғә сәрф әйләбан мән,
Худа фәзл әтмәсә бу һалимә карим нә асандур.

Аңа һәр мүшкүл асанлик асан бәндәгә мүшкүл,
Әгәр асанни асан қилмасә қилмақ нә макандур.

Һәжвин әқл фикрим бадәгә ғәрқ әйләй сақи,
Чу ул рәнгин су олмишдур бу йәңлиғ ачивандур.

Ғәрибий бу мәй истәб бул мәрақиб чибингә һәрдәм,
Ки ул тән Мисрисида гоя ул маһ Кәнъандур[9].

***

Зәррәт ашиқғә меһри Һүсәйндин чүн нур ерур,
Сәвад көңлигә чүн шәмъ ул һидайәт ерур.

Чу кирийә бу бузуғ әһвалиғә раван әтмәк,
Ки әйн чәшмәсидин бу улуғ карамәтдур.

Мутъи гәр олмас аңа кимсә өтмәс өмри гунаһ,
Гунаһ бу үзрә гунаһ қилса миң надамәтдур.

Чу таәт әйләмәдиң бари қилмағайсә гунаһ,
Ки қилмасаң ани бал-фәрз өзүңгә таәтдур.

Бе заһир олди риязәт бисини мәшәқәтлик,
Ки яр койида һәр дәрду рәнж раһәтдур.

Шәрәф кишигә әмәс анисиз өлсә ул шаһ,
Гәдаи болсә аниң койида шәрафәтдур.

Ғәрибий баш қойубан Куф сифәт болуб мәй ич,
Ул өлсә нушида һәлавәтдур[10].

---

[9] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 53б, 54а бәтлиридин елип толуқтурулди.

[10] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 54а,б бәтлиридин елип толуқтурулди.

***

Зәррәйи ашиққә меһр һөснидин чүн нур ерур,
Чиқибан бу хакидин әфлак үзә мәсрүр ерур.

Әйләдиң ишқиңни пинһан жан арайи әй дилрәба,
Тәндә жан мәстүр вәли андин һәм мәстүр ерур.

Меһрибаним бу жаһан мәхвәшләригә пешива,
Ким ерур ул ғәйри мәъзурлик бу мәъзур ерур.

Тутмиса һәрким ғәнимәт вәслини һәжр олғуси,
Билмәсә һәжрини аниң мән кәби мәһжур ерур.

Мәзкүр олди әйши дуния ләфзидә лекин йоқ ул,
Истәр улким әйшин аниң мунчәким мәғрур ерур.

Әл һәзәр андин көзин аләмғә салмастин бурун,
Һәр кишигә әввәла дуния қизин мәнзур ерур.

Гә киши дуния қизин әйш етсә әйш муһтәләм,
Хабида көргәй ани гәр болса бедар дур ерур.

Бадәиш дуниядин олмақ халас дәйр ичрәким,

Чүн ани нуш әтсәким нишини аниң мәқһур ерур.

Тапмағандин һали тәбдил олди Хушһал намимә,
Һәм ғәриб олғач Ғәрибий намиси мәшһур ерур.

***

Ул пәри наз қилур һөсни ниһан болғусидур,
Вәдәзан наз елиниң һали яман болғусидур.

Чиқса у мәтләйидин меһри чиқип тәшриф етип,
Һөсн иқлимидә йәктайи жанан болғусидур.

Сәҗдә әйләр аңаким һаҗи сүпәт Кәъбә ара,
Көрсә мәһвәшләру гәр йүзи қәян болғусидур.

Вәсли илә ашиқ аманлиғни тиләр вәсл олса,
Һәйрәт илкидә аңа тәрки аман болғусидур.

Тийр мәқсәдни киши тапса болур пәхләвидә,
Ким тәләб йолида чүн қәдди кәман болғусидур.

Йолида әзми сәфәр қилса киши мәтлуб үчүн,
Йәтмәкигә аңа чүн аби раван болғусидур.

Шохлиғ дилда дурри мәқсәд әгәр болса нетаң,
Ичидә дур болур ул бәһрә фиған болғусидур.

Заһид шәрбәти җәннәт саңа болса маңа бәс,
Дәйридә илкидә мәй пирмуған болғусидур.

Насиһа пәнд демәк тәркини қилғил негәким,
Чүн Ғәрибий аңаким шифтә җан болғусидур.

***

Чу бәндәсигә аниң лутфи бениһайәтдур,
Сәвад көңлигә чүн шәмъи ул һидайәтдур.

Чу шәһвәт олди йүрәһрәзгә ким бу бәнд қәви,
Аңа бу риштәни үзмәк йолида еһсандур.

Көңүлни қилди зәраһәтки тиғи һәҗр илә,
Висал мәрһәми аниң чу мәрһәми җандур.

Бу бәһр ишқ ерурким дур олди қәтрәләри,
Муһити аләм кәби аңа нәпаяндур.

Бу ишқ бәһридә өлгән шәһид қанидин,
Ки әксидин һәмә бәһри ичрә дурри мәрҗанидур.

Хумармән кәрәм ет сақия дәвайимни,
Кийәъни ул мәйү җавид нә аби һайвандур.

Кетәр келүр һәмә немәт вәлик немәти ум,
Ғәрибий кәтсә янип кәлмәки не имкандур.

***

Нә меһр олмишки һәр шәб субһдәк көксимиз чак әйләр,
Нә дәһр олмишки ани зулмидә налә танур дәрднак әйләр.

Тегәр башимғә һәр дәм йолида әтфаллар таши,
Ки тиғ һәжр көңлүмни түкән йәңлиғ муфак әйләр.

Чу тәйр бәһридин Мәжнун кәби вадида олмишмән,
Мени чүн сәйд сәййадлар ара ул сәһмнак әйләр.

Аниң нәқшиғә һәм ниқашиғә ашиқ болубдурмән,
Мәжази ишқ илә ишқи һәқиқәт бәси һалак әйләр.

Сәфәр қилса кишиким Кәъбә мәқсәдгә бу манъ,
Әгәр нәълиниғә ғәм көңлидә бәнд шрак әйләр.

Ақармас әсла суһани тәвәжжуһ бирлә сәнгин дил,
Йүзигә бәнду йоқ таъсир нә сабун нә зак әйләр.

Су пак әткәй бәдән ләвсинини тәй зәнгини амма,
Ки ичсә бадәи ишқи муһәббәт дилни пак әйләр.

Тут әй бир журъә сақи ул мәйни әнгүр вәһдәтдин,
Мени хумаримни вақт хәзан чүн бәрәк так әйләр.

Ружуъ әйләр Ғәрибий әслимгә һәр шәйъиким бардур[11].
Ки әнжамин аниң ағазидәк рижъәт хак әййләр.

---

[9] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 55 а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

***

Көзим қараги йүзиң пәртәвидә рәвшәндур,
Фәруғ шәмъи илә чүн шәб көзин музәййәндур.

Җамал бағимгә йүз гүлни ачти ким рәң-рәң,
Кәмали сәнъи алаһ мәзһәригә гүлшәндур.

Чу мүмкин олди қәмәр вәсфи әрмәс ул мәһвәш,
Һөсн ул олса вә лик бу һезар иһсандур.

Кишики болса дили саф тән һәҗаб әрмәс,
Ки җилд айнәдәк биһиҗаб ул тәндур.

Киши чу шәмъи йәруғ болса болмасә тирә,
Шәа һөснидин аниң дилигә рәвзәндур.

Чу затсиз кишигә мәни Кәъбәгә бармақ,
Вә лик Кәбәи мәқсәдгә мәнъи сузәндур.

Кишики ичмисә гәр бадә сақи илкидин,
Йолида ғәвл хәватир аңа һур һәзәндур.

Ғәрибий күшәи мәйханәдә муқам әткил,
Тәғафил олмаки дарул аман бу мәскәндур.

***

Кәлмәсә ул гүл узарим көңлимә әфған қилур,
Кәлсә һәсрәт ләшкәри ул дәмдә қәсти җан қилур.

Өмрүм өтти турфә чүн бе суд сәвдалар билән,
Турфәрақ бу ким йәнә көңлүм ани арман қилур.

Ким көрүбдурким вафа мән көргүм ул гүлчеһрәдин,
Гәр вафаға вәдә қилса бәс ани ялған қилур.

Аб йаңлиғ әйләди көңлүмни ул һөсн атәши,
Ким аниңдә маһидәк бәһр ичрә ул жәвлан қилур.

Тағни һамун әйләрким һамунини таға ишқи аниң,
Зоридин сәлдәк келип ким жүмләни йәксән қилур.

Аңа будтәк риштә бағлар гәр киши һәр янғаким,
Барини бади әжәл бирлә ләһзәдә вәйран қилур.

Сақия туткил ләбаләб жамдин сәрмәс олай,
Та қутулғаймән рәқибләр һәрнәким боһтан қилур.

Әйши дуния әввәл ичмәк һәр киши хун рәһмидин,
Чүн әжәлниң шәрбәтидә ахир ул меһман қилур.

Дәрт пәйда қилди йолида Ғәрибий бе дәва,
Ушбу дәртдәк йәнә ул дәрт илә дәрман қилур.

***

Чу гәнж һөснини истәп көңүл хараб ерур,
Чу истәгән киши бәһр ичрә дурри наб ерур.

Дилидә һәр кечә ашиқ чекәр шәрар нәфәс,
Ки шәрх синәсидә йәңлиғ ул шәһаб ерур.

Нә чарә әйләгәй мурғ пайи бәнд олса,
Йүз анчә көңлүм аразлиғ печтаб ерур.

Көрәлмәсәм ани бедар олуб гәр уйқумда,
Ки баз шәрһиси чүн мәтни интиһаб ерур.

Вафани истәмәгин аләм елидин негәким,
Ки һәр дәм һали муниң әндағ инқилаб ерур.

Аманлиғ ул кишигә кирсә дәйригә гәмдин,
Бир илкидә чу рәбаб биридәким шәраб ерур.

Ғәрибий бәндлиғ изһар әйләгил йолида.
Йоқ ерсә барчәни бил чүн әзаб нар ерур.

***

Көрүнди мәһвәш әвж фәләкдә мисли қәмәр,
Нә дәй ани пәри янсә башида мисли гөһәр.

Көтәргил ишқ йүкин десә ул нә чарәм бар,
Әгәрчә әрзи пәләк һәмәл етәргә қилса һәзәр.

Гәр олса мухлиси ул шохи аниң сәвбәти көп,
Нә дәйинки болди аниң кәби йоли әзм хәтәр.

Тегәр нишанға ахир гәр атсаким көп тир,
Йетәр муради һәдәфгә чу қилса аһи сәһәр.

Керәкки минсә киши мәркәби тәҗәррудгә,
Тәриқ будур аңа әйләмәклик әзм сәфәр.

Сәфәр ниһайәти тәфрид будур хас елигә.
Әмәски аләм ели раһи кәсибдә бу һүнәр.

Чу болди вадәи ишқ ичрә барчә диванә,
Ки хаһ көрсәму әсәру хаһ көрсә әсәр.

Кишики шәмъидә пәрванә болса бәстур аңа,
Ки затидин тапа алмақ мәһәл олди хәбәр.

Гәда болуп мәйин ичкилки сормә сағәрни,
Ки шәмъи җамни муғбәчә қолға алса әгәр.

Ғәрибий табмаса бари висални бәстур,
Аңа йирақтин әгәр көз учида салса нәзәр.

***

Өйидин чиқса ул мәһвәшки аләмни хараб әйләр,
Көрүп ани халайиқ ишикини чүн сепил аб әйләр.

Әмәстур жам мәйханә қилмағлиқ аңа һаҗәт,
Өзи сақи болуп ләъли ләбидин мәйи наб әйләр.

Мени қилди тамами кечәләр йүз рәнж илә бедар,
Ки таң атқунчә ярим әйш раһәт бирлә хаб әйләр.

Нетәй ярим рәқибләрни өзигә әйләди мәһрәм,
Ки рәшким отида дәвзәх аниң билә азаб әйләр.

Йүзәнчә мәнтиқи қилса тәсәввур бәһсни җамим,
Ерур дәври тәсилсил аңа бәһс җаваб әйләр.

Дил җаним аниң һөснигә ашиқ музтәрәб көңлүм,
Ани көрмәккә җаним бәс көп андин изтираб әйләр.

Нәччә йил ишқ кәнизи мәдфун әрди хакида табғай,
Бу кәниз ишқини ашиқ өзини чүн тураб әйләр.

Кишиким болса меһр шаһи шәһ болғай җүмлә аләмгә,
Ки мәнзури Һәқ олғай ул булардин интиһаб әйләр.

Хошә ул муғбәчә тутқай бу ақшам толдуруб җамин,
Берип хумарләргә мәй билән ул фәтһ баб әйләр.

Ғәрибий әйләгәйким көзни гирян көңүлни бирян,
Қачан ул муғбәчә қолда шарабу һәм кәбаб әйләр.

***

Һөсниң гүли һәр вақт очуқ ләйлу наһар,
Булбулға гүл ачти йүзин әйям баһар.

Гүлләр гүл ройуңни көрүп сәдқә болуп,
Өз япрағи пираһини нә қилди нисар.

Нә гүл екин ул чәкти фиғанлар булбул,
Чин ләбләридин йәнә һәм чиқти димар,

Дәфъиғә һәвадис шәһиләр чиқса фәләккә,
Фәқир әһлиғәким болди фәна дәйри һисар,

Чүн мәнзилиң олди маңаким әсли вәтән,
Ким қилма йирақ әйләмәгил зар низар.

Аләм ярутуб шәмс ғәриб болғанидин,
Ахирда аниң болди йүзи мисли баһар.

Сақи нә болур жүръәи мәй бәрсәң әгәр,
Сәргәштә мени қилди бәси рәнжи хумар.

Мәнзилгә йетәр ринд ели нә заһид ели,
Бу болди пиядә ул олуб йолда сувар.

Әй дәйр сәйри қәбри Ғәрибийни қилип,
Дәфн әйләгәйсән кушәи мәйханәдә ғар.

***

Ул пәриғә роһ илә көңлүм мениңки зар ерур,
Болди бир биридин зиядә һәр бири хунбар ерур.

Әйләдим көз мәрдүмидин рәшк көрмәккә ани,
Бәс не тақәт әйләрәм мәнзурғә әғяр ерур.

Мүшкүл ермиш сақламақ дудини отдин өй ара,
Нетәйинки сәйримә аләм ара изһар ерур.

Чүн мүәттәр болди аләм ким әнбәр зүлф илә,
Якуб, Йүсүфдәк ул мушкәбу та тар ерур.

Көрмәгәч һәм билмәгәч дунияға сәр бағлар киши,
Кәчкә әрди ашиқ олса йоқдину бар ерур.

Салик әрсәң кечәләр өз риштәйи хабинниким,
Талиби һәккә әзимрақ йолидә бу кар ерур.

Сақия қилғил тәрәһһум мән Ғәрибий һалиға,
Башләғил мәйханәғә мәнзуримә ул яр ерур.

***

Йоқ зәмири һәр киши аләмдә болса ярсиз,
Ул сәдәф йәңлиғ болупдурким дури шәһварсиз.

Үзмә бәнди әлайиқ һәм әвайиқни киши,
Бир қуши йәңлиғ ерурким би пир мунқарсиз.

Бе мәшәқәт гәнж мәксуд рәнжсиз мәқсәд гүли,
Болмағәй бемар гәнж һәм гүл олмас харсиз.

Бәрмә қолдин тәшналиғни йәткәйсән мәнзилғәким,
Бадәнуш нуш әйләмәс сақи мәйин хумарсиз,

Күндизи дәрдим фузун андин фузунрақ кечәләр,
Болғанимдин рузишәб бе һәмдәму ғәмхарсиз.

Болғай ул дилбәрғә вәсил зарлиқ болған көңүл,
Нә навазға һәмдәм олмасдур нәиким зарсиз.

Ринд ели әһли жузниң дилда болғай нәғмәси,
Бәһри йәңлиғдурки болғай бе чәң музмарсиз.

Муғбәчә қуйса сәраһин нәғмәләр пәйда болур,
Нәғмә таридин зиядә нәғмәйиким тарсиз.

Әй Ғәрибий җәннәт олдур яр илә болмағлиғиң,
Җәннәт әрмәс анда болсаң бир дәми дилдарсиз.

***

Ул маһвәшин хулқи һәмә әшвәр муз,
Ким болмас ада шевәләри мисли кәнуз.

Ушшақләрин һәр биригә җилвә қилур,
Миң болса әгәр болмас ада бирси һәнуз.

Дуния қизи ашиқғә көрүндики қәбиһ,
Ким болғанидин мәзһәр ул җилвәси өз.

Ләълиң мени җанкамида ләззәт бәрди,
Ким бәрмәди ләззәтни шәкәри шәһд илә туз.

Һөсниң отдин җан дилим болди қизиқ,
Тапмас күнидин бир фәләк ул нәвъ томуз.

Шәһ алдиға хам лайиқ әмәс һәр кишиниң,
Пишмәс ярамас көңли ара болмасә сөз.

Болмас саңа тәзвир язиб әйлә йол,
Та кәрәм дилиң болмасә әй заһид муз.

Сақи мени мәст қилғил бир җүръә билән,
Ким әқил һошум фәһмиси тәъмирини буз.

Әфү әйлә гунаһимни хиҗил мән андин,
Муһтаҗ Ғәрибий саңа я рәб шәбу руз.

***

Әсири меһри аса мән йоқ әндағ дилрәба һәргиз,
Әгәр бир зәррәи вәсфин десәм болмас ада һәргиз.

Яруғдур шәмъи һөсни бәһримәнд ашиқ көйүб җани,
Мунәввәр болмағай пәрванә та болмай фида һәргиз.

Әзәлдин та әбәд һөсни аниң болди мениң ишқим,
Һәмул йәңлиғ нә мүмкин насиһа болмақ жуда һәргиз.

Чу салик риштәси Сәдди Искәндәр йолида амма,
Тапалмас риштәйи фәқр олмаса нур һуда һәргиз.

Нә бәһрәм тапқум андинким кишидә болмасә бәһрә,
Болуб һәм табмадим ул дилистанимдин нәва һәргиз.

Қилип һөснигә вәсл вәдә қилмай һәм рәқибләрни,
Маңа қилди ул ай вәдә аңа қилмас вафа һәргиз.

Гадайиндурмән әй сақи тиләрмән қәтрә мәй болмас,
Сафалимдур сунуқ илким қуруқ мәндәк гәда һәргиз.

Ғәрибий табмади бир зәррә мәқсуд афтабидин,
Бу адәм ичрә болмас йәнә мәндәк бе нәва һәргиз.

***

Достлар чүн бәзм яр ичрә мени яд әйләңиз,
Күлбәйи иһсандә һижран көңлүм абад әйләңиз.

Дәвләти дилдарин әйләб арзу қилдим сәфәр,
Бир хәбәр ул ярдин йолидаким зад әйләңиз.

Билмәгәнмән раһ вәслин бе хәбәр гумраһни,
Билдүрүб шәмъи һидайәт бирлә иршад әйләңиз.

Беқарар һәжридә йүрдүм зәррә йәңлиғ бе вәтән,
Ким жанаб һөсни хуршидиға мунқат әйләңиз.

Ул һежаби куһи вәслин қазғамән мижган илә,
Ким мени вәслиғә вәдә әтсә Фәрһад әйләңиз,

Вәсл әйямида болдуңлар һәмишә сәрәфраз,
Бәс нә болғай бир дәми хәстәни шад әйләңиз.

Җами вәслин муғбәчә тутмиш Ғәрибий бу кечә,
Достлар бир җүръә бирлән ғәмдин азад әйләңиз.

***

Ей дилагәр ашна болсаң үмид бәс җандин үз,
Үзмисәң җандин үмид үмидни җанандин үз.

Гүлшән һөснидә ачилмишки гүлләр көзинким,
Дәһр бағи ичрә нәркис лалә һәм рәйһандин үз.

Дәһр бағидәк йүзәнчә бағи чәмәниң гүлләри,
Көп мәрақиб маңа болғил нәзәриңни андин үз,

Бу тириклик гоя аби һаят ичрә гәвһәр,
Гәвһәрин алғил көңүлни у сүйи һайвандин үз.

Натәмам әйләб кишини көб әмәл дил ичрәдур,
Бил әмәл әткәй тамам ул раһзән армандин үз.

Арзу қилсам ичәй дәб сақи илкидин шараб,
Дәйр ичрә хатириңни кәвсәри ризвандин үз.

Ишқ дәрди дәрд әрмәсдур Ғәрибий бил дәва,
Дәрди сәрғә өзгә қилмақни дәва дәрмандин үз.

***

Пәриштимә немә һәмраһ нечүк болай ғәмсиз,
Ки дәһрдәк бузуғ һалимғә ләһзә матәмсиз.

Кишигә жузби Алһи тапурғә лазим пур,
Йолида болмади Әйса дәми чу Мәрйәмсиз.

Йүрүр һәр кишигә Һәқ сари рәфиқ керәк,
Чу афтаб йүзи сарғарди яр һәмдәмсиз.

Саһаб гирйәси йоқ атәши гүл ачти йүзин,
Дилида атәши кимсә көз олмағай нәмсиз.

Бу күлсә қәдди риязәтдә мәнзур ул кишидур,
Қәсәм мәшар әлийә болмадики та хәсәмсиз.

Маңа чу бадәси сақи гәдалиғдин бәсдур,
Ки болди әйшәр тәрәб анда жам әйлә жәмсиз.

Ғәрибий яхшилар алдиғә бар ки хизмәт илә,
Нә хуш көрәр пәри болсә кишигә дәрһәмсиз[12].

***

Көрсә аләм әһли қилса ул пәри сәрвуназ,
Болғай ул маһмуддәк барчә болуб ашқ айяз.

Җилвә әйләр сәҗдә қилсам қаши меһраби аниң,
Билмидим я рәб нә нәвъ олдики бу қилған намаз.

Салди бу күнгә мени тәғдир олса нәйләйин,
Нәсиһа ишқ ойнамақғә қилмағил көп еһтираж.

Ғәйрәти ишқи аниң қилди зәбун әқлимниким,
Җәми болмас ари бир йәрдә кәбутәр бирлә баз.

Қил қал илмиғә гәр болса мумәййиз парса,
Лик һал илмиғә ул умәмидәк олғай имтияз.

Болса зәррәдханә дегәр ғиш көрүнүп зәрнәма,
Билмәгәй сақи ғишин та бутәдә болмай гәдаз.

Аһким хунаб көңлүм болди йутқач ләхтә қан,
Тапмағандин әйтгали та һәмдәми бир ләһзә раз.

[12] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 61б, 62а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Ичмәгәй һәр кимсәким ул җам ишрәттин мәгәр.
Дәйри пири хизмәтидә өзни та қилмай нияз.

Тийрә сәргә һилтән олдум чүн зәмин болғач зәмән,
Қил Ғәрибийғә нәвал бир хошә фәзли әй кар сиз.

***

Ул әйтти дост өзигә қалмиди җафаси һәнүз,
Ки вәдә вәслин етип болмади вафаси һәнүз.

Йолида өмрүм эда болди кам дил болмай,
Түгәнмәс анчәким башимда мажраси һәнүз.

Қарарди көзимә йолида таки кәлгәй дәп,
Ки ишқ көңлүм ара ул көзи қараси һәнүз.

Илаж мүмкин әмәс ишқ дәрдигә ваһким,
Давасини истәбан өтәр чу бедаваси һәнүз.

Чу истәрәм ани һәрдәмки салмасә нәзәрин,
Қара қара диғи болдум аниң фидаси һәнүз.

Шараб ичсәму һәр бар сақи илкидин,
Ерурмән ичкәли андин аниң гәдаси һәнүз.

Ғәрибий ишқида ул шох дилрәбаләрниң,
Чекиб тәрәннум өзһал һәм нәваси һәнүз.

***

Достлар ки яд етип бизни арада истәңиз,
Гаһ йәңлиғ мәвж сәһрайи бәладә истәңиз.

Вадию һиҗранда Мәҗнун әйлиди Ләйливәшим,
Йүз җунунлиғ йәңлиғ ул мән беһаядә истәңиз.

Көңлимә салмишки беарамлиқни ул пәри,
Тәсир әткәч ул мени дәшти фәнада истәңиз,

Аләм әһлидин қачиб чиқти әдәм сәһрасиғә,
Анда тапмай мени бу мүлки фәнада истәңиз.

Ишқ бәһри мәвж урғай сил кәби һәр ләһзәким,
Дәмбәдәм хәсдәк мени бу мажрада истәңиз.

Вамиқу Фәрһаду Мәжнунға көрүнди нур һөсн,
Шәъшәин мән зәррәсин бәс мубтилада истәңиз.

Шәмъидәк гаһи яниб гаһи учуб һәр кечәким,
Олған ул чак гиряним сәбада истәңиз.

Мәй ичиб йәңлиғ олубмән касәсин,
Бу сәваб әрмиш мени ул нарвада истәңиз.

Достлиғ шәрти ерур ғәмхорлиқ әй достлар,
Бәс нә болғайким Ғәрибийни мабада истәңиз.

***

Гадаи ашиқи баринда падшаһ ажиз,
Чу мурғ ишқ һөзүрүндә әждаһа ажиз.

Дил олса мурдә чу сәррәф ишқ зиндә қилур,
Бу инқилаб гудазиндә кимия ажиз.

Йорутти һөсни аниң һөсни аләмгә нә дегәр,
Йаруғ жаһанни қилур шәмси чүн сәба ажиз.

Әмәс мәсави Ләйливәшим билә Ләйли,
Мәжази ишқи һәқиқидә бир әъла ажиз.

Тәң олмағайки муһәққиқ билә муқәлләдким,
Чу буббул әтсә нәва қилса зағ сәда ажиз.

Һәқир ерур сүйи жәннәткә бадә сақидин,
Чу андағ аби һаят кәвсәр абида ажиз.

Ғәрибий истәмә дәрдиң дәвасини кишидин,
Чу ажиз олди тәбиб қилса ул дәва ажиз.

***

Бу жаһан рәънасиға әй дост һәмдәм болмаңиз,
Андаким мән йәңлиғ ул рәсвайи аләм болмаңиз.

Ул пәри қилди өзидәк мени бәлким қилди див,
Мән кәби ишқ ичрәким бу жинси адәм болмаңиз.

Койи туфраги әгәр болса мүйәссәр пәст болуп,
Йәр өпүб тәхт үзрә чүн шаһи муәззәм болмаңиз.

Вәсил әйями мүйәссәр болса һәжрин тонләрин,
Яд етиб у вәсилниң әйшидә хүррәм болмаңиз.

Әртә кәлсә кечтә кәткәй турмәгәй дуния қизи,
Мунчә намәһрәмийлик әтсә аңа мәһрәм болмаңиз.

Ким ичибдур жами дуниядин шарабсиз ичкәли,
Тәшна кәткәй ичмәй оқ бир йоли бәрһәм болмаңиз.

Яхши эндишә һаятлиғ гәвһәри әй достлар,
Чүн Ғәрибий мәһләки бефайда ғәм болмаңиз.

***

Әй пәриләр яшунуб бизни мәлал әйләмәңиз,
Чүн қәмәр әбр ичидә пәрдә жамал әйләмәңиз.

Кирсәләр мәнзәриғә гаһ чиқибан наз илә,
Жанимә әксин алур мисли һилал әйләмәңиз.

Рузгаримни сәвад әйләдиләрләр зәиб олдум,
Катиб илкидә қәләм ичрә чу нам әйләмәңиз.

Лутфини истәб пәри рәхләрғу кул олдум нәччә сал,
Дәһрдәк шәмсини йолида зәвал әйләмәңиз.

Парсалар оқудум дәрс аниң арәзидин,
Бир сабақ алдиму бирдинки җәдәл әйләмәңиз.

Әй ярәнләр кәби мән ушбу һаят шәмъиниким,
Бад ғәфләт билә чүн ани зәвал әйләмәңиз.

Бүкүлүп меһру муһәббәтни қилип дилараким,
Чәрх йәңлиғ йолида өзгәчә һал әйләмәңиз.

Мәй ичиб муғбәчәләр бирләки мәйханә ара,
Мән кәби әһлиләр әй һош вәбал әйләмәңиз.

Тутуб үмид вәфа аләм елидин йәнәким,
Чүн Ғәрибий йеңәлип хам хиял әйләмәңиз.

***

Дил ичрә болди сүйидә йүзидә табан көз,
Ярини бир нәзәр әйләйки қилди вәйран көз.

Чу санъи йәд кудрәт биләнки миҗганин,
Хәтәрдин һәфиз үчүн әйләди нигаһбан көз.

Гаһи тутар һәмә аләм көзин гәр ачилса,
Гаһи шәфәқ ара болғайки болса пинһан көз.

Гаһи либасини мәшуқ кийиб ки саз қилур,
Гаһи мәқамида ашиқ җаваһир гирян көз.

Язиб чу сүрәтин аниңки сәнъи нәққаши,
Һәмә җәвариһигә лик болди султан көз.

Фәләкдә сәйр қилур айу күнки әбр ичидә,
Һәм ул сифәтки қилурким әвҗидә җәвлан көз.

Җәвариһ олди аян қилди хәфз ул йәд сәнъ,
Қәрәл либас ара бәд чәшмдин һәр асан көз.

Ғәрибий қил тәләб ул қилса кушәи нәзәри,
Нетаң сениң дилиң олса ләъл ул ян көз.

***

Ей қәддиң рас олдийу болди аниң рәфтәр кәср,
Ари болди тири раст яйи аниңки бар кәср.

Әйләйин не рәң илә ул җилвәләр һасил болур,
Бирни көрсә раст көринур көрсә дегәр бар кәср.

Қибләъидин арәзинни әйлədим раст олғач ул,
Қилмә түз болдию лекин ерур зуннар кәср.

Сәнъи нәққаши язибдур раст аниң һөсниким,
Болмағай яки аниң көзгә ара рухсари кәср.

Нәфъи алмағ игәридин игәру лекин бирлә киши,
Йәңлиғ ул зәнким өзидәк феили наһәмвар кәср.

Қәддин әйләб ратс ул мәһвәш кирип мәйдан ара,
Мәсликтин қойған ул башидики дәстар кәср.

Рәфиқ истәб тирдәк яйға Ғәрибий қәриб ул,
Нечәким болса болсун өзи кәср әсрар кәср.

***

Мени мәһвәшим әшна әйләмәс,
Нетәй бир нигаһим рәва әйләмәс.

Әзәлдин маңа бу гириптарлиғ,
Ки тәғдири андин жуда әйләмәс.

Улустин җафа йәтсә сәбр әт көңүл,
Чу гүл хар илә мажра әйләмәс.

Жуда болғач андинки хамушмән,
Чу булбул гүл олмай нәва әйләмәс.

Йүзиң меһри ашиқлири зәррәгә,
Җаһан мүлкини ул баһа әйләмәс.

Ачилмас көңүлдин аңа рузни,
Чу ашиқки тәрки сәва әйләмәс.

Чу көрмәй йүзиң меһр чәрх әйләдим,
Көрүб чәрх мәндәк сәма әйләмәс.

Сәвабкар заһидгә йоқ нисбәтим,
Ичиб мәйни мәндәк хәта әйләмәс.

Мәийәттә йоқ мәрт өз шәмъидә,
Көйүп мундәк өзни хә пәна әйләмәс.

Тут әй сақи мәй өзлигимдин халас,
Болйа мумдәк өзгә рәһа әйләмәс.

Ғәрибий қойуп мәйгә тәсбиһни рәһм,
Ки дәстарини һәм рава әйләмәс.

***

Көрмәсәм ул гүлни мән көргән киши дидари бәс,
Қилмасам гүл жедәлиғ ул гүлниң үнгән хари бәс.

Қилмаса ул дилбәрим лутф тәрәһһум маңаким,
Қәһри әйләб әйләсә бедад илә азари бәс.

Гәр муйәссәр болмиса шәмъи җамалин көргили,
Тийрә күлбәм ичрә кирсә маңа ул әнвари бәс.

Һәлқәи зәнҗири зулфидә асилмаглиғ нәсиб,
Болмасә бойи нәсими мүшкиси та тари бәс.

Болмасам гәр Йүсүфи Кәнъан билән чаһ ичрәким,
Йүсүфим чаһи зәнәхданиғә түшсәм бари бәс.

Болмасам гүлшәндә ул сәрву гүләндамим билән,
Ким йиракдин көрсәм ул сәрвиқәд рәфтари бәс.

Муғбәчә бәзмидә мүмкин болмиса мәйхарлиқ,
Болса дәрди яки қалған дәрдиниң изһари бәс.

Әй Ғәрибий яхшилар бәзми муйәссәр болмасә,
Әргәш аниң хакида чүн сайә бу миқдари бәс.

***

Әйш висали һәҗр хумариға әрзимәс,
Гүлни гәһти гәр олсаки хариға әрзимәс.

Гәр шәһ болуп җаһанни йаруғ этсә меһрдәк,
Аниң нузули дуд ғубариғә әрзимәс.

Гәр зәр тапиб либаси чу тавус болсаким,
Болмас бурун чу һәсрәту зариға әрзимәс.

Тапса киши һозур гунаһ әйлабан бүгүн,
Таңла аниңки дәвзәх нариға әрзимәс.

Шад олса ашна болубан кимсә бирләким,
Айрилғанида Фурқәт яриға әрзимәс.

Нуш этсә шәрбәтини киши бу һаятлиғ,
Зәһри әҗәл ул ичкәю бариға әрзимәс.

Дәйр ичрә муғбәчә биләким мәй ичсә киши,
Гәр болса шадкам хумариға әрзимәс.

Киши чу сәрву жуванлиғдә ахир,
Бе тир камандәк олғани кариға әрзимәс.

Шад олмағинки өз вәтининдә Ғәрибий һәм,
Ғурбәт гәр олса һәжр дияриға әрзимәс.

***

Билгәмән қәдриңни жана билмиди надан улус,
Билмигәнгә мән аңа һәйран маңа һәйран улус.

Мәһжур олғач қан ичәрмән һәр дәми ул яридин,
Әйләким вәсл олди дәб рәшкимдин ичкәй қан улус.

Дәрд бидәрманға учрабмән ул айниң койида,
Болмиди андин турфә тапти дәрди бедәрман улус.

Не баладур ашиқ олмай түшти ғәвға көңлиғә,
Әйләди ғәвғайи ишқимғә нәччә боһтан улус.

Ашиғ әрсәң қилма пәрва көйгил һәр дәм шәмъидәк,
Кәссә башин туфрағ андин әйләгәй табан улус.

Сақия тут бадәи та мәст олайким жамидәк,
Та ешитмәйким мәкәстәк әйләсә әфған улус.

Һәр нә шиквә әйләсә сәбр эт Ғәрибий гәр мәләк,
Әйләди адәмни боһтан йәңлиғ ул чәндан улус.

***

Қай пәридур кимсәгә чүн дәһри бедад әйләмәс,
Салиб өз йолиғә ани адәмийзат әйләмәс.

Бағласа дунияға дилни кимсә зән йәңлиғ ерур,
Мәрд әмәс йолида аниң ани бәрбад әйләмәс.

Ашиқи садиқ әмәстур улки ани дилара,
Пас әнфас әйләбан һәр ләһзә ижад әйләмәс.

Истиқамәтдур карамәт гәвһәри йолидаким,
Табмас өзидә улки ани йәңлиғ утад әйләмәс.

Тапмағай һеч бәһрә ул гулчеһрәдин булбул кәби,
Чүн киши ишқида аниң налә фәряд әйләмәс.

Билмәгәй әй муғбәчә жам висалиң қәдрини,
Ул кишиким дәйр ичрә өзни мәй билә шад әйләмәс.

Мүмкин әрмәс аңа йәтмәклик Ғәрибий би дәлил,
Адәмийким пир кәби гәр ишқ буняд әйләмәс.

***

Ишқдин истәб мән ул ашуб заман қилдим һәвәс,
Болма тийм аләмдар сәвами жаһан қилур һәвәс.

Күндүзи көрсәм дәб ани уйқуда көрсәм нитаң,
Ушбу йәңлиғ ашкар һәм ниһан қилдим һәвәс.

Хуш көрәр шәмъи һозурини гәр өпсә ник бәд,
Шәмъи һөснин яхшилардәк мән яман қилдим һәвәс.

Хәм болуб һәсрәһ хакгә әйләб нәзәр чүн батини меһр,
Меһр дилни тән ара чүн асман қилдим һәвәс.

Әйши дуния әйн ниш олғанни аңлаб истәдим,
Һәм аманлиғ анда дәб тәрк аман қилдим һәвәс.

Дади зулмәттә қалиб кирдим андин дәйриғә,
Хәзәр раһим дәб һу ул пәрмуған қилдим һәвәс.

Тиләб Һәкдин рәндләр өмрин Ғәрибий болубан,
Сөһбәттә йәни өмри жавидан қилдим һәвәс[13].

***

Яр ул дилбәридур өзгә яр әмәс,
Җәъд ләйли таридәк һәр тар әмәс.

Ашиқ әрмәским ул отлуғ чеһрәдин,
Шәвқидә аниң дили хунбар әмәс.

Андин өзгә кимсәдин гәр бәһрәни.
Фил һәқиқәт тапсаң ул дилдар әмәс.

Ғәйр һәр чәнд дост тән пәрвәр ерур,
Руһ пәрвәр ул ерур әғъяр әмәс.

Ансиз олмиштур ниһалин бесәмәр,
Әйлә пәйвәндсиз шәҗәр әсмар әмәс,

Бадәи ләълиң хиял әйләб давам,
Нуш етәргә мәндәк һеч ким зар әмәс.

Бәрмә илкиңдин Ғәрибий тәшналиғ,
Тәшна олмай ашиқи бедар әмәс.

***

Субһдин чүн шам меһримгә сәһәр пәйда әмәс,
Болмаса ари маңа һажәт шәб йәлда әмәс.

Қилсаләр гәр ... ... жаһан мәһвәшләри,
Наз әйтарда ялғуз улким чүн пәри зиба әмәс.

---

[12] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 61б, 62а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Бағ ара гүлләр сәба чәтдә вәли әрмәс мәлиһ,
Һәм сәбиһдур һәм мәлиһ чүн ул гүли рәна әмәс.

Нуктәданлиғда пәри ройум ерур ширин мисал,
Аләм мәъни ерур ул мунчә бу дана әмәс.

Салик әнбәр сақ һәр нәфәсдә сөз дил изһар етиб,
Зикрин әйтгил бу рәвишдин һеч мәқам әла әмәс.

Қилдиң әй шәйх ханиқәләрни ясаб тәъмир гүл,
Тәъмирим дәйр ичрәдур мунчә ул әла әмәс.

Әй Ғәрибий зикр бирлә Һәқғә болғил һәмнишин,
Һәқғә болған һәмнишин һәр ду жаһан ... әмәс.[14]

***

Койида бу натәван кһңлүм мениң жан бирлә инс,
Ахири болди икув хилвәтдә жанан бирлә инс.

Әй бурадәр тут ғәнимәт өмүрдур меһман Һәк,
Яхширақдур кимсә ким гәр болсә меһман бирлә инс.

Яд етиб әлһәбулла яхшиғә бол ашна,
Ешитиб әннәфәсулла болмә надан бирлә инс.

Чүн мәқам инси мәқам олмиш сүлүк ичрә әъзам,
Болмади бу сәрда болмағлиқ һәр инсан бирлә инс.

Инслиғ болди мәқам әлвәс ишқ әһлиғә,
Болмағай анда аңа һәр фәрд инсан бирлә инс.

Кимсә бирлә тутма илфәт рузгариң илтар ул,
Ким гуман адәм етиб бәсир қилма һәйван бирлә инс.

---

[14] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 69а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Болмағай аләмдә мундағ һеч мәзләт кишигә,
Самъи даналар олмай болса надан бирлә инс.

Рутбәи али кишигә хизмәтидә пир дәйр,
Мәй ичибан болсәким сағидин әлһан бирлә инс.

Әй Ғәрибий әйләгил илфәтни жан сәйр билә,
Яд Һәқ қил болмағилким нәфәси шәйтан бирлә инс[15].

***

Көрүнмәй пәрдә ичрә ул өзини ашкар әтмиш,
Пәри йәңлиғ яшунуб барчәниң көңлин шикар әтмиш.

Чу һәр дәм ишқ елин шәвқидә аниң сормағил арам,
Чу зәррә һөсни меһри оти аниким беқарар әтмиш.

Чу тиғи һәжри аниң әйләди мәжруһ көңлүмни,
Аниңдәк тифлләр хак тенимни сәнгә зар әтмиш.

Хәлайиқ мунтәзир һәр кечә таким меһр олғай,
Мән анда көргәли ул меһри роюң интизар әтмиш.

Һаятлиғ кимияси хак тәнни әйләсә хун зәр,
Әҗәл йәткәндә ани қәлб етиб ғишидәк ғубар әтмиш.

Фәна мәйханәсиғә салғали сақи кәрәм әйләб,
Ки мәһмур риндәләрни йәңлиғ ул сачин хисар әтмиш.

Ғәрибий өз вәтәндә жан кәби һәр дәм ғериб болғач,
Сәфәр әйләб йәнә ғурбәт диярин ихтияр әтмиш.

***

Түшти башимғә койида ул шох қаттиғ иш,
Ким қалди әқил мәркәби бу йолда һәм билмиш.

[15] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 69 б. бетидин елип толуқтурулди..

Ғәввасдәк хиял ғәвз урмақни әйләдим,
Бәһр ләби арасида дурданә болди тиш.

Қәсд әйләсәм сениң сари бармақни һәр заман,
Зәнбур кәби рәқибләр әйтар көңлүм ичрә тиш.

Қилдиң мени дәвам бәси һәйрану биқарар,
Ибни Адәми мисали олубмәнки язу қиш.

Тән бағи ичрә зәхмларим гүл кәби ерур,
Абад олур бу бағим улус гәр күн әтсә риш.

Вәсф шәр мәләк кәби нуранә болмаңи,
Һәйван сифәт әмәски ул олғай чу кадмиш.

Өз фәзлидин тәйяр өзигә бәндә йоқсәким,
Тәңгә һул бемимә сәфт болди тәй хәриш.

Пәст әйләб олди хак өзин ишқ мәдәфни,
Гүлхандә болди башини әйләб бәләнд қиш.

Өзүмгә зән кәби рәң әйтур шәйх ханиқаһ,
Болдумки пир дәйр қули бирәң болди киш.

Ярәб Ғәрибий илләти көңлигә бәр шифа,
Қил анар һиммәтиң дәвасини пәрвәр биләнки ниш[16].

***

Бу ахшам аңлидим ул маһи көңлүм әсрармиш,
Ул олди шам ғәлт бәлки субһидәм бармиш.

Болуб икки ләбиғә тәшна жан илә көңлүм,
Зиядә бир биридин нуш етәргә ялбармиш.

---

[16] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 69б, 70а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Чу гәнж һөснини әйләб сорағ нә таптим вәһ,
Хәраб тән ара чүн һәфз көңлүм ахтармиш.

Илаж дәфти ғәм һәжр әйләсәм һәрдәм,
Висалсиз бу ғәмим үзрәким ғәм ара тармиш.

Чу мур ризқ үчүн болмағилки беарам,
Сукун язилди киши ризқини нә қайтармиш.

Сән өзлигиң билә заид халас болмаққә,
Ки ишқ әһли чу дәйр ичрә жам сийбқармиш.

Әлв муқамға чүн шәмси Ғәрибий бағламағил,
Гәр олса ул чағи өмрүң чу сайә қисқармиш.

***

Бу ақшам шадлиғдур муғбәчә мәй ибтида қилмиш,
Тутуб әъша қилар ғәми мени һәм интиһа қилмиш.

Һәзар қил әй хәлайиқ мәй ичиб мәйдан ара кириб,
Болуб жәллад йәңлиғ қатилим гүлгуң қәба қилмиш.

Ерур ашиқ иши аләм елигә меһр көргүзмәк,
Әгәрчә кәссә башин шәмъдәк өзини ада қилмиш.

Йүзин меһру көзин чулфаң қәмәр қашин сачин әфлак,
Қилиб ул шох нәсими сачидин бад сәба қилмиш.

Йүзини һәшт жәннәт ләбу ләълин кәвсәри аниң,
Қәдрини түби аләм ичрә ашиқларғә та қилмиш.

Кәвакәб меһридин нур әктаб әйләб йорутти дәйр,
Тиләб нур хәлқ үчүн дост Худа әмирни гәда қилмиш.

Сәвад эл вәжһ фи эддарин ғашиқлиғ нишанидур,
Тиләб һәкдин йүзини икки аләмдә қара қилмиш.

Қилур аләм ели ғәвға көб андин ишқ ғәвғаси,
Ки Мәнсур мунда қилғандин көб анда мажра қилмиш.

Кетур келә сақия жамим ғалиб олдиким,
Мени мәйғә һәм ул йәңлиғ ки Мусаи әса қилмиш.

Чүн мәъзур ғәриблиғда Ғәрибий зиллэтин ярәб,
Кәчүргил би тәрәннум би вуқуф һәр дәм нәва қилмиш[17].

***

Муйәссәр олсә нигарим әгәр аяғиғә баш,
Ки қойсам анда маңа бәс ерур буну мааш.

Қуяш йүзиғә нәзәр зәррә әйләмәк ажиз,
Жәмал меһридә андағки зәррә олди қуяш.

Чекәр азабини һижран жан илә көңлүм,
Чу ани чекмәгидә болди бу икув йолдаш.

Демә йолини аниң сәң зар олмишдур,
Чу гәвһәр олди ичрә ичрә анда һәр бири таш.

Чу назәнин фәләк олди мутәррих илкидә,
Шикаф бәдәр аңа болди ул икки қаш.

Нәсиб болмади гәжли көзүмгә хак шәриф,
Йолида хакиғә ағуштә олсам әрди каш.

Тифлидин әмәм амали әндәк олсә әгәр,
Нәтижәси көб вә ул болсә данә хәшхаш.

Шараб туткил дәмханәсидин әй сақи,
Ки мәст олай һәммә әхваи сәррим олсун фаш.

---

[17] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 70а,б бетидин елип толуқтурулди.

Ғәрибий жан илә көңүлдин қил ашна я рәбб,
Аңа ул икки гәда бир дәрәмдә болсә талаш[18].

***

Йолида бу тәни зарим чу натәван болмиш,
Чу ... болуб анда зәиф жан болмиш.

Чу шаи Алла чекиб ишигидә гәда болдум,
Нәвали ичрә дилим дағлар ниһан болмиш.

Чу хәвфи көб йолида кимсә ишқ илә ойнар,
Киши кәби тәрәфи әждәһа рәван болмиш.

Чу һәсән гүлләрин әсрарғә зулфдәк һәр дәм,
Ки һәфз етиб ани көңлүм чу бағбан болмиш.

Хәм олсә көңли киши чүн аниң һавасидаким,
Ки меһри маһ илә пур нур чу асман болмиш.

Нә суд ғәфләт илә өтсә миң йил ... тапиб,
Бир агәһи нәфәс ул өмүр жавидан болмиш.

Чу ашиқ әтмиш меһраб қаши ясин агин аниң,
Ерур чу қиблә нәма гәрчә һәр қаян болмиш.

Муйәссәр олсә саңа жан фидаи жан әткил,
Бу жами вәһдәтни жамиси жаһан болмиш.

Ғәрибий кәч кишиләр бирлә қилмағил көб жәң,
Ки тәйр растни көр өмридә гуман болммиш[19].

---

[18] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 70б, 71а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

[19] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 71б. бетидин елип толуқтурулди.

***

Йолида ишқ ели һали һәммә ажизу нияз әрмиш,
Дили чүн бутән ичрә һәм сузәд гәда әрмиш.

Тариқмас ишқ ели нәвмидлиғ пиғами гәр йәтсә,
Үмид көб әйләгәй андин ки меһри анчә аз әрмиш.

Чекәй әй достлар һәр нәччәким зулм этмә ул дилбәр,
Ишидур аңладим ашиқлариғә дилнәва әрмиш.

Әжәб әрмәс мәжази ишқ һәқиқәт олсә йолида,
Әгәр олса киши ишқ ойнамакда пакбар әрмиш.

Аңа этвар көңлүм һәжридә әфған чекәр һәрдәм,
Бу ... андин көб йәганә әйләб әфғанлиғ чу саз әрмиш.

Тириклик һасили ахир әжәл чапини нуш этмәк,
Мусфаи алида гәр өмр көтәһ я дәраз әрмиш.

Һәқиқәт һасил олма шәръини қилмас киши бәржа,
Ризаси олмағи мәһмур хушнәвәди аяз әрмиш.

Бу ақшам муғбәчә йүзләнди дәйр сарикким һәйһат,
Нәччә мәхмур илкидин ичиб мәй сәрфәраз әрмиш.

Нә билгүң һалимә тәрк нәсиһәт әйлә әй насиһ,
Ғәрибий мубтиласи бир пәривәш сәрв наз әрмиш[20].

***

Та жан билә көңлүмни үз һөснигә рам этмиш,
Сәйд эткәли чүн сәйяд ани билә дам этмиш.

Ул дилбәри рәна һәм асраб мени мәжнунни,
Ким күлбәсидәк аниң көңлимдә муқам этмиш.

[20] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 71б. бетидин елип толуқтурулди.

Фикрин қилибан вәслин ғәйр әз әмәлий хәт йоқ,
Ким ушбу хиял бирлу уйқумни һарам этмиш.

Бағ ичрә хирам этсә сәйр эткәли ул дилбәр,
Гүлләр бариси анда қәддигә салам этмиш.

Қилғанда тулуъ амма ул меһр дур әфшани.
Шәби бәрги җайида бу меһр кәлам этмиш.

Бир рәнж илә һәжридә бедар олубан һәр шәб,
Ул кечәләр уйқуда әйшини мудам этмиш.

Дәйр ичрә Ғәрибийгә ул муғбәчәи рәна,
Сунған сафалимникимйәңлиғ җәми җам этмиш.

***

Алди көңлини билмам ул һур маһвәш,
Я пәри ашуфтәси қилди ниһан наһвәш.

Болди мәшарали һөсни һилали аниң,
Көрмәкидә мәшзәр әһли жаһан маһвәш.

Гаһ олуб бәдәрдәк һөснини фаш әйләди,
Әзһәргә шәмс олуб болди аян маһвәш.

Һәсән ели шаһи ерур әқлимдә һәсәнким,
Барчә мусәллим әгәр болсә қаян маһвәш.

Өмүр баһари ерур бәлки ачилған гүли,
Болсаң әгәр ... дида ләһзә заман маһвәш.

Һәсән билә хуқда қилди әзиз Һәқ ани,
Кәз бәшәрдә ерур гәвһәр кан маһвәш.

Миндә ишқ ичрә ул бадәи вәһдәт тутуб,
Тәшнәләриғә аниң пәрмуған маһвәш.

Қилди Ғәрибий тәләб қәтрәни ул бадәдин,
Чүн сәдәф ичрә ерур дурри кәран маһвәш[21].

***

Ишқи мәшуқ шолә урса ашиқ әткәйким хуруш,
Мәвсум гүли ичрә булбул текә болғикім хамуш.

Налә ашиқ қилғай ул мәшуқ болғач жилвәгәр,
Гәр кәрим базар тапса бәси гәда қилғай душ.

Хак үзә болсам мәй алуд жисм андин яхширақ,
Болсаң әй шәйх чәрхи дил андағ либасиң сәбз пуш.

Чүн пәйәмбәр сөз сәйр етәр ашиқ әйләгәй,
Заһиди йәх әйләгәй тәсбиһ унин йәңлиғ сәбруш.

Дәһр жәвридин аман олмас киши ким һәр заман,
Дәйр ичидә жамдәк ул болмасә гәр бадә нуш.

Йәтмәсдин улким мәнзил мәсәдғә гәр сәи әйләсә,
Урмасә ищқида аниң синәси чүн бәһри жуш.

Һәзб бирлән қил ани исбат сүйини нәфи етиб,
Ишқи йолида Ғәрибий ғәйридур чүн әқли һош[22].

***

Мәһвәшим әғяр бирлән мәжлис ара әйләмиш,
Атқани жанимғә гоя оқ биләня әйләмиш.

Бәзм ичидә олтуруб ғунчә йүзин гүлдәк ачиб,
Какулини гүлдәк йүзигә миң сара әйләмиш.

---

[21] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 72б бетидин елип толуқтурулди.

[22] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 72б, 73а бәтлиридин елип толуқтурулди.

Гүл йүзин гүлләр көрүбан харидәк болғай ниһан,
Һәм жәсаһәт һәм мәлаһәт ликидә йәкта әйләмиш.

Йүзидин гүлләр хижилдур қамәтидин сәрв һәм,
Гүлдәк сәмъи би мәсәл манәнд пәйда әйләмиш.

Жәм урақиңғә мәғрур олма әй гүлким қәза,
Һәр бири урақ пәйвәнданиң жуда я әйләмиш.

Яримә сәрв бәләнд һәм көздә сәрда йумсә ккз,
Достлар ани яд етиб һәм бәһр ... әйләмиш.

Қилди ариф гуфтигу булбул кәби ишқида ким,
Ишқ аниң бизәбан көңлигә алқа әйләмиш.

Ишқ ашиққә муддәрис руми мәшуқ сәфһәси,
Ул оқуб бир кәлимә миң мәъни бәржа әйләмиш.

Сақия туттқил қәдәһ беһошлуқдин һош тапай,
Әйләким ашиқни ба һуш ишқ бәрна әйләмиш.

Әй Ғәрибий көргәйсән мәшуқни сән жам ичрәким,
Ани көргәйсән дәб анда ишқ имла әйләмиш. [23]

***

Көргәли ашқ ерурким йүзи жананға һәриз,
Йәңлиғ олдиким нәвалид жури табанға һәриз.

Болди зиҗан һәммә муштақ тирикликкә давам,
Йолида ашиқ олуб болғали қурбанғә һәриз.

Хаһиши нәфси ерур зулмәту нә нур андағ,
Парсадин қачиб ул ғафили наданға һәриз.

---

[23] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 71б. бетидин елип толуқтурулди.

Ул киши қанин ичәр нәфси мурад тапса әгәр,
Див йәңлиғки ерур ичкәли ул қанға һәриз.

Нәфсидә мәй кишигә манәидур аби һаят,
Йәңлиғ ул мурғки дам ичрә болуб данға һәриз.

Әһли дил мәъдән тән ичрә тапиб гәвһәри дил,
Әһли дуния қул олуб сийм билә канға һәриз.

Бадә тут сақи маңа рәнҗ хумар қилди зәиф,
Аңа болдум мәриз ул нуъки дәрманға һәриз.

Әйлә ул сәйд мухтариға үммәт я рәб,
Аңа охшар бу Ғәрибий қил иманғә һәриз.

***

Мени әй шох какулуңға бад йәңлиғ әйлә хас,
Меһрибанлиғ әйләбанким дад йәңлиғ әйлә хас.

Йәтти дадим йәтмәдим мән саңа әй султания,
Саңа йәткән аһуму фәръяд йәңлиғ әйлә хас.

Қаздим ул әндуһ илә ғәм тағини тирнағ илә,
Әмди әй Ширин, Сәнәм, Пәрһад йәңлиғ әйлә хас.

Әй пәривәш шадлиғини көңлүм ичрә әйләдиң,
Һәр заман нашатмәнким шад йәңлиғ әйлә хас.

Мән яманләрдин яманким бир яман лазим саңа,
Яхшилар шаһи сәну җаллад йәңлиғ әйлә хас.

Әйләдиң фулад шәмширини яниңда һәр заман,
Әмди фуладиң болай фулад йәңлиғ әйлә хас.

Кәлсә устадға бирәв кәлгән заман мәһрәм қилур,
Өмрим өтти келибан устад йәңлиғ әйлә хас.

Бадә тут сақи мәну кәткәй сәну бу дәйрдин,
Аләми вәйранәи абад йәңлиғ әйлә хас.

Чүн куюн болди Ғәрибий бу ғерилиғ дәстидә,
Мени шох какулуңға бад йәңлиғ әйлә хас.

***

Қилмағил я рәбб мени ул шаһ хубандин халас,
Әйләсәң жандин халас қилмағил андин халас.

Һәжр хәшәкидә қалибмән қил вәсл һәжридәким,
Қалсам анда қилмағил ул дурри ғәлтандин халас.

Көңлүм алдиким ани мәндин әгәр қилсаң халас,
Қилмағил я рәб мени ул көңлүм алғандин халас.

Мәнзур олсә күз көңлүмгә жаһан рәналари,
Үзгил андин қилмағил ул дилстандин халас.

Көңлүм ичрә тазә дағиң болса кәм әй дилбәрим,
Мәмнун олғум қилмағил дағ ниһанимдин халас.

Бир дәми дилдарсиз жәннәтдә болмағлиқ азаб,
Дар олуб жар олмаса қил бу маканимдин халас.

Чүн әлиф қәддиң ара жан болмаса болғай пәри,
Ким қәддиңни қилмағил мәжруһ жанимдин халас.

Кушә әйләб дәйрдә қачтим жаһан ғәвғасидин,
Қилма мәй тут сақия дар аламәтидин халас.

Бәргил әй я рәб Ғәрибийғә шәраб тәй жамидин,
Алсам андин нишаъ қил жам жаһанимдин халас.[24]

[24] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 75а,б бәтлиридин елип толуқтурулди.

***

Кишигә арифулла мәдәрдин илтүр фәйз,
Алур муйәссәридин һәм әсәрдин илтүр фәйз.

Чу һәлқә хилвәт алур әнжүмәндә болса әгәр,
Қошуб уларки язини һәзәрдин илтүр фәйз.

Ақамәт әтмәй әгәр сәйр қилсә аләмни,
Ки меһр йәңлиғ олубким сәфәрдин илтүр фәйз.

Мунир аләм шәб руз тәълим алғандин,
Бешарәти билә шәмс қәмәрдин илтүр фәйз.

Ачиб йүзин гүл улусгә чу ғунчә болмади ул,
Ки фәтһ ғулқни аңлаб ки дәздин илтүр фәйз.

Қачиб чу әзиләт етиб чүн әрус пәрдә нишин,
Ки сәвми сәдәф ичрә гәһәрдин илтүр фәйз.

Қәддин хәм әйләди сағәр кәби бериб бәһрә,
Қилиб нәзәр қи сәмәр лик шәжрдин илтүр фәйз.

Чу атәш олди жәвариһлари болуб бежан,
Бу йәңлиғ олмағи аниң шәрәридин илтүр фәйз.

Чу кирсә мәсжид мәйханә хаһ бутханә,
Тәмам вәсфиси болмас нәзәрдин илтүр фәйз.

Кетүрсә муғбәчә жами мәйин аңа сунса,
Ки нуш етиб ичәр ул бадә шәрдин илтүр фәйз.

Ғәрибий айәт ла йәта судин ал бәһрә,
Кишигә ариф ба Алла мәдәрдин илтүр фәйз. [25]

---

[25] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 75б бетидин елип толуқтурулди.

***

Мәдһи хуршид қилғанимдин руйи жананим ғәрәз,
Әйләсәм әй вәсфини ул маһи табаним ғәрәз.

Хизир бирлән аби һайван тәърифин қилсам әгәр,
Хизир раһим ул ләби ләъл сухәнданим ғәрәз.

Чүн Сулайман, Искәндәр шәвкәтин қилсам әгәр,
Ким аниң әвсафидин ул шаһи султаним ғәрәз.

Гәр десәм жәннәт гүлиниң һөснини нә түби билән,
Ким демәкдин қамәтиң ул ройи жананим ғәрәз.

Гәр тәмәнна әйләсә көрмәк жаһан рәналәрин,
Көрмәкимдин бәс уларни сәндә арманим ғәрәз.

Чиқса ул чабук суварим ләълигун тонни кийип,
Қәһр әйләб бе мәһаба төкмәки қаним ғәрәз.

Әй Ғәрибий гәрчә хоблар саңа мәнзур болсаким,
Хобларға шаһ болған·көңлүм алғаним ғәрәз.

***

Билмәгәндин кирдим ул шох койиғә би еһтият,
Қалдим ул йәңлиғ кишиким өтмәй үстидә сәрат.

Минбәстә болди рәқибләр хатири ул баридин,
Һәжридин һәр дәм мәлул көңлүмдә йоқтур әбният.

Бул мәдалгүл гүлшән рәналиғиңғә сәһәр ғурур,
Өтмәгиң чүн карвандур саңа бу гүлшән рәбат.

Кәлсә ярим һәср суфурсәм йолини мижган илә,
Мәқсәдимғә әйләсәм мән көз қарақимдин бисат.

Ашна на ашнадин еһтият этмәк керәк,
Нәфәс бирлән болмаған рәһ арасида әхтилат.

Ашиқ мәшуқ олмақ муйидин барик ерур,
Болғандин арасида һәр биригә әрбисат.

Сақия мәхмур олмишдур Ғәрибий дәйрдә,
Бесәр нә болғайким ани бир җүръәдә қилсаң нишат.[26]

***

Чу яр койида болди маңа бала мәлһуз,
Ки әсла мумкин әмәс болмаған ада мәлһуз.

Йолиғә кирди һәммә тапти нәва андин,
Маңа нәсиб болуб андин ки пәтива мәлһәвз.

Чу достидур зәр халис бала аниң отидур,
Зәр олса от араким болди кимия мәлһәвз.

Ки ашиқ олса жамалиғә ни нәвалиғә,
Керәкдур ул кишигә тәрк масива мәлһәвз.

Сәки қәладәси бойнида жуллари башида,
Әмәсдур ул кишигә әсбәһәрдә мәлһәвз.

Чу вәһши улки ерур вәһшини баябани,
Ки тәрз вәһши олубмән ки хәлқ ара мәлһәвз.

Чу шәмъ йәңлиғ ур чабадтәкким дәрһал,
Ибадәтидә киши болсәким рия бал һәвз.

Чу сәдр ичрә болурким хатир әснами,
Һәрмси ерур ул хас кәбр бал һәвз.

---

[26] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 78а,б бәтлиридин елип толуқтурулди.

Чу мәйкәдә елини шәйх ханиқә нә билур,
Тәбиб әллитмә болди сақия мәлһәвз.

Ғәрибий шамда дуа қилса сақиғә болсә,
Нә таңки субһ мәйин ичрә шам зияр мәлһәвз.[27]

***

Көңүлдә сәрв қәддиң әйләдим ниһан мәһфуз,
Һәм ул сифәт әлф олғай ичидә жан мәһфуз.

Чу һәжр сәк ара әсрарини ниһан әткил,
Ки дуррни әйләди дәрияи бикәран мәһфуз.

Чу сәксиз адәм әгәр тапсә сәк башида қилур,
Һәр бағ ичидә қилур сәкни бағбан мәһфуз.

Дилигә ишқ билән жамдәк толуп ташса,
Ки фаш алур аниң әсрари әйләгән мәһфуз.

Вужуд дост Худа рәһмәт олди аләмгә,
Тифлидинки жаһан әһли һәм жаһан мәһфуз.

Чу гәз ичидә нәқудлар олса ашиқниң,
Ки ишқ зәвқ муһәббәт ара жанан мәһфуз.

Тапарғә Һәқни десәң ким көңүлни саф әткил,
Чу шишә ичрә пәриләрғә гөр макан мәһфуз.

Мәй ички жанини бериб журъәсигә қилса қобул,
Шараб сақида бар өмүр жавидан мәһфуз.

Ғәрибий аһ сәһра әйләким болуб бидар,
Йетәр нишанәгә оқ қилмасә гуман мәһфуз.[28]

---

[27] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 78б, 79а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

[28] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 80б, 81а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

***

Ләбләригә заһир этмиш ул қуяш әнвари хәт,
Зиб ерур мәзһәб йүзигә қилсаким изһари хәт.

Хоб ерурким аби һайван тәкрусиға үнсә сәбз,
Ғәмкин олма әй пәри олса ләбиңдә бари хәт.

Шаһи мәһвәштур һәм ул шаһ мурғи гоя тотидур,
Сәбзәлик заһир етип болғач қизил мунқари хәт.

Зайил олмастур гүли һөсни аниңким булбули,
Гүлшән һөснидә ғунчә ләъәл үнгән қари хәт.

Хәтти илми қал ләъли һалдур муштақлар,
Тапмақиғә һалини һәрдәм қилур тәкрари хәт.

Сәфһәи һөснидә мәктубати көптурким бәри,
Кәлки сәнъи бирлә бүткән катиби әсрари хәт.

Мар би тән алтә йүздур баши тоққуздур аяқ,
Тәшнәгә бәһри үстигә абин қилур әйсари хәт.

Зәрур әрмәс әрди қилмақ айнә һөснигә зиб,
Ашиқ өлтүрмәккә амма қилди дигәр бари хәт.

Һөсни әлванидин олдум сақия көп рәнҗлик,
Бадә тутқил та қутулғаймән бәс хумари хәт.

Әй Ғәрибий әйләдим тәсир қилғач ул пәри,
Адәмийлиғ истәбанким шәклидин хумарим хәт.

***

Чу мәһвәшим мәлиһ олди әмәс сабаһәт шәрт,
Кишигә болса тәләбидә әмәсдур аләт шәрт,

Җамали шәмъиғә һәр кимки болса пәрванә,
Ким мундин өзгә әмәсдур аңа карамәт шәрт.

Ким олса көңлидә әфғану һәм көзи гирян,
Ки дости мәһбуб ерурким әмәс аламәт шәрт.

Кишигә дәргаһи мәһбубдә тупрақ олса әгәр,
Әмәски үстидә әрш рутбәйи камаләт шәрт.

Сәфалиғ олсаки ашиқ дили көрәр ани,
Аниңки ройәтиғә әмәс ул қиямәт шәрт.

Йолида фәрд болуб йүрмәги бәс мүшкүл,
Сәттарә бирлә йүрүб ай кәби җамаәт шәрт.

Көңүл зәминиғә тухми муһәббәтин әгкәй,
Ки анда һасилиға мундәким зираәт шәрт.

Йолида раһилә зат етмәки әмәс лазим,
Дилида фәйз футуһ нәсиф пәрағәт шәрт.

Сунуқ сафалин алиб мәйкәдә гәда мәй болуб,
Ки җам йәнлиғ ичиб бадәи һалавәт шәрт.

Ғәрибий бу бузуқ әһвал илә нә тафғуң меһр,
Ки субһидәк нәсим аһин чекиб надамәт шәрт.

***

Бадәи ләълиңғә болғай жәвһәр жаним әвз,
Шу фида аниң төкүлгән иләким ваним әвз.

Талиб аби һаят хизир олуб тапсам ани,
Ләъл сәйр абиңғә болғай аби һәйваним әвз.

Шәмъ һөснин шәвқидә қилсам нәзәр гәр шәмъғә,
Олғай ул бир ләмъиғә шәмъ шәбистаним әвз.

Яд етиб қəд һəм көзин гүлшəнгə кирдим чарəсиз,
Бəрəкигə гүл йүзи ... рəйһаним əвз.

Болса мəнзур бир дəми ул дилбəрим дурр тишлəри,
Биргə аниндин тəмами дурр ғəлианим əвз.

Билмəдим қəдир вəфалиң болсаким гəр анчə,
Көңлүмниң алмақғə ерур бу көңли бир яним əвз.

Сақия мəн бир гəдайиң бадə тутким бебаһа,
Алəмиким ул əдəм мəлəкидə вəйраним əвз.

Гəр мəй ичсəң муғбəчə йиғлар Ғəрибий жамдəк,
Қəтрəсиғə һəр бириниң һəшəм гиряним əвз. [29]

***

Бадəи лəълиң ерур жанғə əвз,
Хəзəр апса аби һəйванғə əвз.

Жан қушидур гүл йүзүңниң сидқиси,
Булбул андақ гүли рəйһанғə əвз.

Һөсни хуршидиңда набуд болғаймəн,
Зəррəдəк мери дəрəхшанғə əвз.

Өлсəм ул пəрванəдəк һөсни отида,
Болди ул шəмъ шəбистанғə əвз.

Ишқи һижрида мутлак өлсəм кəби,
Мəһлəкиким дурри ғəлтанғə əвз.

Қəрб болсам саңа өлсəм ул киши,
Йəңлиғ өлсə қəрби султанғə əвз.

---

[29] Бу ғəзəл шəхсий коллекциядə сақлиниватқан қолязминиң 76б. бетидин елип толуқтурулди.

Дилни саф ашиқниң әйтмаклик иши,
Айнә сари руйи жанангә әвз.

Әй Ғәрибий өлгәйсән яр алдида,
Өлгәниндур көңүл алғангә әвз. [30]

***

Қилса ул Ширин, Сәнәмким ләълидин һәр бар ләфз,
Ул сәдәф йәңлиғ қилурким гәвһәрин изһар ләфз.

Чүн дәми Исаға талиб анчәким мәълуллар,
Йәңлиғ у муһтаж аңа қилғайму дәб ишар ләфз.

Болғай ул яқут ара музмәр сүйи ул нуъким,
Ул пәри ләълидә әйләдүр сүйин измар ләфз.

Парсаләр әқлу фәһми хас кәби ажиз болур,
Гәр раван олса аниң силаб сәми эфһар ләфз.

Гәр тәкәллум қилса гүл роюң ерур һәрбир сөзи,
Ким ачилмиштур арасида гүли гүлзар ләфз.

Пәрдәйи тил ичрә мәхфи адәми чүн баб ерур,
Ачқай ани һәрнә бардур көңлидә әсрар ләфз.

Гәр әрәб болсун әжәм хаһи һинду ғәбру қил қилур,
Нухтә етип болғанидин анда һәр этвар ләфз.

Чүн беғар шәһид жәбинләрни һәм ул йәңлиғ ерур,
Жәмиъи етәр қачқан нәфсләрни шәкәри гуфтар ләфз.

Сақия туткил ләби ләъли шарабидин маңа,
Ким һалак әтмиш мени қилған сари дубар ләфз.

[30] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 77а. бетидин елип толуқтурулди.

Әй Ғәрибий сөзидин көңлүң олса на әҗәб,
Меһр йәңлиғким яр оти дәһрни әнвәр ләфз.

***

Ла йәзал һөснигә мәзһәр олди пир әнвар шәмъ,
Су ара әксәр қәмәр фануси ара рухсар шәмъ.

Кәссә башин та аяғ тиз әйләб отин шәвқ илә,
Саврубан көккә қулини болди мәнсурвар шәмъ.

Зулмәт ичрә аби һәйван мәвһин әйләб жилвәгәр,
Кечәләр та сүбһидәм қилди фәруғ изһар шәмъ.

Мәсәл Муса раз үчүн қилди зәъуд өз торини,
Әйтти әтвар муһәббәтдин нәччә әсрар шәмъ.

Ашна на ашнани өзигә қилди мәһб,
Лутф әнһа бәһрәсиндә һәжрдәкдур кар шәмъ.

Чүн мәқам болди фәна мумғә фида пәрванәғә,
Көйдүрүб қоймай бирдә биридә бар шәмъ.

Кафир ишқ олғанидиндур аяғида ләллин,
Дәвр куфрин данә эшк ба шир бойнида зәнан шәмъ.

Болмади гүлщән ара гүл хар нишидин мәлул,
Дәвр харидин шәбистан ичрәдур гүлнар шәмъ.

Хәлқ бәһрин истәб ижад футуввәт көрсәтиб,
Көйдүрүб күлли вужудин қилди нур исар шәмъ.

Һәқғә бол тапмас жәвариһ сүлс мунәввәр болмасә,
Болмасә ойда ярулмас сәқәф әйлә дивар шәмъ.

Әй Ғәрибий риштәи бидарлиғни үзмәгил,
Тут ғәнимәт таки учмасдин бурун дидар шәмъ.[31]

[31] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 80б, 81а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

***

Кечәләр тәхт үзрәким чүн олтурубдур шаһ шәмъ,
Нурфаси әйләб барин әһвалидин агаһ шәмъ.

Чүн сетарә әһли һошяр дәвр алиб әтрафида,
Мәжлис ара һәмнишинларғә ерур чүн маһ шәмъ.

Көз йумар ғәфләт елини көрсә улдәм кечәләр,
Көрсә тор чүн пир акәләрғә һәр дәм раһ шәмъ.

Бир қуши үч йүз баш қириқдур бәдән йәтмиш аяғ,
Қуйруғи он төрт һавада чүн Сулайман маһ шәмъ.

Фитрәтин ишқ атәшин бирлә зуһур әйләб Худа,
Лекин изһар әйләгәй дәврини урсә аһ шәмъ.

Бистәр ғәфләттә ятқан ғафил әһвалин көрүб,
Йиғлағай башин раван әйләб инину ваһ шәмъ.

Әй дила һәрдәм яманлар сөзидин қилғил һезар,
Бадғә болсә қәрин дәрһал болур гумраһ шәмъ.

Рутбәсин мәвмлиғ Ғәрибий тапсаң бәсәрдур саңа,
Ястаниб пәрванәдәк айланғил дәргаһ шәмъ.[32]

***

Тулуъ шәмс қилибдур бекудрәт санъ,
Фа иннә бәзһира анварә һәвассатъ.

Аниңки рутбәсидә йәр кәби ерур пәст әрш,
Фа иннә қәд жәәлә рутбә һәва әррафъ.

[32] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 81а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Йәр олди пак аңа гәрчә болсә ким напак,
Тәма мәһа жәәлә уларзә мәсжидәл жамъ.

Аниң һәдиси ерур гоя кәлами Худа,
Фәниәмә канә лимән қәвләһу һәвассамъ.

Түзүбдур шәмъни үмметгә урвәтул вәсиқи,
Вә фи әлу муври вә фи әлләнһи күллуһум шаръ.

Бари гәр синә ерур дәһр отида мунъәм ул,
Фа иннәһум шәбәва әннә күллу мин жайиъ.

Қилиб бир нәвбәтин заһир әйләб андин Һәқ,
Фа иннә рәһмәту күллуһум фәқәд шайиъ.

Бәшәр сифатини иман әйлә тапиб инсан,
Фа илә миннә ләвләһ күлһум зайиъ.

Қилиб шифа этиң үммид Ғәрибий мәһшәрдә,
Фәләйсәр мисли кәйсәр әлләзу нәвуби ба шаиъ. [33]

***

Ярулмиш аләм ичрә йәнлиғ ул меһр дәрәхшан шәръ,
Йоқ әтмиш зулмәт куфри барин ул маһ табан шәръ.

Дәрәхти тәййибә олдики шахи әршдин өтмиш,
Ки болмиш әсли аниң әрзиниң тәһтидә пинһан шәръ.

Уруқи айут болди һәдис әжмаъ үмит һәм,
Қияс мужтәһид һәр бир уруқдин шаһчә чиққан шәръ.

Иккидур мевәси аниң бири ширин биридур тәлх,
Ки йәни әмр нуһи чүн гүл хар гүлстан шәръ.

[33] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 82а,б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Аниң ширини лутфи олди тәлхи қәһри олмишдур,
Һәм ул йәнлиғ ки олғай лутф қәһр назнинан шәръ.

Кишиким лутфғә мәйл әтсә гүлшән сари кәлтүргәй,
Йоқ әрсә меһри гүлхан сари кәлтүргәйки алан шәръ.

Нечүкким бу һаят олмақбәдәнгә жандин олдиким,
Болубдур өмүр жавида олмақиғә жан ара жан шәръ.

Кишиким қилсә дава шәръ мәқсәдгә йәтмәкни,
Ки болмас әсла мундағ аләм ичрә сәһ надан шәръ.

Ани билгил ләбаләб ачиван жамиси олмиш,
Дәйинни жам ани ләъл ләб сираб жанан шәръ.

Тут әй сақи шараб ул жайдин мәхмурмән һәрдәм,
Ки рәнжим дәфъәнигә болмиш мәсиһ аса бу дәрман шәръ.

Шәрмәст жадәсидә мустәқийм я рәбб Ғәрибий,
Ки қилғил истиқамәт қилған ул йәнлиғки та ан шәръ. [34]

***

Мубтала мән бир пәри мәһвәшкә билмәс ярлиғ,
Һәстә жан әйләп иши қилмақ ерур хунварлиғ.

Тәшнә ләб һәжридә өлгәнгә һәманә руһ бәхш,
Чүн тәкәллум заһир етсә ул шәкәр гуфтарилиғ.

Сәждә әйләр сәрви һәм нәргис гүли рәйханләр,
Әзим гүлшән етсә ул сәрвиқәт рәфтарилиғ.

Ашиқи булбулға тәңдур лутфи бирлән қәһрәси,
Нуш вәсли болса гүл яниб вәсли харлиғ.

[34] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 82б, 83а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Бир нэзэр ей гэнж һүсүн қилсан мени вэйранигэ,
Ким нэ болғай даима бэс эйлэдиң көп зарлиғ.

Ғунчэ болмас гүл яниб бу түрфэким ул шаһ һүсүн,
Гүл болуп ғунчэ болур лэьли бегүлзарилиғ.

Йетсэким һэмаллэр мэнзилигэ ташлар һэмлини,
Ким мэсави анда болса ярсиз һэм ярлиғ.

Бэс үзэр ашиқниң ишқи масиваниң риштэсин,
Тэң ерур алдида аниңки йоқи һэм барлиғ.

Чэрх йэңлиғ болмиш эһвалим зэбунким сақия,
Қил илаж бир жирғэдэ болғач бэси хэмарлиғ.

Әй Ғэрибий яриң олса гэрчэ ол на меһрибан,
Не эжэб рэһм эйлэбан қилса саңа дилдарлиғ.

***

Мени ашуфтэ қилди бир гүли рэна пэри йэңлиғ,
Шэрэп эвжидэ болмиштур саадэт эхтэри йэңлиғ.

Жаһан рэналиригэ болмай тэшбиһ эгэр қилсам,
Ки болмиштур пэридэк яки дэрья гэвһэри йэңлиғ.

Ярутмиш эһли һөсни алэмини һөсни бирлэнким,
Ярутти дэһр зулмэтини шэмси энвэри йэңлиғ.

Чү ишқи атэши бирлэ жэмиъи масэвал мэһбуб,
Көйүп күл болғай атэш бирлэким хэшэк тизи йэңлиғ.

Әзэлдин ойнамағлиқни ишқини ашиқгэ болдиким,
Йоқ ерсэ көйгэй андин ул мэлайиқ шэһйэри йэңлиғ.

Ерур дослэргэ лазим эрмуған оқ базивэри үчүн қилмақ,
Ки болмас һеч таэт майэи оқ базивэри йэңлиғ.

Мабада хəндə қилса лүтф əйлəп ул гүли роюм,
Қилурким хəндəсидəк ғунчə я кəбəк дəри йəңлиғ.

Кетур сақи жəннəтниң неъматидин маңа əфсун мəй,
Вəли мəй болмиғай заһидкə аниң кəвсəри йəңлиғ.

Ғəрибий əйлəгтл мəйханəниң тупрағида мəъвайи,
Сулайман тəхти болмастур аниң һакидур йəңлиғ.

***

Болмағай мəнзүр маңа сəнсиз гəр олсам ичрə бағ,
Гəр сениң бирлəнки болсам гүлшəн олди дəшт бағ.

Ки чиқарсəнки кирəр сəн меһридəк əй афтаб,
Зəррə йəңлиғ һəм чиқибан һəм кирип қилдим сорағ.

Астанəмдин хəлайиқ розинимдин ба мəлəк,
Көрмиди һалим сорарға əйлəдим көздə қəрағ.

Тəриһ əйлəргə сүһəмбəр какулин қалғайму дəп,
Əйлəдим бир тар муйи анда мужғаним тəрəғ.

Тирə күлбəмдурки андин тирə рағ көңлүм өйи,
Иккиси болғай мүнəввəр кəлгəй ул мəһ ройи чағ.

Гəнж дуния бе бақани əфъадəк истəр ани,
Истəмəс гəнж бақа ани йəр ерурким дəр кучағ,

Дəйри пəри хизмəтидə қуллуқ изһар əйлəдим,
Əяғин өфтим маңа тутқамекин дəб бир əйяғ,

Əйлəди дуния ели фикри дəрəм көңлидəким,
Ишқ ели фикри көңүлни тойдуруп та қилса дағ.

Əй Ғəрибий салһа болдуң бу бағ инсаф қил,
Роз өмрим вақти ғериб олдики əмди бол уяғ.

***

Һәжр дәстидин йетәр көңлүмгә тиғ,
Болмаған аләмдә иш мундин қәтиғ.

Қилған аниң наз истиғнасидин,
Бекара сәргәштә болдум мисли миғ.

Мәй ичип һалим тәрәбдурки хумар,
Әксидин рәңгим қизилдур гәһ сәриғ.

Ғәпләт әһвалиңға бәс тутғил эза,
Зади өмриң кәтти қолдин қил дәриғ.

Бүкмә дил азари кишигә һәм өзиң,
Көңлигә ғәфләт билән азарлиғ.

Болди инсан бирлә һайван муштәрәк,
Арасида имтияз яхши қилиғ.

Сақия тут бадә шидәттур хумар,
Бу шәрабиң һәм қәвам олди бәлиғ.

Әй Ғәрибий илләти өзлүк һәдәс,
Бәс юб ани мәй билән болғил әриғ.

***

Башим үзрә йүрсә ул хуршид табаним шәрәф,
Болсам андағ сүбһидәм чак кирбаним шәрәф.

Һажәт әрмәс бәстәру балин һәрирдин әйләмәк,
Гәр нәсийәт болса йолида хак ғәлтаним шәрәф.

Аләми абадлиғидин кушәи вәйранә,
Та атим ани һәфз йәңлиғ ушбу вәйраним шәрәф.

Сәрвдәк әйләб вужудум сәр бәлэнд қилмақ нә суд,
Көйдүрүб ишқ отидахактәр олғаним шәрәф.

Парсалиғдин чиқиб болдум кәби диванә,
Хатәми ул даниш олди ушбу наданим шәрәф.

Болмади мүмкин висали мүмкин олди арзу,
Нәйләйин ул болмасә өлди бу имканим шәрәф.

Чүн бәрһинә кушә мәйханәдә болсам әгәр,
Жам йәңлиғ би сәрупа тән эряним шәрәф.

Тирә күлбәм ичрә болсам гираниң яди билән,
Өзгәләрниң шәмъидин ушбу шәбистаним шәрәф.

Бадә гәр зад олмасә әзм һәрәм қилмақ һәрж,
Дәйр пәри хизмәтиғә маңа барғаним шәрәф.

Әй Ғәрибий бар кәлсә йолиниң туфраги бол,
Бесәр сурасам йүз қойубан бирлә мижганим шәрәф. [35]

***

Тиләгим өмр һәммә койида болғай мәсруф,
Таки болғаймән ул һур пәриғә мәруф.

Киши өзлүк билә заһид кәби болмас иши һәл,
Мәһв ели нәһв елидәк журфини қилғай мәһдуф.

Бу гүлидур аяғ туфраги әшшақ унсаң,
Таки олғай саңа әсрар Алһи мәкшуф.

Дәст Һәқ дост Худа дәстләриниң фәвқидәким,
Та аниң бәрмәки дәстиғә мунинңки муқуф.

---

[35] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 85б. бетидин елип толуқтурулди.

Вәсф Һәқ болди ушшақ халида зуһур,
Таки бу болди зәати билә аниң мусуф.

Болмағайким аңа дост болмасә достлиғ нәзәри,
Қилған аниң нәзәри қилди һәбибни мәъзуф.

Сақия бадә хумари билә болдум мәһләк,
Сәбқара мәй абидәк ул мәйни болубдур мәзруф.

Ишқдин өзгә Ғәрибий әгәр олса һөсн,
Манъи аби һәйван һәрнәки болса маълуф.[36]

***

Қилур ул муғбәчә илкидәким чүн маһ жәвлан тәрәф,
Сачибан ағзиндин кәф бәрқ йәңлиғдур чу мистан тәрәф.

Әгәр тапсә киши Нуһ өмрини вәсфин баян қилса,
Тәмам олмас бири миң дастандин турфә дастан тәрәф.

Қачан ул муғбәчә бәзм әйләбан гүлшәндә мәй ичсә,
Башидин айланур һәр дәм тозуб чүн чоғ гәрдан тәрәф.

Шарабин нуш етәргә өзидәк мәхмурлар лазим,
Ки әй заһид саңа бәрмәс чу мәйғә ул нукәһбан тәрәф.

Чу титрәр көңли ашиқниң миян эсъәбин олғач,
Һәм ул йәңлиғки болғай муғбәчә илкидә эрзан тәрәф.

Әгәрчә муғбәчә Чин әһли шаһи болсаким амма,
Ки тәхт куф дәст үзрә нишини шәһи шаһан тәрәф.

Ерур зати мунәввәр һур йәңлиғ һәрнә ким бардур,
Зәмиридә қилур мәзруфини бақса намаян тәрәф.

---

[36] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 85б. бетидин елип толуқтурулди.

Маңа тут бадә әй сақики рәнжим дәфъи олмишдур,
Хумарида ичиб мән хун һәм ул йәңлиғ ичәр қан тәрәф.

Ғәрибий болмағил сәркәштә валә мубтилалардәк,
Илажин истәмәклик илләтиңгә болди дәрман тәрәф.[37]

***

Нә һәддим бар бу тил бирлән ул айни әйләмәк тәриф,
Кишидәк мәъни билмәй әйләгәймән сиғәни тәсриф.

Мәани ул пәривәш һәдидәким мәфһум күллидур,
Мәаниға мутабиқ бомиди қилсам әгәр тәвсиф,

Мәгәр болғай тәзәммун тәрифим әҗзасиғә шайәд.
Тәсәввур мундин өзгә әйләмәк болди маңа тәһвиф,

Һисабида һүмәл тәзъиф рәва амма бу батилдур,
Һисап ишқида қилмақ сәһиһ тәзъифини тәсниф,

Кищиким муфтида болса йолида ба хәбәр болғай,
Гәр олса бехәбәр йоқ мубдидалиғда аңа тәълиф,

Кишиким болса фаил зикр әйлә йолида рәфи олса,
Ки мәрфуъ һаләтидин болса мәксур ул ерур мәнзиф.

Дилида һәрф иләт болмаса әқсам ишқида,
Сәһийдур йоқсәким һәрф бирлә болғай тәһвиф,

Ғәрибий дилнт хали әйләгил илләт һавасидин,
Йоқ әрсә яри дил өйиңгә мүшкүл қилмақи тәшриф.

***

Фанәл мәләкул мустәану рәббу фәләк,
Яратти бизни бәшәр бол йүз анчә ибрәншәк.

---

[37] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 85б, 86а бәтлиридин елип толуқтурулди.

Дәрәхт сәнъидә инсан аниңки мевәсидур,
Ки бақи сәнъиләри ул дәрәхтдә болди вәрәқ.

Чу лутф бирлә эта қилди гәвһәр иман,
Тәләб бечарида вәслиғә будурур зәврәқ.

Вужуд ашиқ олубдурки чүн дурри мәкнун,
Сәдәфләр ушбу гөһәргә ерур бу һәфт тәбәқ.

Чу ишқ әһлиғә қулаблар берур пәһләв,
Ки ашиқ олди Худа әһли будурур әһмәқ.

Чу меһр жамисидин сақияки тут бадә,
Хумарида тола қан болди бағримә чу шәфәқ.

Чу лутф атәфтиң риштәси билән я рәбб,
Ғәрибийни сәки ишигиңгә әйләгил мулһәқ. [38]

***

Һәжридә ләйливәшим қилди мени мәҗнун фурақ,
Нуқтәси йәңлиғ арадә мени қилди нун фирақ,

Йолида ашифтә әһвалим улус көргән пәри,
Шикфә әйләр әйләди һәрдәм мени мәфтуд фирақ,

Чәктим ул ай һәжридә йүз рәнж меһнәтким мени,
Әйләди бу рәнжләр чәктиң дебан мәмнун фирақ,

Тирә күлбәм ичрә һалим сәъәб олди нәйләйин,
Болмағандин шәмъи һөсни әйләди мәһсум фирақ.

Гәһ болубмән тағләрдә гаһи болдум дәшт ара,
Қилди Фәрһад бирлә Мәҗнунға мени мәкрун фирақ,

---

[38] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 86б, 87а. бәтлиридин елип толуктурулди.

Болғанимдин һәжридә мәһмур ей тәсбиһ,
Әйләди ани шараб набға мәрһум фирақ.

Һәмдәм улғачким маңа сордум ул айниң вәслидин,
Әтти әқбар висалидин нечә мәзмун фирақ.

Һәжр шамидин Ғәрибий сүбһи вәсл олса нетаң,
Баиси шах башида болмақ дури мәкнун фирақ.

***

Меники мәй кәбәгә эраға бәрди ғәрәмдә тәвфиқ,
Ки қилди мухтәсид андин мени бәси тәһқиқ.

Ки тапти дәйр ичидә ул мени нәчарә қилай,
Ушатти зәрфимә қилмай шарапи тәмзиқ.

Чу һәр шикәстини ул баз қилди сәкпарә,
Шикәстә зәрфимә көңлүм шикәстәгә тәдбиқ.

Сунуқ саплим алип дәйрдә гәда болдум,
Хумар атәши қилғач мени бәси тәһриқ.

Хумар табидә көңлүмни әйләдим бир ян,
Киши кабаб кәби күлләридәким тәшриф,

Чу һажи дир тәвфидә әйләдим әшүт,
Шараби зәм зәм үмүт әйлабан маңа тәрзиқ,

Хумар бадә һәрәм дәйрисидә мән сақи,
Ки болдум ичмәкимә жүръәти маңа тәшвиқ.

Ғәрибий әйләгилеһрам тәбәси дилға,
Ки фәрз болмағиға һәр нәфәстә қил тәстиқ.

***

Наз көңлүмни мениң хунаб қилди иштияқ,
Дәмъи әшкимни раван чүн аб қилди иштияқ.

Чарғ йәңлиғ истираб олдум ул айниң ишқида,
Кечә таңаткунчә ким бехап қилди иштияқ.

Чәшми ибрәт кимдә болса сәнъидә көргәй ани,
Айна һөснигә чүн муһтаб қилди иштияқ.

Заһир ани йүзидә хәтни сариғ рухсариси,
Ишқ елин сиригә истираб қилди иштияқ.

Тапти ашиқ дурә вәслин шәвкиниң дәсти билән,
Тиғи бирлән чак етип дил бад қилди иштияқ.

Сормағилким ей ғурур ишқ әһлиниң инсабини,
Ишқдәк әһлини беинсап қилди иштияқ.

Сақия рәнж хумарим һәр күни күндин фузун,
Бадә тут рәм әйләгил бетаб қилди иштияқ.

Әй Ғәрибий бағлә дилни шәвқ зәнжири билән,
Ким сениңдәк нәчәниәһваб қилди иштияқ.

***

Қачанки һур пәри чиқса ул бәләнд равақ,
Башидин әйләнибдур зулфи йәңлиғ ул нәтақ.

Чу хилқәти һәммә мәхлуқтин муқәддәмдур,
Ул олмаса чу адәм шәбъди көз муштақ.

Ичиб шәраб әзәл сақисидин олди мәс,
Чу қилмаған еди андин бари вужуд нәдақ.

Чу алида һәммә зулмат олди нурани,
Нәсиб нур қәдин болди башидин та сақ.

Улуми илм лудин сәфхәси аниң йүзидин,
Әмәстур илми аниң мәнзәр олсаким әврақ.

Қолиға алмағач болди қара қәләм йүзиким,
Йоқ ерсә болғай еди илкидә аниң йүзи ақ.

Қилиб нәда аңа қил яр ибадини этмәк,
Ки аси бәндәләрин асан олдиким эънақ.

Һәқ этти сақи сени бадәи шәфаәтгә,
Ки андаким мән мәһмурға көз учида бақ,

Бу лутфи кәл хәфии әжъәл вәйа ғафурул рәһм,
Ғериб асиға ул дәм шәфи роз фирақ.

***

Ишим ей шаһим олди дәргаһиңда илтижа қилмақ,
Гәдайи һөсниң олдум шаһ иши һажәт рава қилмақ.

Мүйәссәр болмиса вәсли аниң ишикидә тапилсам,
Маңа бәстур итиниң пайи бу сән мудаа қилмақ.

Дәмиңни әсра ей әйса бу рәғбим дәфтигә болмиш.
Мәсиҳаһәм калам этсә аниң бирлә дава қилмақ.

Йәруғ ай сүбһи вәсли шәмъидәк та сүбһидәм күйсә,
Ки болса ашиқ аңа сән аңа бадәи саба қилмақ.

Чу мәшуқ әйләгәйким ашиғиғамәйлини пинһан,
Вәли ишқи аниң мәнсур кәби көп мажра қилмақ.

Зимам ихтияр олди аниң илкидә нә һәд бар,
Әгәр өлтүрсә ашиқни аңа чүн чирағ қилмақ.

Муради бу жаһан дилни пәришан әйләмәк амма,
Муради ул жаһан дил жәм вәйа сава қилмақ.

Көтәрсә сақия жамни ичәр ани вәли ашиқ,
Әмәс жам жаһанни дәрдигә аниң баһа қилмақ.

Ғәрибий кәлди ярим алдиға һәрким нава тапти,
Вәли нәйләй мени аниң чишидур бе нава қилмақ.

***

Аһ ким қилди мени мәжнун кәби суд әй ишқ,
Һәжридә Ләйливәшим йәңлиғким ул рәнаи ишқ.

Дәһр ара болса мунәввәр шәмс гәрчә фәрд олуб,
Болмағай күнин ара мундағ йәнә йәктаи ишқ.

Мурғ әрш гәр чоғлардин өтсәким пәрваз етиб,
Чүн зимин ул алида пәст учсаким балаи ишқ.

Көйдүрәр атәш әгәр алида болса хәшәктәр,
Көймиш ул дилда саваи гәр чексә һуй һай ишқ.

Гәрчә пинһан әйләсә меһр муһәббәтни муһиб,
Нурини аләмгә заһир әйләгәй шәйдаи ишқ.

Һәжридин вәслигә мусәл олғанидин әйләди,
Өзигә мәшуқдәк ашиқни ул бәрнаи ишқ.

Парсаларни қилиб беганә әқлу фәһмдин,
Аләм ичрә қилди турфә мән кәби пәсваи ишқ.

Чүн көрүнмәй қилди сәйд ашиқ дилини тән ара,
Роһдәк бидалиғни қилди на бидаи ишқ.

Кимсәгә әнгүштә ишқ олсә болмақ нәдур,
Хоб Сулаймандин хумургәр болсаким бинаи ишқ.

Жәннәт ичрә һур кәвсәрдин мәнзәрәт рәндләр,
Дәйр ара чүн муғбәчә тутса әгәр сәһбаи ишқ.

Әй Ғәрибий қаф тәндә би нишан бул таф нишан,
Пас әнфаси дил әйлә ул ерур әнқаи ишқ. [39]

---

[39] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 88а, 88б бәтлиридин елип толуқтурулди.

***

Йәтмиди ул сәрвиқәтгә аһ илә зарим мени,
Җан ара пирин олғай чәшмиһ хунбарим мениң.

Вәслиғә аниң дәлилдур әҗир дәбмән аңладим,
Ачмиди вәсил гүлин бу фурқәти һалим мениң.

Мәқсәдим аниң ризасин тапқамән һәр каридин,
Йоқсәким йолида бәс бекар ерур карим мениң.

Вади һиҗранда тапсам вәслини ләйливәшин,
Мән кәби Мәҗнунға ул болғайки гүлзарим мениң.

Җәннәт ул йәңлиғ һәлил зикридә болсам нар ара,
Ким әгәр ул болмаса җәннәт ерур нарим мениң.

Әйләдим йолида аниң ғәридин бәс еһтият,
Не исиғ болса дилимда анчә ағъярим мениң.

Әтсә тумар гәрчә адәмләр пәри тәъсир етәр,
Ул пәри қилмас әсәр тәрк олса тумарим мениң.

Чу бәғалда отни ихфа әйләмәк сәәб болдиким,
Япсам ани әйләди фаш дуди әсрарим мениң.

Нәфси бирләнким һава қилса тәққаза фаили,
Йоқдур ей нәһфи аңа изһар измарим мениң.

Сақия тут бадәким та бә хоплиғидин мәһ олай,
Мәй кәби җам ичрәким җош этти хумарим мениң.

Әй Ғәрибий яриң олса гәрчәким на меһрибан,
Нә әҗәбким бирдәми ул болса дилдарим мениң.

***

Җәннәттә болмиғаймән та көрмисәм җамалиң,
Туби әмәски мәнзүр та болмиса ниһалиң.

Гүлзар аразидә бир һинду бәҗа көрдүм,
Дил ичрәдур сувида гояки болди һалиң.

Ей мурғ учмә зинһар затиғә йеткәмәндәп,
Учқан заман көйәрким ул җәмъи пәрубалиң,

Әләтлик әл тәрикдә мәнзилғә йәтмәгәйким,
Йәтәккәким мәһалдур чүн фикр илә хиялиң.

Ей ваизи сүһәнвәр гоя чү саз олдуң,
Ачмас дәрини мәксүт муфта қил қалиң.

Тәсвир қәтиңни ул қадирийки бәрһәқ,
Пәйда қилибдур аниким һәр дида итидалиң.

Роюң билән қашиңға тәшбиһ әйләсәм мән,
Десәм муни хатадур шәмсиқәмәр мисалиң.

Чүн нәвъи гүлләр ул мәъриз зәвалдур,
Гүлчеһрәң олди амма кәм болмади зәвалиң.

Беһәд хумар болдум сақи шараб сунғил,
Болди өзиңгә охша ул бадәи кәмалиң.

Җәннәт гәр болса мәрғуб билгәй ани Ғәрибий,
Дозах кәби ерур ул гәр болмаса висалиң.

***

Ей пәри лүтф этмисәң йоктурму бедариң сениң,
Хатиримни әйләмәк бу нәвъи абадиң сениң.

Вадәи һиҗрандә ул тупраққа тапшурди мени,
Аяғида йүрдим әндағ сәяби задиң сениң.

Гәр мүйәссәр болса азат улға мен йолиндаким,
Ишқ зәнҗири билән болсамки мунқариң сениң.

Ғунчә йәңлиғ жан гүлин ачғай димағиғә анин,
Ким шәмим зүлфидин йеткурсә гиръядиң сениң.

Иштияқиндин болубмән сәрвиләрниң бәндәси,
Ким нишан бәргәш қәддиул сәрви азадиң сениң.

Мән кәби мәжнун баһари гүлдә болдум ишқидин,
Тапқач андин рәңни гүлләрә әршадиң сениң.

Әмди абад әйлә сақи мәй билән мәһмурни,
Әйләбан йәңлиғким ул мәйханәи бенариң сениң.

Қаздим әй Ширин сәнәм ғәм тағини тирнақ илә,
Нәйләйин мән болмадим тағинда фәрхадиң сениң.

Қоймағил я рәб Ғәрибийни өзиңниң зикриңдин,
Жаним үзсәң үзгилу бәс үзмәгил ядиң сениң.

***

Ваһ нә болғай әй нигара мени мәнзүр әйләсәң,
Бир дәми вәйранәи көңлүмни мәқмүр әйләсәң.

Нәччә йилләр вадәи һижран ара қилдиң мени,
Мәжизи вәслиң биләнким каш мәсмүр әйләсәң.

Зәррә йәңлиғ күлбәи еһсан ара қилдиң мени,
Ким нә болғай бир кирип мән зәррәни хар әйләсәң.

Ғәйри бирлә мәй ичәрсән мән ичәрмән қанини,
Хобмикин мән эшнани мунчә рәнжур әйләсәң,

Чүн Сулайман шәһлиғидин яхширақтурким маңа,
Зүмрәсидә әйләбан мәнзүрлуғ мур әйләсәң.

Мәшәи рәнж хумарим сақиячүн бадәдур,
Бадәни һәм дәф етәргә рәнж мәһмур әйләсәң.

Зулмәти шәбдин бәтәр көңлүм савади я Алла,
Йоқ қилур ани дәмигәр меһридин нур әйләсәң.

Атидур Хушһал Ғәрибий аңа ким болди ләқәб,
Яхширақдур ғурбәт әһвалиңни мәшһур әйләсәң.

***

Мени әй шох һөсниңгә зар әйлидиң,
Ашиқ әйләб өзгини яр әйлидиң.

Мән нетәй иқбал вәслим болмиди,
Фурқәт әйямида ит бар әйлидиң.

Дилда сирриң ғунчәдәк қилсам ниһан,
Ким йелида ачиип изһар әйлидиң.

Болғач ул көңлүм инад тәъзиб үчүн,
Ишқ оти бирлә аңа нар әйлидиң.

Лүтф илә қәһриң мәсави маңа чүн,
Булбул ашиқ гүлгә һәм һар әйлидиң.

Ачса гәр бағлирин бир йилдәким,
Һәр дәми һөсниңни гүлзар әйлидиң.

Һәр немә ашиқтә мәнзур олсаким,
Һөсниңә ани нә мудар әйлидиң.

Безаәт мән Ғәрибий хәстини,
Йүсүфи һөниңгә херидар әйлидиң.

***

Чак етип ей меһривәш көңлүмни бәс зар әйлидиң,
Сүбһидәк йиртип яқасин дағу хунбар әйлидиң.

Ташлидиң бәһр үмүтгә дурри вәслиң истидим.
Ахир әмир хәс кәби каримни бекар әйлидиң.

Күлбәи еһзан ара мәжнун мисал болсам әгәр,
Шүкрулла көңлүм ичрә шәвқ дидар әйлидиң.

Ул күни болди җамалиң маңа мәнзүр ей пәри,
Көрмәкимгә чеһрәсини дәфъи әғъяр әйлидиң.

Әйлигәч дағиңни көңлүмдә ниһан рәһм әтмидиң,
Чирмаған йәңлиғким ул дағини тумар әйлидиң.

Буд ерурмән вәслидин һәжридә болдум мән нә буд,
Ей қияшим зәррәдәк һәм йоқ қилиб бар әйлидиң.

Чүн тәбиб мәъжүнидин мәжнунлиғим болди зияд,
Бедава дәрдини көңлүм ичрә измар әйлидиң.

Муғбәжә чәксә сураһи тарисизким болмиғай,
Аңа охша ей муғәнни нәғмәи тар әйлидиң.

Сақия қилғил тәрәһһум қәтрәи ул бадәни,
Қил Ғәрибийгә кәрәм бисъяр хуммар әйлидиң.

***

Қилибмән арзу вәслиңни җана болмиди йәтмәк,
Әмәлдин бу әмәл бәс һасил олди дәрбәдәр йүрмәк.

Ну мухбирдур сорағ әтсә киши ул ярдин һәйһат,
Нә әқли фикри әндишә хияли фәһм илә билмәк.

Болубдур рәңги ашиқ зәри чүн вәсил иштияқида,
Җавабин ләнтарани иштур болмас аңа көрмәк.

Гәр олдса әйши раһәт бирлә дуния әһликим мәсрур,
Әгәрчә гиръясиға болса бағри қанидин әзмәк.

Фириб әйләб көңүлни алди ул йүз шевәләр бирлә,
Һөзүрүм болди йолинда маңа дәди әләм чәкмәк.

Қәзадин һәр нә болса көрмәк ани шүкүр етип һәр дәм,
Мәһалдур насиһа зор бирләким бу риштәни үзмәк.

Шараб наб ичип дуния ели мәсрур болуп андин,
Зәрур әрмиш у ибрәтгаһдә көп ризқ үчүн йүрмәк.

Әгәрчә йәтсә андин дәмбәдәм үмүтлиғ көпрәк.
Йолида болди ашиқға нәсип хунаб ғәм ичмәк.

Хумари табидин беһәт җунунум болғанидинким,
Чишим деванилардәк болдики йиғлаб гәһи күлмәк.

Демә насиъ маңа ләйливәшиңдин сән көңүл үзгил,
Нетәй бойнумда чүн мәҗнун кәмәнди җәъәтдин илмәк.

Саңа йәткәй Ғәрибий андин бир җаниға миң җан,
Муйәссәр болса йәни яриң койида җан бәрмәк.

***

Қилди хараб бир бақип көңлүмә ул шох шәң,
Бадә қашида пешәдәк әқлимә қилмиди дәрәң.

Айна һөснингә зеб һаҗәт әмәски әйлимәк,
Әйлидиң аңа зебни болдуму һәйрану дәң,

Тәрк сәмәндәри ерурким қәдәмидә сайидәк,
Йүрдүму мәндин ул қачур гаһи Хотәнгәки фәрәң.

Мәнзилим олдики йирақлиша ерурки мәбәрким,
Задим олубдурур адәм һәм аяғим ерурки ләң.

Күфри ели җәңгидин улуғ нәфси җиһадин әйлимәк,
Қилдми ани бәси һәвәс тәрк етибанки ушбу җәң.

Тапмас илки бәһрәвәр болса ғурури сәвт зәр,
Бәтни кәвәк чу сад ерурким ишитип жәрәң—жәрәң.

Аләм араки болмағай мәсливидәк чу мәст зәр,
Мәслигидинки һәм фузун кирсә ул кишигә бәң.

Сақи харабмән бүгүн мәйкәдәниң ишикин ач,
Мәйсиз олубки бу кечә әйлиди хуммари тәң.

Хизмәт пир дәһри әйлә Ғәрибий мустидам,
Җип мәй алувидә қил әйләмә намуси нәң.

***

Әй тоққузу тарим болубан жилвәгаһиң,
Чүн болди мәлаик саңа әнжум мәсиһиң.

Хәлқ әйләди Һәқ дурр йәганә сениким,
Дәрмаи вужуд һәжридә йоқтур шәһбиң.

Бир Һәқ чу рисаләт нәбут саңаким,
Болмағлиқиңгә бишәку Һәқдур куһбиң.

Қусин әружиң өлүбан вадәни,
Әфлак үзә һәм әрш үзә болди рәббиң.

Синдур ядиң аләм нанини бир йегәли,
Чәрх үзрә мәгәр сундурушуң қәйш меһриң.

Күнин ара болдуң шәвшә бал һәқиқәт,
Һәқдин бөләк ул йоқ саңа шәйх шәһиң.

Уфтадә сениң йолиңаким бир нәзәр әт,
Сайил мән аңа болдум хак ичрә тәһиң.

Мән аси Ғәрибийгә қиямәт гуна қил,
Бойнумғә рәсн риштә шифаәт гүлһиң.[40]

[40] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 92б. бетидин елип толуқтурулди.

***

Бағ ара һөсниң үчүн көрдию һәйран олди гүл,
Ғунчә йәңлиғ яшунуб алидә пинһан олди гүл.

Хизмитидә өзни қул әйләб йүрүб шамусәһәр,
Ястәниб дәргаһида бил аңа дәрбан олди гүл.

Еһтият әйләб жаһан әһли жаһан асидин,
Әсраб ани бағбан йәңлиғ нигаһбан олди гүл.

Демигил гүлни қизил көргәч у шул гүлчеһрәни,
Чулғинип өз қениға алида қурбан болди гүл.

Көрүб ул ләйливәшимни мәжнун олғач ишқида,
Болди ул гүлшән савад чүн күлбә еһсан олди гүл.

Әй Ғәрибий бойи тапғил дәйр ара гүлжамидин,
Бойи тапқандин жәмиъ гүлләргә султан олди гүл.

***

Вәһ нә болғай ей пәри көңлүм сари нәзарә қил,
Саңа бәгән бир яман көңлүмни бәс миң парә қил.

Болса гәр әзалирим итфал ташидин жәриһ,
Тазәдәғиң қалғай андағ дилимни ярә қил.

Ашиғ әтсәңким сәвад әлвәжһидин қилғил нишан,
Йәни икки аләм ичрә бәс йүзимни қара қил.

Жадәи раһ тәриқәтни түзүп әйләп мәқам,
Ким һава бирлә һәвәс йолини бәс һәмварә қил.

Я илаһим ушбу нәфсим шәрридин бәргил панаһ,
Мәрзийә һәм мәсмәъиннә әйлә не амарә қил.

Дилрәба сәндин тиләрмән меһрибанлиғдин йәрин,
Йәни йолинда Ғәрибийни бәси аварә қил.

***

Оқидим қилдимки һәр илми әмәл,
Һәм чекипмән нәчә әрқам җәмәл.

Бир әлиф таптим һесаби бәс фузун,
Йәдәлу әлфаи һесабим болди һәл.

Юммақ әнгүшт җамал еһсаби ерур,
Ачғай ани ишқ еһсабида бәл.

Әһли ишқ дилға мәрақиб болдиләр,
Тапти йүз миң илм биллаһил әҗәл.

Ишқ ели көңлидә әнвар қәдим,
Бекитабу бе мәидә бе мәсәл,

Сақия туткил қәдәһ ул бәдәдин,
Пәйвәнд олғай әбәдим бирлә әзәл.

Қил Ғәрибийни илаһим әһли ишқ,
Йәтмигәй дилда һесабимға хәләл.

***

Яр кийсә ... мәһәлдур сәрф аңа жан әйләгил,
Хәзәр тапсаң тирик ани һәм аби һәйван әйләгил.

Жилвә әйләрким саңа дуния әруси рәң бә рәң,
Көзи ани ашиқи бирлә вә мәй жанан әйләгил.

Бу тириклик зәиф ерурким кәлмәс ул Һәқ алдидин,
Ким әзиз әйләб аниң зикридә меһман әйләгил.

Һәмнишин шәһларгә болма тәхт үзрә ит кәби,
Дәргәһи дост Худа бабида дәрман әйләгил.

Гәрчә көб болса шитабиң чәрхдәк күн бирлә бол,
Йолида жаниң ара бир меһри макан әйләгил.

Ярутур аләмни хуршид әйд ла Һәкдин тиләб,
Зулмәт тән ичрә дилни меһри табан әйләгил.

Талиб әрсәң гәвһәр мәқсудғә ғәввас бол,
Қәтрә қәтрә гиря көздин һәжр эъман әйләгил.

Пас әнфас әйләгил Мәрйәм кәби хамуш олуб,
Һәр нәфәсни һур мәсиһа жан ара жан әйләгил.

Бадә тут сақияки ансиз сәъб олди һалимә,
Мән кәби рәнжурниң дәрдиғә дәрман әйләгил.

Әй Ғәрибий қил таһарәт қан ара суни қошуб,
Йәни бағриң қан қилиб һәм чәшм гирян әйләгил.[41]

***

Сәвт сураһи маңа болди дәлил,
Сәвриғә Исрафил олубдур рәсил.

Дитти олғайки жамали аниң,
Гәр кишиким йолида болса қәтил.

Әсра көңүл ичрә аниң достлиғин,
Дил көзигә мәйл зәр олди чумил.

Болди саңаки ишқ өзгәчә,
Пәшшә болур ишқ зоридин чү пил.

[41] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 95б. бетидин елип толуқтурулди.

Дилни киши зикриғә сәрф этмәсә,
Болмағай аләмдә бу йәңлиғ бехил.

Мүмкин әмәс йәтмәк аңа бадисиз,
Чүн нәбиғә лазим ерур Жәбраил.

Ишқ сәмум ара бардур нәсим,
Атәш ара тапти гүлстан хәлил.

Ашиқ мәшуқ өзидур гоя,
Дост тутар ул Һәсәнни болғач жәмбил.

Әйлә кәрәм тәшнә мәну сақия,
Көрдүм мәйханә ара ссүлсбил.

Муғбәчә мәй ичсә ләб әгәр,
Болса хун ашам Ғәрибий бежил.[42]

***

Чу һөсниң олди маңа көргәли һәшт жамал,
Беһиштни мунда тапурмән гәр олса ул маңа жал.

Кирәрмән өйгә чиқармән көзүмдә көрсәм дәб,
Һәм ул сифән ани көрмәккә көңлүм ичрә хал.

Йүзүң шаидин олди жаһан маңа рошән,
Қаранғу қилди аниким ғудариң үстидә хал.

Ясаб эризә зәбан сазида нәва чәксәм,
Бу сазим олди дейәлмәй аниң һозурида лал.

Түшүмдә меһрни көрсәмки шад олуб дәрмән,
Бүгүн йүзини көрәрмән маңа бу нику фал.

---

[42] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 95б, 96а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Йолида хак болуб артқа әйн истәмәгил,
Фәләкдә меһр қиям олди бәс мәһәл зәвал.

Қой әмди кесиб жаһан кесиб ахирәт эткил,
Фәнә тәриқини түзмәк ерур бу кәсб мәжал.

Чу дәйр пәриғә ихлас таһир эткилким,
Сураһи нәғмәсидәк саз сини әйләб чал.

Ғәрибий билгил өзлүк һежаб азимдур,
Дурри висалини тапмақ бу пәрдә бирлә муһал.[43]

***

Әй бурадәр тән өйидин дил өйин абад қил,
Майә ... ...дурһәм раһилә һәм зад қил.

Фа зикрдә Аллаһ әмр һәкдур ғафил олмай зикридин,
Ашкара хаһ пинһан һәр нәфәсдә яд қил.

Хаһ қопғил хаһ өлтүр хаһ ятқил зикрин әйт,
Бәс өзүңни пәрвәришдә әмриғә мунқәл қил.

Бәрмә өздин тәшнәлиғ ашуфтәлиғни һәр заман,
Дәшт ара Мәжнун болуб хаһ тағ ара фәряд қил.

Болмасә агаһ киши сийлаб дуния ғәрқ етибар,
Бехәбәр болма аниндәк зикрини муътад қил.

Истәсәң агаһлиғ бол әһли дил һәмсөһбәти,
Ғәфләт әһвалиңни бу сөһбәт билән бәрбад қил.

Арзуи нәфәс илә болма йолуңдин бихәбәр,
Етибан зикри Худани жан дилни шад қил.

---

[43] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 96а, 97б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Йəттə йүз баш тəн йигирмə аяғидур икки йүз,
Мурғ жəннəт олмиш ул һəрдəм ани бунияд қил.

Рəһм қил əй һəр дəйр һəр дəм дигəр күн һалимə,
Ул мəй вəһдəт билəн мəн тəлбəни иршад қил.

Əй Ғəрибий мурдəдин бəдтəр ерурким мурдəси,
Һəр дəми зикр билəн дил зəндəлиғ ижуд қил.[44]

***

Болди бу тəн кишвəридə чүн Сулайман шаһ дил,
Ким һөсни таһиру батиндин ул агаһ дил.

Чүн ярутти дəһрни шəмси қəмəр тəнһа болуб,
Ярутур тəн алəмин һəм шəмс ерур һəм маһ дил.

Нур бəхш олмиш жəвариһларғə Һəқдин нур тамиб,
Чүн пəйəмбəр көрсəтур һəрдəм уларғə раһ дил.

Зат инсанда Худа хəлқ əйтти шаһлиғ əйлəсə,
Чүн Сулайман болғай ул əнгүштəрин һəмраһ дил.

Гəр киши агаһ дил болсə ерур мəнзур Һəқ,
Ғафил олсə болмағай мəнзур кəби рубаһ дил.

Адəми əзайиниң зал олмақи йолдин чиқиб,
Һəқ шаһи йол тапмағандин ким болуб гумраһ дил.

Болсə бидар дил əгəр рəис жəвариһ болғай ул,
Йоқсəким олдур һəқир пəсти аниң чүн чаһ дил.

Сақия тут бадəким болди тəқлибдин зəбун,
Жамдəк илкиндə əсир əт таки тапқай чаһ дил.

---

[44] Бу ғəзəл шəхсий коллекциядə сақлиниватқан қолязминиң 96б, 97а. бəтлиридин елип толуқтурулди.

Әй Ғәрибий субһдәк ... ...
Кечәләр бидар олуб қилсаң нәсимин аһ дил.[45]

***

Болди ашиқ яридин хунбар дил,
Болғай ахир мүшкдәк натар дил.

Вужуд һаләт тапти әл әфғанидин,
Нидәк олмиш шәрһәд шәрһәм зар дил.

Мәқбул олмишдур аниң ишқи билән,
Йолида гәр болсаким абад дил.

Ишқ елигә рәһм етәр дәвзәх дибан,
Дар тәндә болди мәнсурвар дил.

Қилғанидин жан билән жинш бәдән,
Болса хобдур зикр бирлән жар дил.

Һәфт иқлим шаһлиғин неткәй киши,
Болсәким илкидә һәфт әтвар дил.

Һәфт дәрия хәс кәби ғәрқаб олур,
Ким тәлатим қилса гәр әбһар дил.

Әрши бүзрүг болсә.пур нур һәдди бар,
Болди би һәдду әлв һәм әнвар дил.

Чәрх тән зулматида һәрам тән ара,
Ашналиғ меһри бәни изһар дил.

Сәдәф тән ичрә дуния бәһридә,
Гәвһәр аса болдиким әзмар дил.

[45] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 97а, 97б. бәтлиридин елип толуқтурулди.

Болмағай вәсфи тәмам бу тил билән,
Һәр нә десә миң қилур һәр бари дил.

Сақия туткил қәдәһ дил жамидин,
Әйләдиким һәжридә хумар дил.

Әй Ғәрибий истәгил дил истәгил,
Икки аләм ичрә һәм әсрар дил.[46]

***

Дослләр аләмдә мәһвәш бирлә һәмраз истәгил,
Бәргили бир назиға миң жанни һәм аз истәгил.

Ашналиғ риштәсин қил ләйли илә мәжнун кәби,
Дәф етиб зәң айнажаниңни ғәммаз истәгил.

Шәмси болғил болмағил тәнһа жаһанни йарутуп,
Ай болуп зулмәт ара юлдуз билә раз истәгил.

Яри қабул койида фәрқ сәриндин қил қәдәм,
Уфрәсә бащиң әгәр ғәлтан олуб баз истәгил.

Әйлә нақабилни қабил жәмийәтни һасил әт,
Сәнгини чүн биткил ясап һәм яри дәм саз истәгил.

Бәндәсин тут пур тәнһалиғ худаниң вәспидур,
Қәтрәдәк зәр болғали йолида әнбар истәгил.

Истәмә дуния сәрәнжамини қилсам дәп тамам,
Хоп етип ани нечүк әнжамим ағаз истәгил.

Кәлтүрүб шәб уйқуни бедар етәр шәмъи олсаким,
Зулмәт әһлидин йирақ бол мәрди жанбаз истәгил.

---

[46] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 97б, 98а бәтлиридин елип толуқтурулди.

Истәгүнчә ғәйри һәқни бевападур ей дила,
Һәнқада шәйхтин тәсбиһ өйин сәмиъ эткүнчә,

Қул-қул авазин сураһи дәйридә саз истәгил.
Әр дәфиғ сумматтәриқ мәзмунидин бол бахабар,

Әй Ғәрибий сән рәпиқни қиштә бил яз истәгил.

***

Йолинда мунтәзирмән шәб роз ей меһрибан кәлгил,
Сорарға әрзи һалим һәҗридин саһиб қиран кәлгил.

Фирақинда болуп дур розигарим тирә ей җаним,
Бу еһзан күлбәм ичрә меһр йәңлиғ шадман кәлгил.

Чу көргүздиң қиямәт шидәттин һәҗриндә әһл әйләп,
Ки җәннәт әһли алдиға кәби һүр җанан кәлгил.

Кабабиң җан қушиң қилсам рубабиң дилни әйләбким,
Нәшиниң җан ара җан қилсам әндағ меһман кәлгил.

Чу бозәң көңлүм өйин җилвә әйләпким тилә көңлүм,
Йәнә ул җилвәдә болсамким ашуп җаһан кәлгил.

Болупмән мурдә йәңлиғФурқәт әйямидә әй дилбәр,
Ки әзим әйләп мениң сари тән ичрә йеңи җан кәлгил.

Әмәс әйиб шәһ мәһвәш зәифләр һалини сорсаң,
Сулайман йәңлиғ ул алдиға мур натаван кәлгил.

Хумари һәҗридин музтәрмән мәйханә ишигин ач,
Ки музтәрликни дәфъи әт мәйдә ей пири муған.

Қилип тәшна Ғәрибийни йүзиң оти ләбиң йәңлиғ,
Ки андин йүз бадәи болди чүн аби раван тәпкил.

***

Гәр анчә ләъл ләби жамидин шараб көңүл,
Ки йәңлиғ олғай якут ичидә аб көңүл.

Көңүл бир олса йолида болур аңа мәнзур,
Йоқ әрсәким ярамас болса би һесаб көңүл.

Болур фәләк ки зулмәт ичидә болмас меһр,
Ки қилса мери муһәббәтсиз ул шитаб көңүл.

Дегил бу уйқуни бидарлиғ ниһайәти көр,
Ки қилсә хаб әзәлни йолида хаб көңүл.

Әруф чу инс жәвариһки муйи кәби табъ,
Уларғә шаһлиғиғә тапғач ул хитаб көңүл.

Чу тәһрик олса кәби қасия әмәс өзидин,
Ким ул муқәллидин болди инқилаб көңүл.

Ерурки ашиқ дәйринә ишқ отида көйүб,
Ки болди ушбу нәмәкдан ара кәбаб көңүл.

Чу мәл кәби ара болди мәлким өз нуридин,
Ки меһр йәңлиғ өлүб болди изтираб көңүл.

Тапурки гәж мурадин ул киши болсә,
Ки бадини тәләб ичрә әгәр хаб көңүл.

Чу қилди сақи вәһдәт бу тәнни мәйханә,
Ғәрибий жамидин ичкил шараб наб көңүл.[47]

***

Жамал яриғә булбулдәк олди зар көңүл,
Йүз анчә гәралим тапсә ниш хар көңүл.

---

[47] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә саклиниватқан қолязминиң 98б, 99а. бәтлиридин елип толуктурулди.

Әнасир әрбә дәһриниким мунәввәр этсә,
Ки меһр йәңлиғ олуб болди беқарар көңүл.

Йүзини Кәъбә сари қилди мәсәл қибләнәма,
Ичидә мәънисин Кәъбә елигә яр көңүл.

Яман нәфәс йүзигә манъ олди көрмәккә,
Ки болғай айнәдәк гәрдидин ғубар көңүл.

Қолида ғунчә чүн жам мудәввәр болғандәк,
Муһит аләм кәбрия ерур дияр көңүл.

Қушини мәрифәтулла бир олса сәййид эткәй,
Йоқ әрсә сәййид қилалмас ани бизар көңүл.

Көңүл ерур ичидә жузб ишқ һал олса,
Нә ишқ мәйл тәбиий нә ихтияр көңүл.

Әжәл сәмуми билән бу бәдән хәзан болсә,
Гәр олсә агаһ аниңдин болур биһисар көңүл.

Гәр олса әзм һәрәм этмәк өмридә ашиқ,
Ки һәр нәфәс етәр әһрам Кәъбәвар көңүл.

Бу турфә сақи һәм жам мәй муғанни ерур,
Ки чәкти нәғмәсини әрғанун бетар көңүл.

Көзүм ақарди йолида ани көрәрмән дәб,
Ғәрибий йәңлиғ олуб болди интизар көңүл.[48]

***

Ләбиң хәти билә илмимни иптида қилсам,
Бу илим бирлә өлүмләрни интиһа қилсам.

[48] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 99б, 100а бәтлиридин елип толуқтурулди.

Мəани ағзи хəти бирлə болди намəлүм,
Тəкəллүм əтсə хəтти мəнисин ада қилсам.

Чу лəъли хəтти əмəстурки катиб илкидин,
Бу хəтниким фүтүмəй мəни илтиҗа қилсам.

Лəбидур аби һаят тəкрусиға илмиш сəбз,
Чу сəбз сəрридики нуриға ихтида қилсам.

Маңа чу қилсаки ширин сəнəм кəлам,
Бу кухи күн кəби Фəрһад йүзанчə та қилсам,

Маңа əгəр лəбидин қəтрə берсəким жанни,
Аңа пида нəдəйин йолида пана қилсам.

Мудəббир кəъсидин олдум хумари мəйдəк һəм,
Ниқабиң ачқил сəн һаҗəтим рава қилсам.

Ғəрибийдур дили рəнжу шохум олди һеч,
Аңа мuниң дəми мəҗүнидин дава қилсам.

***

Йеңи хəт чиққай лəбиң шəрһини арман əйлəрəм,
Оттуз икки ғунчəниң булбули налан əйлəрəм.

Тийрə күлбəмдə өзүмни төрт оттуз хандə,
Баши он бир тəн аяғ төрт қошда жаһан əйлəрəм.

Төрт йүз əллик қəфəс ичрə мурғ сақлай яр үчүн,
Баши үч əллик аяғ бир тəнни курбан əйлəрəм.

Алтə йүздур баши бир тəнһиндуйи гүл үстидə,
Аяғи оттуздур һəр дəм фида жан əйлəрəм.

Йəттə баш сəксəн аяғ оттуз бəдəнлиғ қуш кəби,
Тали зəйнəб ки үстидə һəр лəһзə фиған əйлəрəм.

Баши әрмишдур йигирмә алтә тән йәттә аяғ,
Икки жаллад тәъмәсиғә бағримә қан әйләрәм.

Баши үчдур қириқ аяғлиқ бир тәни бедәстким,
Кафири муф илкидә алдида жәвлан әйләрәм.

Нуктәси йәңлиғ Ғәрибий йурт емиш меһрғә,
Зәррәлиғ изһар етиб тәһтидә пинһан әйләрәм.[49]

***

Қадир бәрһәқ кәрәм әйләди рәһмәтин әмәм,
Шаһи әрәб һәм ул әжәм тәхтидә йәжб һәрәм.

Сәнъәләр ичрә мунхәб қудрәтидин бәлтиф рәб,
Һәр әқвал олсә та билиб йәтмәди фикр һош һәм.

Рәһмәти гүли аләм ул йәтти димағиғә қәбул,
Гәрчә жәһул зул әқвәл болсаки хаһ нә беш кәм.

Илкидә шәққул қәмәр әйләди кан гөһәр,
Куфр ели зир зәбәр болди бу йәңлиғ сәнәм.

Меһр жамали бәс зуһур болди дәрәхшан чу хор,
Андин етиб бу ксб нур ... олди чүн хәдәм.

Қашида ай чу мунфәәл һөснидә болди күн хижил,
Болғанидинки ул жәмил пуртуи нуридин қәдәм.

Сәрвәри жүмлә әнбия болди буларғә муқтәда,
Әйләдиләрким иқтида йәңлиғ олубким мәм.

Қилди нәби һәммә сәда ичрә әйким рәда,
Шафиъм ул дебан гәда сайли андағ дәрәм.

---

[49] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 101б, 102а. бәтлиридин елип толуктурулди.

Сақи әзәл чу жуд ерур миң нәччә мәхмур ерур,
Мән кәби рәнжур ерур қәтрә бәс әйләсә кәрәм.

Болғай дәсти зәбәр хәзәр рәһ олсә мәгәр,
Болса Ғәрибий әгәр илкидә нәфәс зәләм.[50]

***

Баһар өмрүм ерур бад зулфидин һәр шам,
Ки йәтсә руйи баһаримгә болғай ул гүлфам.

Ки турфә сәйд ерур мәнки истәдим йолида,
Чу түшкәмән дебан ул зулф болсәким маңа дам.

Дилим һәрәмидә ядиңни қилдим әй жана,
Ки олсә сәдрим ичидә хиял һәм уһам.

Маңа чу гүлләридин рәшк мәнзур олмаса дәб,
Қачанки әйләсә ул шох гүлшән ичидә хирам.

Кишигә әйләсә дәъваи ишқ икки шаһәр,
Керәкки зикр дәвам баз қилсә фикр тәмам.

Жаһангә бағламағай дилни ул киши фишсә,
Тутар дәрәхтини мәһкәм гәр олса мевә хам.

Вужудуң өлдики сақи дәрәхт тәйийибәдин,
Ки бадә нушғә сунғил қолуңда мевә жам.

Ғәрибий мәйсиз олуб бивуқуф қилса әгәр,
Сәраһидәк хәм олуб қәдди таң әмәски кәлам.[51]

---

[50] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 102а, б бәтлиридин елип толуқтурулди.

[51] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 102б бетидин елип толуқтурулди.

***

Фирақ әйямида бәс мәһләк олған натаван җаним,
Ким ул наҗан ерурким болмиғандин вәсл җананим.

Гәр өлтүрсәң мени қәтл әйләгил тиғ бирлә ей җанан,
Йолиң тупрағиғә ағиштә болғайким мәгәр қаним.

Әҗәп әрмәски чәксәм нәйдәк әфған яр койида,
Шикаһим әндағ олдиким җудалиғдән нейистаним.

Мәни пәрванәи мәһзун шәби һиҗранда қалмишмән,
Нетаң күлбәмни рәвшан әйләсә шәби шәбистаним.

Нечүн елдим мәлал олғум көңүл алмай вапасиз дәп,
Вапа һәм қилмади әйләп җапа ул көңүл алғаним.

Нәчә йил һәҗр барин тарттим ей дилбәр зәиф болдум,
Тәһһүм қил ани тапмаққә әмди йоқтур имканим.

Ешитмәстур ул ай заримни һәр күн иштияқида,
Һәманәким пәлеккә йәтти чәккән әфу әфғаним,

Ҫаңа ашиқлиғимға әйлә бавәр әй гүли рәңа.
Аңа исбатим олди руйи зәрдим чәшмә гирьяним,

Келәй сақи мәюбақи мени мәһмурғә сунғил,
Тәбиб нушуң олди неш маңа ул болди дәрманим.

Бу ибрәт гаһида я рәб муһәббәт ашинаси қил,
Бу һәққи зат паким таки болғай таза иманим.

Муһәббәт тупрағин қилсам мәқам у яр койида,
Әгәр болса муйәссәр әй Ғәрибий йоқтур арманим.

***

Һөсниң олди әй пәри ишқиңда җәннәт әннәим,
Чүн хәлил җәннәтни иапмишмән оти ичрә җәһим.

Түшти башимғә бу суд ишқида көрсәм дебан,
Билмәди хәс көймәкин отғә кириб би хофим.

Лән тәрани бәстәриғә кәлсә нида һәқдин әгәр,
Рәбби арни дегәй ашиқ мәсәл Мусаниким.

Мәрд әмәс зән болмасә ишқида аниң мубтила,
Мубтила болған киши чу достлуғида зәр сим.

Риштә һәр тармуйидур ки жанниң риштәси,
Ники жан тапғум әгәр йәтсә димағимғә шәмим.

Чаһ кәнъан Йүсүфидин яхширақдур болсәким,
Йүсүф жаним ара чаһ зән Худаниң һәрим.

Ки рәтвилки қәсир аттиң үмидим сасән,
Бәһр мәй меһр әйләгил болмай бурун ахирәт мим.

Жами Жәмшиднидин тут бадә жандәк тәнара,
Сақия сунған сәфалимдур жам жәмим.

Гүлшән вәсли Ғәрибий гәр муйәссәр болмасә,
Нәфһә һәрдәм истәғилким кәлсә бағидин нәсим.[52]

***

Гүлшән ара чүн кәлди вә зиба зәмим,
Гүлләрдәк олуб алида бу қәдди хәмим.

Гәр йәтсәм әгәр мәнзил ул ярғәким,
Билгүм аниким әршғә йәтти қәдәмим.

Чүн мәрһилә ул барни тәй қилмақ үчүн,
Зад сәфәрим болди туканлар дәрәмим.

---

[52] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 103б, 104а. бәтлиридин елип толуктурулди.

Дили кәтти аниң сари болубан музәттәр,
Жан билдийу таңаткунчә тартқан әләмим.

Дәрдимни билиб қилди рәқибләрки жафа,
Сәрбар будур үзрә жафа вәстәмим.

Башидин қәддин Һәқ йолида қилса халас,
Ким сәждә билән болди әдәм маъһәмим.

Шаһ тәхти ерур туфраға мәйханә маңа,
Синған сәфалим олди миң жам жәмим.

Тапшурди Ғәрибий саңа я рәбб қил аман,
Ким гөһәр иманимә ахирда дәмим.[53]

***

Көңлүм ейтурким өзимдәк ани шәйда әйлисәм,
Билмәй ейтур дегәндур өзни яғма әйлисәм.

Әләм истәр тәрсалиғ әқил илә мән истәдим,
Вәһ жүнәндинким өзимни анда дана әйлисәм.

Һәр күни күндин бәттәр зәиф олди һалим муз кәби,
Арзу бу натаванлиқтин таванә әйлисәм.

Дәшти тағ ичрә олай һәжридә болғай дәп һәвәс,
Әйлидим Фәрхад илә Мәжнунға һәмта әйлисәм.

Бад йәңлиғким савад зулфидин еқип шәмим,
Ким димағини мүәттәр әнбар аса әйлисәм.

Яхширақ гүлшәндин олғай болсәким вәйранәи,
Вәтәнимни андаким мәнзил сулайман әйлисәм.

---

[53] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 105а. бетидин елип толуқтурулди.

Сәъвәдинким мурғ җан бад етмәгәндин не һаҗәт,
Гәр аниң яди билән ул қушни әнқа әйлисәм.

Җами җәмдин артуқ олмиш мәйгәдалиқ қилғәни,
Ким сапалимни сунуқ илкимдә пәйда әйлисәм.

Әй Ғәрибий яхширақ бил адәмийлиғдин чиқип,
Ким өзүмни рендләр бәзмидә рәсва әйлисәм.

***

Көзимдә җилвә қилип өтсә меһрибан ярим,
Ки меһр алдида болғайки зәррәдәк карим.

Нетаң чу шәмъи руһин захид әйлисәм ул шох,
Әдәм гәр олсаки пәрванәдәк йоқу барим.

Дилимни қилди җараһәтки наз тиғи бирлә,
Һәмүл сифәт ерур андин бу җисми әфкарим.

Ләбидин ичкәли мәй иштияқида шәб роз,
Ки гиръя җамидәк әйләр бу чәшми хунбарим.

Чекәрмән һәр түни ул ай фирақида әфған,
Ки йәтмиди аңа нела фуған илә зарим.

Чу әнди тут қәдәһиң сақия бу дәйр ичрә,
Ки дәһр әһлиғә изһар болғай әсрарим.

Ғәрибий қуллириға қуллиқ әйләдим азат,
Ки болғум әтсә қабул бу сәриф иқрарим.

***

Болмиди дәвран елиға үлпитим,
Болди дәвран әһли илә күлпитим.

Бевапа шохларға олдум әшна,
Билмиди йолида чәккән меһнитим.

Әшна әйләп өзигә қилди наз,
Һәҗриғә болди бәдәл бу қурбитим.

Өмрим өтти хәлққә камин истәбан,
Яхмиди һәргиз уларға хизмитим.

Қәдәми җайини тапсаң дослар,
Дәфн етәргә анда қилғилтурпбитим.

Дилбәр ишқини ким мәшқ әйләбан,
Андин олди һәйрәт үзрә һәйритим.

Тақитим йоқ әл көзи көрсә ани,
Көз ара мурдумдин олди ғәйритим.

Сақия тутқил қәдәһ мәй нуш етәй,
Бәс һалак етмиш хумари Фурқитин.

Әй Ғәрибий наүмут олма вәслидин,
Һәр күни күндин бәттәрдур һәсритим.

***

Көрмәй ул дилбәрни бир дәм көргән елдин зармән,
Йоқлуғум көрмәктә көрмәй рәшкидин азаримән.

Бармағум йолида аниң тәъән етип захид кәби,
Ей рәқибләр анчәким қилсаң маламәт бармән.

Рәшк етип зулфи йүзин япқан аниң әғъяридин,
Мән һәм ул йәңлиғ болуп зулфи ара бир тармән.

Мухбири вәсл олса бәс олғум йоқ әрсә қәбзлик,
Күлбәйи еһсан араки гүл болупки хармән.

Вәһ нә күн болғай нәзәр қилсам ани мәһҗурғә,
Болмағай аләмдәким йәнлиғ дили әфкармән.

Зулмәти һиҗранда қалдим шәбдәк не әмма не әҗәб,
Меһру вәслим яруб олсам мәзһәри энваримән.

Бадә тут сақи болуп мән бесарупа җамидәк,
Күшәи мәйханәдә әндағ бәси хуммарәмән.

Ей Ғәрибий болмағандин фәтх баб бәс әйләдим,
Дәйр пипр хизмәтиғә қуллиғин изһармән.

***

Кәлди ул шох истәмгир өзни рәна әйләбан,
Тутти аләмни барин чүн меһри табан әйләбан.

Күндә нәчә чиқмиш ул ай мәтләйидин меһридәк,
Зәррәйи ашиқ вуҗудин анчә шәйда әйләбан.

Фаш етип зулфин ниһан әйләп йүзин ашиқ кәби,
Атәшин пинһан қилип дәрдини пәйда әйләбан.

Қилма тәънә захида мән телбәгә әбләһ болуп,
Кәләк сәнъи сени паку мени рәсва әйләбан.

Тағ қазип чөлләр кезип ул дилрәбаниң ишқида,
Йүрдиму Фәрхад илә Мәҗнунға һәм та әйләбан,

Сәйри гүлшән әтсә әй булбул кәби гүлни көрүп,
Сәйрим олди гүл йүзидәким тамаша әйләбан.

Бадә тут ей пири дәйр пир болдум аниң ишқида,
Өмрим өтти ичсәм ичсәм дәп тәманна әйләбан.

Бәһри ерфанға Ғәрибийни йетүргил ей илаһ,
Зәрфдәк беаб өлүбмән бадә пәйман әйләбан.

***

Чекәрмән бәркдәк һәр кечә ул ай ишқида әфған,
Кәби маһ әбрдә зәйн һежабда әйләгәч пинһан.

Чекибмән йүз сәъвбәт ишқида сақи әгәр бәрсә,
Маңа бир қәтрәни ул бадәдин қилғай ани асан.

Чәмәндә һәр бири гүлләр кәрәшмә назлар қилса,
Әгәр гүлчәһрә қилса жилвә болғай йәр йүзи хәндан.

Ярутмақни әжәб дилни тәвазиъ жәвһәридинким,
Ярулди хәм болуб көк шәмс бирлән һәм мәһи табан.

Нә билгүм мән мениң көңлүм аниң көңлиму кейин ая,
Иккидур муттәһид бимәм бу алған яки ул алған.

Көңүл кәтти аниң шами үзүбан риштәсин жандин,
Вәли тән риштәсин мәһләтғәчә та үзмәди бәс жан.

Мени аварә қилди көңлүм амма бәрди жан шәкбин,
Бу һәйрандур вәли мәндин бу көңлүм болди бәс һәйран.

Кәл әй сақи бу үч сәркәштәни мәй бирлә қилғил мәст,
Улар мәжнунлиғи әвж олди будур дәрдигә дәрман.

Ғәрибий дәйр пәри бәзмини жаниң кәби хуш тут,
Сәраһи илкидә Давуд кәби һәрдәм қилур әлһан.[54]

***

Ул ай фирақида болдум чу бад сәргәрдан,
Бу турфәдурки йәнгиллик ичидә бар гиран.

---

[54] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 106б. бетидин елип толуқтурулди.

Пәсһәр ишқида чәрх урди түн күн тинмай,
Ки шәмс бирлә қәмәр беқарар һәм ләрзан.

Чу мән кәби аңа болди әсир пәривәшләр,
Һәм ул сифәт аңа муштақ болди һур жанан.

Тиләрмән аники йолуңда меһр көргүзгәй,
Ки чоғ йәңлиғ олуб һаләтим гәр олса яман.

Шикайә қилма фәләкдинки ашиқ олмишдур,
Дурриғә болди сәдәфвар ул пәриғә жаһан.

Тиләб қәддиң чу әлиф жаним ичрә қилсам дәб,
Қәддимни ишқида тир йәңлиғ әйләдимки гуман.

Кирәрмән өйгә чиқармән аниң һәвасида,
Һәм ул сифәт теним ичрә ерур ки роһ рәван.

Чу ичмәгәч ләбидин қәтрә шараб көңүл,
Ки ләхтә ләхтә ерурким ичидә бағримә қан.

Аманлиғ олмади дәвран жафасидин һәргиз,
Ғәрибий тапти харабат ичидә дар аман.[55]

***

Кәлсәң әй мәһвәшнә болғай мәрг кәлмәстин бурун,
Тирә күлбәм ичрәким чүн меһри кирмәстин бурун.

Хизирдәк тапмишдурурсәр чәшмәи аби һаят,
Йолида аниң кишиким олса өлмәстин бурун.

Мәзһәр олдим һөсниғә афаақ сафалиқ дил кәби,
Аңа көз ач мәрк илә көзиң ачилмастин бурун.

---

[55] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 107б бетидин елип толуқтурулди.

Чар девари эна энасирғә изарим йәңлиғ жудуъ,
Әйлә тәъмир дил өйиким ул йеқилмастин бурун.

Чүн гунаһиң әфу етәргә гәр риһабиң болса көп,
Гиръя қилғил һәф етип андин күлмәстин бурун.

Чүн әлайиқ һәм әвайиқ риштәси бәнди қәви,
Үзгил аниким нәфс тари үзүлмәстин бурун.

Сирри әсрариң бу йәрдә лекин ани мәй фаш етәр,
Ғунчә бол гүлшәндә авал гүл ачилмастин бурун.

Һөсни шәвқидә Ғәрибий налә қил чүн әндәлиф,
Бу һаятиң гүлләри сәндин төкүлмәстин бурун.

***

Мени ки әйләди ул фирақида Мәжнун,
Ки қәлъә һәжридә болдум нәқт ара чүн нун.

Мени ки қилди йирақ ташлабан висалидин,
Ки болмағайки жаһан ичрә мән кәби мәһзун.

Нәзарә қилдим аниң афтаб һөснигәким,
Ки зәррә йәңлиғ олуб бәд болмадим мәқрун.

Чекибки саз сухән бивәқаф һәр жами,
Һәм ул зәъб еди худ ишқ әйләдим мәзмун.

Дур һаятимә бу хәс мәтаи дунияғә,
Ки сәрф эттим ани йоқки мән кәби мәфбун.

... хәзинәси хашакчә әмәс қашида,
Ки тән жәваһири һәр бир нәфәс дурри мәкнун.

Панаһ бәргил я рәбб бу нәфәси шәйтандин,
Ки роһум улағи мәғлуб нәфәс бу һәм маун.

Мудир болсаки ба каасси мәсавидур,
Чу мәй кәби маңа болдики сақия мәмнун.

Ғәрибий бир шаһи гүлчәһрә мубтиласидур,
Қилиб бу гүл мәсифә субһә һәм рәва мәймун. [56]

***

Сүрәти нәқшиң көңүл ләвһидә тәсвир еткәмән,
Ким ани көрмәккә көңлүм ичрә тәдбир еткәмән.

Қәлбидә гирданлиғ олғач жәһду сәию көргүзүп,
Йүзини та аңа йүз қоймаққа тәсир еткәмән.

Сәждә әйләр қаши меһрабиға аниң һәр заман,
Ким аниң сиймасини вәжһимдә тәсһир еткәмән.

Та маһа ишқ ойнамағлиқмаңа тәғдир ерур,
Ким нечүк тәғдирини аниң тәфсир еткәмән.

Бехәбәр һалидин олғач дилрәба сәни еткәли,
Фаш етип сирримни андин шәрһу тәһрир еткәмән.

Әй Ғәрибий ләйливәш ишқида сәргәрдан олуб,
Йолида мәжнунлиғ әһвалимни тәкрир еткәмән.

***

Сунуқ оюмни бузар бенава көңүл нетәйин,
Барини қилди әдәм муптала көңүл нетәйин.

Илаж еталмади имразимә тәбибләркими,
Йолида болди маңа дәрди бедава нетәйин.

Вапаға вәдә қилип қилмиди вапа һәргиз,
Әники қилмаса каш қилсәким жафа нетәйин.

[56] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 107б. бетидин елип толуқтурулди.

Өзигә қилса рәқибләрни мәһрәм әйләмәс,
Һәбибләрни өзим сари бир әъла нетәйин.

Нә қилса һәким нәфүс әйләгәйки ул шаһим,
Ки болмағай қул иши әсла мажра нетәйин.

Чу музтәр олдум мәй ичмәккә сақи илкидин,
Илаж рәнжим үчүн қилмай илтижа нетәйин.

Ғәрибий қилди тирикликни әшна нетәйин,
Нә дәйки өзлүк өлүм болмай ашна нетәйин.

***

Һәр һәжр қан йиғлар ашиқ субһниң әхяридин,
Субһгә болди либас ул әшкниң асаридин.

Чүн шәмъими жан ашиқни муәттәр әйләди,
Бу муәттәрлик аңа бәс зулфниң та тарилһдур.

Чәрх үзрә афтаб анчә мунәввәр болсәким,
Кәсб етәр нур афтаби һөсниниң әнваридин.

Жан берибдур екән олдур һаятлиғ гөһәри,
Бәндәсигә ул ерур лутф кәрәм исаридин.

Болмағай илләт әтасигә аниң йолида мәнъи,
Мәнзур олди аңаким бир мәқбул убаридин.

Чармих олмиш әнасир қәйдләридин бәндәгә,
Уланурким үзсә ул гәр риштәни әғяридин.

Сақия бирлә үзмәк риштәни асан ерур,
Тутғил ани та халас олғум йоқ һум баридин.

Әй Ғәрибий қилдим бул сари хиялим әнчиси,
Һәм бариб яниб тапалмас хәбәри ул яридин.[57]

[57] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 108б, 109а. бәтлиридин елип толуқтурулди.

***

Малаһәт һәм сабаһәтиндур анда хулқ илә тәъзин,
Чу мәйлиғ шешә якут олди хуйи илә тәлвин.

Нә болғай болмиди иқбал вәслим саңа ишикиндә,
Музилләт тупрағиға тапшуруп қилсаң мени тәйин.

Әгәр қойса бешимға ишқ барини илажим бар,
Ки әндағ үстиғәки қойса тағни әйләмәк тәмкин.

Чу ишқ әсрариға миң тил гәр олса шәрхидә ажиз,
Болур ишқ һәрбири әндағ қәләмдәк әйләсә тәъбин.

Нә һажәт пәзләси мунчә йүгүрмәк ризқ үчүн чүн муш,
Қәза қилмиш тәқабил өмүрни бәс ризқә тәһмин.

Нә болғай сақия қилсаң кәрәм бир жүръә нә әткәй,
Хумари атәшин чүн аб етәрким тәшнәни тәмкин.

Ғәрибий һәр нәпәс чиқса ани жан жүзиси билгил,
Нәфәс алсаң болуп һазир шаһадәт әйләгил тәлқин.

***

Һәжр мәһвәш чак етип көңлүмни бәс қилдиң һәзин,
Йәңлиғ һәжридә сәдәф чак бағридур дури сәмин.

Чүн оқуп мән арәзин сәфһәсидин шаму сәһәр,
Қари йәңлиғким оқур һәр ләхзә айяти мубин.

Қилдиң ей һижран мени миң йил йирақим гәрчә мән,
Вәсил үмүт әйләбан бир дәм аңа болсам қәрин.

Гүлшән ул гүлни я рәб қил маңа әсли вәтән,
Қилмағилким бәс жүәл йәңлиғ мәни ичрә чәмин.

Нази ишвәң әйләмәкликкә нечук тәдбир етәр,
Гәр җамалиң сүрәтин тәсвир етәр нәққаш чин.

Демә захид товби бирлән вәспини җәннәт гүлин,
Көрмәдиң анда миң ул сәрвиқәтлик гүл җәбин.

Әйши дуния ләзәтигә бағласа дилни киши,
Рәһм ичидә болди әйш ичмәкки хунчүнин,

Бәс нә болғай сақия қилғил һузурун мәй илән,
Гәр муйәссәр болса ул гәр болмиса бәстур найин.

Вәслигә болғай дәлил бәс һәҗр йәңлиғ болғаниң,
Әй Ғәрибий мутәласи ул фәривәш назәнин.

***

На һаҗәт олди маңа олмақим ара гүлшән,
Ки болди мәһвәшим һөсни гүл узари чәмән.

Шикәстәлигимгә херидар ул ай ерур лекин,
Шикәстни алмиғай адәмгә әдиваниғә сәмән.

Чү ишқ болди аниң маһи йәңлиғ ул берәң,
Ки ишқтин болур ашиққихахмәрт вәзән.

Чу сиғмиғай сәну мән зә тәриқ ишқидаким,
Шикафиға икки риштә кәби ерур сөзән.

Хәхар тәр башин үзрә ашиқи йәкта,
Нәдайи ашуқ мәшуқ мән әмәс сәну мән.

Кишигә аҗизини кәсп әтсә мәғлуб олғайки бир,
Ки пәшә филни һалак етмәки ерур безән.

Қил енди дәһр ичидә бәтмәсни сақи,
Сураһи риштәсидин гәрдимға бағла рәсән.

Ғерибий өзгә худадин ерур дукун ичрә,
Һәқиқәт ичрә бу бутханәдур ул олди рәвшән.

***

Кирдим ул мәйханиға ичкәймә дәп җам истәбан,
Нунни мимға бәдәл эттим җам үчүн кам истәбан.

Һанқада тапмидим бойи кирип мәйханиға,
Ким сөлукүм мәй ичип ағази әнҗам истәбан.

Йәңлиғ ул мәһмуд аязиға мән аниң ишқидаким,
Һәлқәйи җәъәт ичрә сәйд олумки бир дәм истәбан.

Көз ачип мән тапмидим бир хәбәри ул ярдин,
Көз юмуп дилға қарармән таки әлхан истәбан.

Кирдим аниң койида олсам дебан ул һадисә,
Қәбиһни мәндәкни тапмас һеч бәднам истәбан.

Һөснидә көпрақ ни сәндин тапмас аләмдә киши,
Олди койида мениң ушбу неко нам истәбан.

Хоп етибмән афтап һөснидин шәб пәр кәби,
Чиқип андағ сүбһидә йүрдүмки һәм шам истәбан.

Гүлшән ичрә булбул истәр гүйүзидин болдум давам,
Җам ара дәйрдә чүн мәйү қулфам истәбан.

Җәһд қилғил ей Ғерибий йолида эфлакдәк,
Чүн зәмин болма зәмән һәр ләһзә арам истәбан.

***

Әгәр башимға тәгсә ташлар ишқиң һавасидин,
Чу олсам җалә җаним нәһдин аниндур баһасидин.

Мәқамиң әрши олса фәрәшлиғ жайиңни яд әткил,
Йетәлмәс аңа һәр ким чиқмиғунчә муттәкасидин.

Мәсава зулум раһәт йолида ашиқғә ким көргәй,
Вәпалиғ ләззәтин тәлһ зәһәрлиғ қилған жапасидин.

Тиләр жәннәтни захид дости һәқ разилиғин дәрким,
Аңа йоқ арзу йолидаким ғәйри әз ризасидин.

Кәлами ширин олмишдур илаж әмрази дилларға,
Йоқ андин өзгә Фәрхадқа тәбибләрниң давасидин.

Қачибан мәнзил салмаға ашиқ афийәт истәп,
Қутулди масивайдин һәм бу аләм мажрасидин.

Тапар содиңни сатса ишқ базаридаким бирғә,
Зиян олғай аниң әкси жәм олғай мәадасидин.

Келәй сақи мени мәйханәдә мәй бирлә қилғил мәс,
Чиқарғил жам ханқадин һәм чиқар таәт риясидин.

Нә болғай дилрәба бирлә көш-көшә нәзәр әйләпким,
Ғәрибий дил биләң өз һалиға чәккән навасидин.

***

Ғурбәт елиниң дәрдигә йоқтур дәрман,
Ул болди һәдәп зәһм-сәнан һиқран.

Гәр тапса дәвайини висал мәрһәмидин,
Бә болғусидур дил ара йүз дәрди ниһан.

Өз гүлшәнидин булбул әгәр болса жуда,
Һәр сәбрудәрәх шахида болғай еһсан.

Йүз йилғичә гәр турса бәдән кишвәридә,
Чиқмаққа шитап әткәй у йүз зәвқ илә жан,

Якубсиз әгәр мисрғә шаһ болғанидин,
Юсуфғә хоп андинки гәдайи кәнъан,

Мәйханәдә мәй ичсә Ғәрибий мәһзун,
Хушхал болур шад тәрәп һәм хәндан.

***

Мәқсәдим ул дилрәбадин бәнбә қилмақ арзу,
Бәндә болсам сунра йолида сатилмақ арзу.

Шәним ичрә истәдим бир тари зулфидин маңа,
Болған ул йәңлиғ аңаким һәм тапилмақ арзу.

Хоп етәр тислифдин гәрчә киши болди маңа,
Һәлқәйи зәнжири зулф ичрә асилмақ арзу.

Шаһ олуп тәхт узра чиқмақлиқни мән қилмай һәвәс,
Тапсам аниң койи тупрағин йиқилмақ арзу.

Көрди елйүзи аниң мән көрмәгәндин рәшк етип,
Ул ачилғандин маңа болди япилмақ арзу.

Рас йүрүп койида аниң болмисам мән не исиғ,
Гәрчә болсам ләңулус анда қақилмақ арзу.

Сақия һәжр тумари әйләгәч музтәр мени,
Дәргаһиңға жамдәк һәр дәм сиғинмақ арзу.

Чәкти аһ һәр дәм Ғәрибий мунчәйи һөсниң көрүп,
Әндәлиф олдум аңа бир гүл ачилмақ арзу.

***

Сәраһ рәкләридин салди гәрдәнимгә ғәлв,
Аниңдәк олдум алдида мәһвәши дилжу.

Чу дәйр арасида мәстликни қоймағандин тифл,
Тәмсәхр этти мени мәйл әйләгәч һәрсу.

Чу муһтәсәб келиб андинки қилди керәксиз,
Шикәст хатирим әйттики чүн кәсб сәбу.

Тапиб шмкәстини зәрқим чу касә ләби олдум,
Тимтәм олди пәрва болмағанда абузу.

Чу дилди тапса киши нуқтә су йәзани,
Ғудар бағида болғай чу нәччә һинду.

Сәвад зулфдин Һәсән әһли зәйб өзин әткәй,
Билални әйләди хал һурларким ул хуш ру.

Бәдәл нуқуд дилим мәйгә қилдим әй сақи,
Әгәрчә болмасә илкимдә йәламак катсу.

Ғәрибий нәфи сәда әйлә қил ани исбат,
Зәбан дулда дегил ла илаһә иллаһу.[58]

***

Әй сәба бәргил хәбәр ул дилстаним кәлдиму,
Ғайип олди көңүл алған меһрибаним кәлдиму.

Қилди аләмни хараб бир қил вә бирлән ишқдәк,
Аңа жан бәрсәмки ашуби жаһаним кәлдиму.

Назәнин мупәртәдин чиқмай ки сәйр етти көңүл,
Я пәри ермишки ул көздин ниһаним кәлдиму.

Ишқ сәвдаси башимдаким пәри сәвдасидәк,
Әрзи һалим етқали ул һәмзәбаним кәлдиму.

[58] Бу ғәзәл шәхсий коллекциядә сақлиниватқан қолязминиң 111б. бетидин елип толуқтурулди.

Чүн маңа кәлсә сәмум ишқ болмиштур баһар,
Мәрһәба дәрмән аңа бад хазаним кәлдиму.

Әбр болмиш бағри қан ул меһритабидин мәгәр,
Қилған ул йәңлиғ йүрәкни ләхтә қаним кәлдиму.

Тийрә күлбәмдә бәси мәһмур олупмән сақия,
Меһри хавәр йәңлиғ ул жани жаһаним кәлдиму.

Койида болди Ғәрибий тәндә чүн руһи муиқм,
Чиққан у аниң сари руһи раваним кәлдиму.

***

Кишиким мәй билә сир олса аб истәрму,
Чу тапса бағ ара гүлни гулаф истәрму.

Нәда ешитсә көңүл ярдинки һәр дәмидә,
Жавабидин аңа өзгә жаваб истәрму.

Кишики аләм әмри ичрә сәйр қилса әгәр,
Бу нәвъи аләм хәлқи иңқилаб истәрму.

Чу тапса илим лидин илим кәсп нә һажәттур,
Кишики бәһрни тапса һүбәб истәрму.

Кишики бирни тапип миң һесап тапсаки хоп,
Ки тапса әксини мундағ һесап истәрму.

Әгәр олса яр висали беһиш керәк әрмәс,
Беһишни анда қоюп ул азап истәрму.

Ешитсә нәғмә сураһини муғбәжә қолидин,
Муғни илкидә нәғмә рәбаб истәрму.

Ғәрибий тапсаң әгәр гүли сәнпәр ғәм истәмәгил,
Чу тапса аб вузуни тураб истәрму.

***

Яр кәлмәкликкә болди интизарим бу кечә,
Һөсни меһрин кәлсә шәбдәк интирарим бу кечә.

Кәлсә ул әвҗи пәләкдин йарутуп аләм йүзин,
Шәби қәдр олмишки әндаг етибарим бу кечә.

Шәмъи һөснидә көйүп җанимни бәс әйләб фида,
Әйләсәм изһар аңа пәрванәзарим бу кечә.

Бәс рәқибләр бәд көрәрмән һәм көрәрмән рәшкидин,
Күндүзи һәҗр олса андин вәсилкарим бу кечә.

Кәлмигәндин дәһр болмишдур қараңғу көзимә,
Ким бу ахшам кәлгәч ул болди нәһарим бу кечә.

Шәмъи һөсни атәшидә көйдиләр пәрванидәк,
Мурғи әқли һоши фикр ихтиярим бу кечә.

Шәмъи һөснидә көйүп мән шәмъидәк лекин ерур,
Рәшк етип ел көзидин дудиғубарим бу кечә.

Сақия мән тәшкәни сирап қилғил мәй билән,
Ким һалак етмиш емни рәнҗ хумарим бу кечә.

Вәдәи вәсл әткән ерди шәбдә дәп ул дилрәба,
Әй Ғәрибий шад бол болди қарарим бу кечә.

***

Мени әй пәри мунчә зар әйләмә,
Бу зарим билән дил фикар әйләмә.

Көзүмшә йолиң хакидур тотия,
Ани я рәб ансиз ғубар әйләмә.

Нә болғайки ей меһри қилсаң толуғ,
Пәләкдәк мени бећарар әйләмә.

Башим өзрә йүз күһи ғәм рәһм қил,
Жүнән ташдәк сәнгә сар әйләмә.

Чу вәйранә қилмақ екән карина,
Кәл әмди ей гәнж ар әйләмә.

Чу һак музәләттә мән ит кәби,
Ки андин соруп мунчә хар әйләмә.

Кел ей сақи бәс сипқарай мәйниким,
Ки жам йәңлиғ олдум хумар әйләмә.

Ғәрибий йолинда дбан көргәмән,
Ақарди көзи интизар әйләмә.

***

Чу қилма рәнж бәла кәлсә ярдин налә,
Гүл олмағанки тикәнсиз чу дағсиз лалә.

Чу сәдәқә әйләгәймән һәрбиригә башимни,
Башимға яғса жунүн таши йәғлиғ ул жалә.

Тенимға түшти һарарәт фирақ атәшимдин,
Ки анда әйлиди изһар анчә бутханә.

Һәзар аһ нәдамәтки раикан өтти,
Чу бар өмримә ердики бебаһа калә.

Нәзәр маңаму маһу сал әсла қилмади мәһвәш,
Гәр олсаким аңа мәнзур һәһу салә.

Чу тағи дәһр гүли болмағай аңа тәшбиһ,
Фәләкдә шәмсиқәмәр болғандәк әмсалә.

Чиқибдур өз вәтәнидин дияри ғурбәтигә,
Гәдай һөсниң ерурким Ғерибдур валә.

***

Түрпә мән сәргәштиниң сәвдайи түшмиш башимә,
Тапсам ул буд сәждә қилсам чу әмгә қашиғә.

Һәр дәми меһри вапа изһар этсәм йолида,
Ул истәмгәр әйләди зулуми истәм падашиғә.

Бәс суғурсам гәрдни мужған елә рухсаридин,
Ким нә һаҗәт болмағин шәһ мән кәби фәрашиғә.

Мәһфи олуп үн чексә һөсни меһридә мурғи жунун,
Йәткәй анда кәңлиғ нәһу хушин хәффашиға.

Ишқ табидинки ашиқ фәрд олуп мәнзил йетәр.
Һаҗәт ермәс меһри сәйриңдә дегәр йолдашиғә.

Һанқа шәйхи қабул қилғандин олғай яхширақ,
Дәйрдин изһар рәд қилса мени қәллашиғә.

Сақия мәс һалак әйлә мени ул бадәдин,
Қилмағум мәнсүр кәби пәрванә сиррим қашиғә.

Васил олди меһриғә қан йиғлағандинким шәфәқ,
Әй Ғәрибий дәмини қилғил бәдәл көз яшиғә.

***

Асриғандин хоп тән ичрә жанимә,
Әсрамағлиқ жан ара жананимә.

Мәнзүр олғач чәшми хунаби аниң,
Әшк орнида төкүлди қанимә.

Десә ул бар қулләримниң қулләри,
Мәмнун олғум қалмас һеч арманимә.

Чүн мусәлла һефиз ада әйләдим,
Дәйрдә әйләп үмүт әрканимә.

Нәһд өмрүм ташлабан фәрдәни дәб,
Мазидәк мустәқбәлу әлъанимә.

Һәйф өмрим гүлләрин қилдим хазан,
Ғәйбни фахиш болди хар алғанимә.

Җандин артуқ ләъл сираби аниң,
Җанни неткүм һәм сүйу һайванимә.

Чун мәһәлли гәнҗ олмиш қил нешин,
Әй Ғәрибий аләми вәйранимә.

***

Меники әйләди ул шох йолида мәстанә,
Ки әмди итләриғә қилса қаш һәмханә.

Чү бәһри олди ләби ағзидур мисали сәдәф,
Ки болди тишләри һәрбир еңлики дурданә,

Йарутсә шәмъи қамали чү шами һәҗримни.
Ки җаним олса фида көйсә мисли пәрванә,

Чу болди сәвб мәиннәттә ашиқ мәшуқ,
Ки ишқ йәңлиғ олуб ашиқ олди фәрзанә.

Һәср тапса гәдалиғ билән әгәр ашиқ,
Сәрир шәлиғи будур бәһ тәһти кашанә.

Әниз һәм җәлис ул дилрәбаға болса киши,
Мунуң кәби йоқ ерүр аләм ичрә шаһанә.

Қой енди башламә ей шәйх һанәқәгә мени,
Келүр сурақидин һәр дәм нә дәй мәйханә,

Ғәрибий Кашғәрий әзм етип муради үчүн,
Ки әндагәндә гәһи болди ичрә Фәрғанә.

***

Әҗәп сәиби ишдур у кәлдум ашна ул дилрәбаләргә,
Ким вәслин әйләп вәдә қилмаған ул бевапаләргә.

Нә болғай көңлүм әфкарини сорсаң ей пәри рәна,
Йолинда ләхзә-ләхзә учрадим түрлүк балаләргә.

Тәәҗҗүп ишқи шор әнгиз музачи атәш олғайким,
Ки андин учрағай ашиқ йолида мажраләргә.

Өмүдин бәһри тапмақ лутфидин йоқ әрсә чүн қошнун,
Өзимни тутқан үмүт андин олған бенаваләргә.

Аниң ишигидә сайл кимсә ул мустағнадур шәһдин,
Гәда йәңлиғ бу жа һажәт захр әйләр ул гәдаларға,

Өзигә алим олса гәр кишини сөзигә бәсдур,
Гәр олса экси аниң бәс шиләнж ул парсаләргә.

Қачан гәр ашна ул болмаса бәс жүсти жу әйләп,
Ғәрибий ашна бол аңа болған ашнәләргә.

***

Давам баһар ерур сәрви гүлу заримға,
Һәм ул сифәт мениң олған чу ишқизаримға.

Тәним жәриһдур итфал ташидин ул шох,
Ки йәңлиғ әткән әләмләрни дилфикаримға.

Фирақ сәрди һалак әйлиәгүнчә ул кәлсә,
Ки йәткәмән бу хазан ичрәким баһаримға.

Гәр өлсаму чу бала таши бир җай язай,
Ки хаки төбә кәби җәмъи тәң мазаримға.

Меники әйләди сәргәштә бәс иқаби җүнүн,
Ки сәвә әқлим елә қоймас ихтияримға.

Рожи пәләккә қилур җан кәби әгәр йәтсә,
Мәсим лүтфи аниң бу тәни ғубаримға.

Әгәрчә шәмсиқәмәр кәлди болмиди мәнзур,
Нетәйки кәлмиди ул ай бу интизаримға.

Шараф сақи давани кәби шәрбәтиким,
Ул олди дафи бу рәнҗлиғ хумаримға.

Ғәрибий сақидин ичкәш шарап вәтән йеридә,
Хиял кәби баримән түштә өз дияримға.

***

Маңа чүшкән кәби шориш чүшүптур һәм җаһанимға,
Җаһанни нә дейин түшмиштур ул дарил аманимға.

Сәтизи ишқидин көңлүм қәтлдур җаним андин һәм,
Шәһид йәңлиғ һаятлиғ олди ушбу таваманимға.

Сурудлуғ тапса ләхмдин әгәрчи хас бирлән аләм,
Қулақин салмади ул нәй кәби чәһкән фуғанимға.

Чүшүбдур дам ишқиға аниң җан бирлә көңлүмкин,
Қәфәс мурғидәк арам йоқки һәм көңлүмға җанимға.

Тәнимдин бәс үзсә җан өзиммәс риштәм андинким,

Ки болғай җандики чүн риштәси руһи раванимға.

Үмүт әйләп аңа көңлүм өйини тәмир эттимким,
Нәзәр салғаймукин дәп мән нигаһ қилмай мәканимға.

Күтәр дәп рәһм қилмай ул истәмгир ишқ барини,
Илаҗиң нәткәмәй қойса бу җисми натаванимға.

Гәдамән дәйр ишикидә тиләпким қәтрәи мәйдин,
Ки сайил йәңлиғ ул қилдим сәвал пири муғанимға.

Ғәрибий наумитлиғ йәтсә пәйғани саңа һәр дәм,
Йүзанчә әйләгил изһар үмүт намеһрибанимға.

***

Меники муғбәчә сир әйләгил шарап билә,
Нечүкки тәшнәни сирап етәргә аб билә.

Көзимдә һазир ерурсән нә йәрдә болсам мән,
Чу болсам анда көрәрмән сеники хәваб билә.

Мәтайи дунияви мәқбуд сәмән әдәд әйләб,
Мәтайи ишқим алалмас киши һесап билә.

Әқилидур чу кәср олса муйәссәр зәр чу гунаһ,
Сәғирәдур чу кәбир болса ертикап билә.

Чу мумкин үзсә йетәр әкди зәр қирин йоқсә,
Маһал йәтмәк аңа йәңлиғ авал сәраб билә.

Киши һөзүридә дәрһал алурки дәвәтиғә,
Фуған нәдаси билә һәм дили кәбаб билә.

Сәдайи нәпсиму сураһи мәйники қилди тәрәф,
Қолида муғбәчәким бир бе чәңгү рубаб билә.

Ғәрибий мухтәсиб етти шикәс җамимни,
Ки зәвқим олди зиядә бу еһтисаб билә.

***

Ул пур ашуби җаһан аләмгә мәфтун болдила,
Чүн аңа ашиқләрин шәйдаси мәҗнун болдила.

Вадии һиҗран ара қилди мени ахирдә ул,
Лек авал җ илвә әйләп нәчә мәкрүм болдила,

Болмақимға мәһрум ул йүз меһридин шәб пәр кәби.
Баиси күлбәм ичидә тийрә мәһзун болдила.

Истәбан әғъяр әгәр койиға кирсә көргили,
Хүсним аниң яд етип ройини мәмнун болдила.

Ғурбәт әһвалида мунчә әйб қилма ей рәфиқ,
У фәривәш ишқида бир мунчә мәзмун болдила.

Бе әвәз мәй қил кәрәм сақи чу мән һәр җ үрьә нуш,
Җибәси дәстари тәсбиһ аңа моюн болдила.

Риштәсин көңлүң Ғәрибий андин үзмәклик мәһал,
Зеһн салим улмиш ул һәм тәбьи мозун болдила.

***

Чу тафқуң дәйр ичидә шатлиғин мәйү наб ичрә,
Чу шәлиғ тәһтини тапқансен андәки тураб ичрә.

Көзүмдә һазир ул һәр йәрдә болсам ул пәривәшким,
Көрәрмән ғайиб олсам мән ани һәм таки хаб ичрә.

Аниңки арәзидин қийлу қал бәһс мәқалатим,
Ки мәфһум олғайу миң бәһс җ аваб ичрә.

Илаһим әйләгил һәр бәстәликни нес әйлә набуд,
Өзиң дәргаһиңә йол ач кәрәмдин фәтх баб ичрә.

Көрүнүр җ илвәи дуния нәзәрдә сибһир йәңлиғким,
Әмсдур тәшнаға сираблиғ билгил сираб ичрә.

Ғәрибий җ амдәк қилғил муқам мәйханәдә дайим,
Шәраби һәм тәһүра тапқасин ул мәйи наб ичрә.

***

Афтаб қилмас толу ул һур пинһан олмиса,
Чиқмағай һәргиз нәсими улки хәндан олмиса.

Қилма захид җ әннәт әвсафини көп мән телбиғә,
Неткәрмән ани маңа гәр анда җ анан олмиса.

Тәнниң әғзази ерүр җ андин бәдәндин ермәс ул,
Тәндә мәскән әйләмәк мүшкүл әгәр җ ан болмиса.

Зәрдин олғай изәти һәм ян билә һәм ки сәниң,
Ким қилур әғзазини гәр зәрлик һәмьян болмиса.

Шоқлиғ болса нәфис гәр кимсәниң көңлиара,
Мәрт олдур ермәс ул мәрт дилда әфған олмиса.

Сақия тутқил қәдәһ рәнҗ хумар олди фузун,
Мүшкүл олмиш рәнҗ лиғ гәр аңа дәрман олмиса.

Өмридур меһман Ғәрибий кишвәри тән ичрәким,
Йоқ ерүр қәдри аниң гәр анда меһман олмиса.

***

Йолда йүзләндиким йүз миң балалар җанимә,
Йәңлиғ ул миң пәрдәләр масвалар җанимә.

Рәшкләр қилди рәқибләр қилмай ул ким бир нәзәр,
Ләхзә-ләхзә битәр андин мажралар жанимә.

Қилмай оқ бир дәм вапани рәһм қилмай кәлтүрүр,
Һәр күни түрлүк балани бевапалар жанимә.

Қилмадим я рәб дәми чүн бәндәлик сәрмайәсин,
Әйләдим йүз миң гунаһ бирлә хаталар жанимә.

Рәһмәтиңдин нә үмүт ермәским дедиң латәқнәту,
Болди мән нәкамға йүз миң әталәр жанимә.

Сақия тут ж ам саф әткил көңүл ж аминиким,
Кәлгәй у кәткәйки ағиштә ж афаләр жанимә.

Таң әмәс әбри кәрәмдин йәтсә өз фәзли билән,
Бу Ғәрибий беһаяғаким һаялар жанимә.

***

Ах ким ул шох мени сәргәштә шәйда қилдилар,
Әқлидин бегана әйләб дағи рәсва қилдилар.

Көрсәм аниң йүзини булбулки қилсам һәвәс,
Һәжр харин қилмақ ул дилда тәмәнна қилдила,

Жахид олсам мәндә ишқи йоқ дәб үссур ләбидәк,
Зәрд роюм йашурун дәрдимни пәйда қилдилар.

Ул пәри тәсиридин болди ж унуним қилма әйб,
Көңлүм ичрә һәр нечүк мәзмунни әлқа қилдилар.

Қашияси бирлә ж аду көзләри мәхләк мени,
Бири еткүнчә һалак қоймай бири та қилдилар.

Қилма тәнә захида мәй ичти дәб мән телбәни,
Сақи неткүм өзидәк ашиқи сәһба қилдилар.

Башиң үзрә қил Ғәрибий кимсә ниш урса саңа,
Үстидә көз мәрдуми муж ғани чүн жа қилдила.

***

Нетәйки йолида у шох зар қилди мени,
Бу зар бирлә гәһи йоқу бар қилди мени.

Чу бәһри һәж ридә болдум ғәрқи бепаян,
Ки мәвж йәңлиғ олуп беқарар қилди мени.

Чу меһр һөснини көрсәм дбан қарап һәр дәм,
Ки зәррә йәңлиғ олуп интизар қилди мени.

Нетаңки камидил олса маңа тәләб йолида,
Нечүнки һәр дәм аңа интизар қилди мени.

Йетәр йүзигә аниң гәрд йәтмигәй бәс сәң,
Нетаңки йәтсәм аңа чүн ғубар қилди мени.

Чүн билмидим ани мәйдан ара кирип көрсәм,
Дбанки ашиғ чәбксвар қилди мени.

Тәриқ хаки маңа шах сәриридин әфзәл,
Көрәр күнидә улус гәрчә хар қилди мени.

Мәй ашам ердиму өткән кечә мән әй сақи,
Дәб ичсәм ани бүгүнким хумар қилди мени.

Висали болмисаму һәж ридә болуп Хушһал,
Ғәрибий Қашғәрий бедияр қилди мени.

***

Лүтф етип ярим мени ишигидә дәрбан әйлиди,
Итләри бирлән ялаги ичрә меһман әйләди.

Қайси инсандурки ашиқ болмағай ул маһгә,
Әхтәри бурч саадәттинки табан әйләди.

Сәдқи әйләр башидин Шәмсиқәмәр ләйли нәһар,
Қәдәмигә әндағ исар гәвһәри кан әйләди.

Кәф сачиб әйләб хуруж ашиқ кәби мәвж урдиким,
Ким йүрүб йолида ул дәрияйи умман әйләди.

Һәқ аңа бәрмиш баһари хүсүн гүлзариға ким,
Ким ачилмишдур гүли һәр ләхзә хәндан әйләди.

Чүн йирақ әсли вәтәндин болғач у әшақлар,
Мән кәби һәж ридә аниң нәйдәк әфған әйләди.

Мән кәби бәдмәсләр алдинда муһтаж сақия,
Ким сураһи қәтрәсидәк чәшмә гиръян әйләди.

Аризин сәдһидә көргәч нәччә айяти мубин,
Қари йәнлиғким Ғәрибий ани қуръан әйләди.

***

Бу ахшам тирә күлбәм ичрә ж ан чүн ул меһрибан кәлди,
Ерур чүн шәмъи я хәтти сават ичрә муған кәлди.

Ерурмән чуғз бу вәйранәдә билмәм нә тапқумким,
Мәгәрким көңлүм алип ситәгән мәтлүб кам кәлди.

Нәсим вәслидин үмүт етип шайәб баһар олғун,
Дебан андин маңа чүн һәж риси бад хазан кәлди.

Һәзәр бәс әйләңиз ей парсалар болмаңиз мәндәк,
Узар әқил өйини чүн ишқ ашуб заман кәлди.

Саңа ул гүлизарим кәлсә ей захид көрүнгәй хар,
Һәманә әзм етәр чаги маңа вәрәт бир жинан кәлди.

Чү Мәрйәм я Зүһур я Меһр йәнлиғким туғулмишдур,
Саадәт бурчидин ул шох йәктаи жаһан кәлди.

Кәламиң әсрағил мән телбәгә қилмақни ей ширин,
Тәкәллум әйләп ул шерин сәнәмким һурдә дан кәлди.

Ғәрибий қуллуқ ет жаниң арами жан аңа улмиш,
Кәрәм қилмақға ани дәйргә пирмуған кәлди.

***

Чу ишқ йолида ул яр маңа әләм қилди,
Ки һәр дәм үзрә рәқибләр йүзанчә һәм қилди.

Чу ишқсиз киши дәм урса сирридин аниң,
Башини шәқ қилип ул илкини қәләм қилди.

Һаят абиғә маньи маньи вужуд жудари үзрә,
Өзини гәрчә чу ғәввас ичрә йәм қилди.

Йолида қәтъ мәназил қилурға ашиққим,
Висали яр тиләп баширин қәдәм қилди.

Чу тирә қәдди һаяли билән йүрүб ашиқ,
Аңа камандәк олуп өз қәддини һәм қилди.

Чу олди айна һөснигә сайили аниң,
Нечук гәдани кәрим айна кәрәм қилди.

Дилимда нәкд муһәббәт саңадур есарим,
Әгәрчә һәқ мени йолинда бедәрәм қилди.

Чу ишқ йолида Фәрһаду, Вамиқу мәж нун,
Ғәрибий йәнлиғ олуп өзләрин әдәм қилди.

***

Нетәйким бәс дилужанимни сәйд етти икки қаши,
Ки ансиз йолида бәс қилма әйиб болсамки убаши.

Нисар эткэн чу шэһ башидин анчэ зэрдин эфзэлдур,
Җ үнүндин бақса башимға эгэр итфаллэр таши.

Нэ дэвлэттур аңа бу башимэ болса эгэр лайиқ,
Йолида бэргэн ул һэр башимэ миңболса падаши.

Йолидэ рендлэр олса фэнаһ һэслиғидин артуқдур,
Эмэс тэң һеч мурғ болса фэна гэнжидэ хэффаши.

Кирип мэйданға мэшуқ ишқ чэвганин алип қолға,
Ки илтүргэ аниң койи ерур ашиқлэйин баши.

Сураһи қэтрэсидэк йиғлэрэм сибқар мени сақи,
Аниңки гиръясидин болди эфзун бэс көзүм яши.

Ғэрибий һэжридэ йүз меһридин қурбэтни қил эндиш,
Чу сайэ болса күндиндур болур нуриға йолдаши.

***

Тапмидим бойни аниң болса мэжһэр кашки,
Не мүйэссэр ройэтин көрсэмки мэзһэр кашки.

Зулмэти һижранда қалдим зулмэти шэб фузундин,
Қалсам ерди ичидэ зулфи энбэр кашки.

Бир көрүнүб ғайиб олди чүн пэри кэтти һаял,
Көрсэм ани мэни дебан һэр дэм мукаррэ кашки.

Көрмэгэндин көз ачип ул афтаб һөснини,
Көз юмуп ермэнки көрсэм ичрэ музмэр кашки.

Өз көзүмдин мэлум олдум ғэйриғэ қилғач нэзэр,
Көрмэгэй ерди дебан дегэр мусэввэр кашки.

Тэрфэ сэвдадур башимда мэвж йэнлиғ улмиш ул,
Бэһри мэқсэт ичрэким болса муқэррэр кашки.

Сән киму мәйхарәлик муғбәчә бирлән қилғали.
Илкидә сунса саңа жамин мәдәввәр кашки.

Рендлиғ тәбәлини урдуң қилмай әнфаси нәфс,
Әй Ғәрибий болса дилжамим мунәввәр кашки.

***

Пәри роюм өзини пәрдә ичидә чүн неһан әткәй,
Ки муштақ әһлиниң көңлигә ғәвғайи жаһан әткәй.

Қилиб беганә әкл һошдин ул дилбәри рәна,
Ки рәсва әйләб ул йолида яхши яман әткәй,

Қәза ул шох аһукөзләригә салмасун көз дәб.
Ки мужһан оқләрин тәхзир үчүн қашин кәман әткәй.

Ерур ул кәһр ба тәбъи фуркәти исъянда әйләр гәһ,
Қилип пәйда өзигә ашиқни гаһи чүн сәман әткәй.

Гүли мәксудигә лазим йолида ашиқләр ичкәй хун,
Гүлин заһир етәргә ғунчәдәк бағри қан әткәй.

Хоша дәйр фәна ей шәйх мени язгурмағил андин,
Маңа вәс көз күч бирлә нәзәри пири муған әткәй.

Чу Хушһал бол Ғәрибий болмиса ғәмкин йолида қилса,
Тәвана өзгәләрни ул сени натаван әткәй.

***

Йәрин ғурбәттә йүрдум ташлабан яру дияримни,
Вәтән һәжридә су йәңлиғ йүрүб билмәм янаримни.

Чу мәндин сорма аниң һәжридә арамижанимни,
Ки сорғил һәр дәми болған пәләкдәк бе қараримни.

Нечә йил гүлшәни әсли вәтән мәскән болуп көккә,
Савурди бади һижран һакидәк җисми ғубиримни.

Еди бәһрақ маңа чүн гүл тиканда әйләмәк мәскән,
Нетәй қилди қәза алтун қәпәздә җану заримни.

Баһари һөснини көргәй әгәр гүлшән қазан олса,
Гүли җаним хазанлиғкөрмәди дегәр баһаримни.

Вәтән әсли вәтәнгә йәтмигәндин қил нишан досләр,
Ки һижран ташидин башин үзә әйләб мадаримни.

Дәб ул әсли вәтәнгә хаһиш әтсәм барға мән чүн җан,
Ки һижран бехияр әткәй мениңки ихтияримни.

Нә болғай сақия әсли вәтән хумханәсидин мәй,
Сунуп бадә әҗәл кәлмәс бурун дәф әт хумаримни.

Ғәрибий йәнлиғ ул фәрхади мәҗнун болғанимдинким,
Йәрин ғурбәттә йүрдум ташлабан яру дияримни.

***

Ул күни көрдүм чу гүл рухсарини,
Әйләди чүн әндәлиф мән зарини.

Чәшмә саяди аниң назирләрин,
Сәйд етәр җанин дилу әфкарини.

Ишқи ашиқ өзлигин әтмәс шуар,
Ул әдәм қилмиш йоқ әмбарини.

Гүл йүзин көрмәй олубмән ей рәфиқ,
Каш көрсәм андин үнгән харини.

Ағзин аниң ләъли хәттә әйләгәй,
Ләфзи хәттә мәнидәк изһарини.

Мәһфә ели һәсликни көргәй һалида,
Нәһвә елидәк филидә әхмарини.

Шәмъи әгәр болса фәна хуршид илә.
Буфәна қилмай аниңки нарини.

Бәс нә болғай мәһвәш мәйдәк сақия,
Мәһвә қилсам мән кәби хуммарини.

Әй Ғәрибий ул пири сәйд еткәли,
Дилдә қил нәғмәи бетарини.

***

Кәлдим ей рәна гүли ройуң тамашә қилғали,
Һинду сәвдаси кәби һурни тәманннә қилғали.

Ишқ етти һәр күни күндин беттәр сәргәштәлиғ,
Бәһри йәңлиғ мәвҗ үзрә мәвҗни та қилғали.

Шахләр қулдин болуп кәмрәк аңаким аҗиз илә,
Қуллиғин изһар етип ишикидә бир жа қилғали.

Сәйр қилмай йолида кимсә келәр мәқсәд дурин,
Ғәвтсиз ғәвъаз вәсил дури дәрия қилғали.

Йүсүфи жаним аниң һәжридә болса тәхт үзә,
Шах башида синәси чак ғәвһәр аса қилғали.

Көпдин көп биздинки дуа бирлә салам,
Пәрваниларға шәмъи һузурида мудам,

Бизни қилдиңиз яд фәруғидин аниң,
Етмәсдә һалак күлбәмара һәжри зәлам.

Нә болғуси барсаңлар бир гүл варақин,
Булбул кәби қилдиңлар гүлшәнигә хирам.

Гүлшәндә чу шаһ гүл өзәким болдуңлар,
Бизләр чу гәда гүл өзә болдуқ навам.

Ну болғайу барсаңлар бир қәтраи мәй,
Болдуңлару мәйханида сираб кәби жам.

Әй ринд ели дәйр ичрә бизниң еди билә,
Бир қәтрәдә ичсәнлар ул мәйи күлфам.

Яну битмә кәлсә ани токсаңлар,
Төккән кәби жам бадәни болғанға қиям.

Болдуңлару мәй шәмъидә мәсру хусро,
Бармайсиз етип һәжридә уйқумни һәрам.

Әрмәс бевафадарлиғ-у рәнждә биз,
Сизлар болубан әйшдә гүлшәндә бәнам,

Бар әрди муһәббәт арамизда қани ул,
Һәм болди әдәм әйләгән ул вәъдәм.

Әмди озуб әшина дилимни баридин там.
Ким болғач ул бәнд илә мәқсуди мәрам.

Атим еди Хушһал Ғериб болғач мән,
Һәжридә аниң болди Ғәрибий аңа нам.

Икки шаһид зикри фикри мәһкәмә ишқ ичрәким,
Қази вәқт достлиғиға һүкмин имза қилғали.

Ей Ғәрибий муғбәчә кәлмиш мәйханиға,
Шад бол мәстә мәй әйләп сени рәсва қилғали.

Мухәммәсләр

Нетәй әй дослəркимайрилиб мән жани жанимдин,
Бәдән әшфалидин һәм тәрк олубмән ханиманимдин.
Көрүбмән сайядәк зулмәтни һәр дәм бу жаһанимдин,
Жуда болғачким ул хуршид йәңлиғ меһрибанимдин.
Бу һижран бағини болди ул ашуби заманимдин.

Тиләб аниң висалин һасил олди чу маңа фуркәт,
Нетәй бәхтим маңа вәсил олғанмән дәб болди бу күлфәт.
Қувандим болғач ул һәрдәм маңаким аһ илә һәсрәт
Болупмән түрфә бу ким шәмъи йәңлиғ дудиғә улфәт,
Чу көңлүм заһир етмиш муни ул йәңлиғ ниһанимдин.

Нә мәһвәшдур өзигә бир нәзәрдә әйләди шәйда,
Нә дилбәр олмиш ул көңлүмгә меһрин әйләди пәйда.
Нә гүлдуркимачилмиш гүлшәни һөсни ичрәким рәна,
Нә товби ермиш ул жәнәтдә йоқ әндағ кәдди зеба.
Нә чарә айрилибмән ушбу йәңлиғ дилистанимдин,

Биләлмәм түшмиш андағ башим үзрә ишқ сәвдаси,
Ки судим болмиш андин чүн йолида ишқ яғмаси,
Жуванлиғда қоюп пирлиғда болдум ишқ рәсваси,
Сөзүм етмәңиз чү мән болуп бир пири вәсваси.
Нә бәһрә илиттимким бу оқу оқуған дәстанимдин.

Нетәйким һөсни отлуғ хәнжәри көксумни чак етмиш,
Бәдән әшналиғдин тәрк олубмән жанимдин ... етмиш.
Хошал ул өтсә өтсун зулмәт әһвалин һалак етмиш,
Аниндәк дәһр зулматинникимхуршиди пак етмиш,
Ки қәһри лутфидур йолида ул саһибқиранимдин.

Кетүр сақи мән хумарғә дәйр ичрәким жамим,
Ки тануш етмәгүнчә ани бирдәм йокдур арамим.
Болубмән сайл анда бәрсә ул жүръидур камим,
Искәндәрдин фузун һәйван сүйигә қилмақ ашамим,
Ки болмиш қилғил авази сураһи бу фуғанимдин,

Тапалмай бойи мәқсәтни йүрүбмән дәрбәдәр һәйран,
Бу һәйранлиғда болмиш мән йүрүб чүн бад сәргәрдан.
Чу ансиз вадии гүлшән билә болди маңаи йәксан,
Ки булбул гәр жуда гүлшендин олса әйләгәй әфған,
Көрүң бу һәжрни ей дос Ғәрибий натәванимдин.

XXX

Ул айдин ермиш тәрсудә болған жисми әфкарим,
Ки һижран дәстидин болмиш шәфәқдәк чәшмә хунбарин.
Чу ишқида аниң түнләрдә олди әбрдәк зарим,
Нәсими сүбһидәк болди нәфәс урмақ мениң карим,
Нетәй чүн ғунчә чиқмас пәрдәдин на меһрибан ярим.

Шиаи һүснидинким зәррә йәнлиғ бeқарар олдум,
Чу шәълә чирманип шәвқ атәшидин ичрә нар олдум,
Болубмән муйдәк әһикәр ичидә изтирар олдум,
Һаманә һөснини көрмәккә айниң интизар олдум.
Нетаң ермәски чиқғай пәрдәдин ул шох дилдарим.

Әжәб ермәс аңа ашуптә әһвалим аян олса,
Пуғаним бирлә роюм зәрдәси саһиб баян олса,
Мениң ашиқлиғимға ул пәривәш бегуман олса,
Чу әндағким таванә ярғә мән натаван олса.
Нәсиб олса қолиға қол тилидә бардур иқрарим.

Йетәр һалимға дәб мән бенәва һәр дәм нәва чәктим,
Нетәй ул көрмиди һалимни дәрди бедәва чәктим,
Сәфаһи һөсни үзрә дуди аһи нәва чәктим,
Чу аниң риштәйи шәвқидә тәрки мәсава чәктим.
Пуғанләрким йолида әйләдим бәс сәдқә Әйсарим.

Рәқибләр маңа рәшк әйләп чу андин болди зулум әфзун,
Улар көрмәй рәва әндуһида бир күлбәйи мәһзун.
Әгәр зулум әтсә мунчә кашки болсам аңа мәкрун,
Болур әрди уларниң һәрнәким қилғанләри мәҗмун.
Нә билгүн кур аңа болсам нәдост нә һак әғъярим.

Йолида болдиму Фәрхан илә Мәҗнунға ғәмханә,
Ки йәни йүрдүму гаһ таг ара гаһ дәшти вәйранә,
Мениңки мәскәним не Қашғар олди нә Фәрғанә,
Чү болғач мәй гәдасин олдум ахир ичрә мәйханә.
Маңа нә һаҗәт болди һәм диярим бирлә дәйярим.

Бурадәр қилмаңиз әйп болдум аниң һәҗридә мәъзүр,
Болуп мәй беилаҗким саздәк авазимә мәғрур,
Аниң яди билән һәр нуктә етип болдум мәсрур,
Сәбәб фаш болмаги сирримгә андин олмағим мәһҗүр,
Түгәр өмри Ғәрибийким түгәнмәс нәчә әсрарим.

Мустәзадлар

Ул дилбәр рәнаки пур ашуб җаһандур,
Чүн мәстәи бе бак,
Ким әткили бедад маңа бағрим тола қандур,
Һәр дәм мәнәл мәннак.

Ансиз нә тириклик маңа болғай бу җаһанда,
Ким йолида аниң.

Чүн яди аниң һәрдәми җаним ара җандур,
Болғач маңа ғәмнак.

Хуршид руһин көргәли миң аһ чекәрмән.
Ким чиқмағанидин.
Ким ишқ отидин көңлүм ара дағ ниһандур,
Сүн сүбһи яқам чак.

Көңлүм ани көрмәккә қилур һәр ләхзә йүз эндиш,
Һеч чарә қилалмай.
Әфзунрақ аниңдин аңаким руһи равандур,
Бу өртәрибан пак.

Рәһм етмәдиң әһвалимә ей шохи истәмгир,
Ким бир нәзәр әйләб.
Сәргәштәлиғ олған ишиң өзәңгә аяндур,
Олдуңки истәм нак.

Еә шәйх маңа қилма нәсиһәт йүз үгүргил,
Ул мәйкәдәди дәб.
Җанимгә бәдәл мәй қолида пирмуғандур,
Болғач маңа тәрьяк.

Хушһал ләқәб болдики эфсана оқубдур,
Һижранда Ғәрибий.
Ким чәрх сифәт һаләти аниңки ямандур,
Йүлүк ара хәшәк.

***

Ашуфтә мени әйләди ул шох истәмгир,
Җанимгә баладур.
Сәмин тәну рәналиғда олди сумәнбәр,
Чүн зәһәри сафадур.

Аләм йүзини қилди муәттәр чу шәмими,
Ким илкидә ани.

Мушатиси тәриф әйләсә гәр зулфи муәнбәр,
Чүн бади сафадур.

Күлбәм ара гәр сайәси кирсә сағунурмән,
Ул меһривәшимдур.
Чүн субһи илә аләм йүзи болғайки мунәввәр,
Чүн меһри зиядур.

Йоқдур бу жаһан гүлшәнидә һеч аңа манәнд,
Гәр истәсә һәр ким.
Нәққаши әзәл илкдә болмиш чу мүсәввәр,
Жанларки фидадур.

Я рәб нәфәс әйримә әдиңни дилимдин,
Мәқсүдүм ерур ул.
Һәм әйләгилу ани ренд ели башидин һәр дәм,
Чүн ястанибанким.
Мәйханә үчүн жам әгәр болса мудәввәр,
Ким мәйға гәдадур.

Изһар аниң достиға достлиғ қила көргил,
Пәйвәстә Ғәрибий.
Һәр кимгә бу достлиғ дилида болса муқәррәр,
Ул дости худадур.

Тәржибәндләр

Кетүр сақи ул жами айна рәң,
Мән олдум хумарида һәйран-у даң.
Кәрәм қил маңа қәтрә ул жамдин,
Леузил әтгәй ул мәйхумарни зәң.
Етип дәйр бунъяд үчүн бадә нуш,
Аңа кирди ул муғбәчә шохи шәң,
Адиб илкигә жам дилкәшин ул,
Әлалә чүшүб риндләрғә чу жаң,
Ани нуш әтмәккә чүн жам олуб,

Келиб андиғә әйли ром – у фәрәң
Болуп җүмлә муштақ аңа ичкәли,
Улар қилди мән йәңлиғ андә дәрәң
Тутуп муғбәчә рәсмий мәй харлиғ
Муғәнни чекиб андә һәм нәй –у чаң
Чу дәйр әһлидин чиқти андин хуруш
Аниң нәшъәсидин чу мом олди сәң.
Хәрабәт елиғә ул пири дәйр,
Мәй әйләб рәва мәзһәбин тутти кан.
Чу мәй нуш әшшақләр,
Мән ичмәккә әһвалимә болди тәң,
Кәрәм әйләгил сақия зармән,
Чу мәй қәтрәсигә тәләпкармән.
Кетүр сақия җам кулфмни,
Аниңдәк фәләк меһридин җамни.
Чу шуъләким ул дуддин ихраж етәр,
Көңгүлдин чу намус илә намни.
Киши ичсә ул җамдин мәй түзәр,
Ани һәм бузуғ һали әйямни.
Мурид дәйр пириға болдум маңа
Ки өргәткәч ул раһи исламни.
Киши илкини пир дәйр җам илә,
Ки тутса қилур кам нәкамни.
Чу шәмси әтмигәнни вәли җам етәр,
Ки йәъни қилур субһи бу шамни.
Қилур муғбәчә сәйид җан қушләрин,
Қойуб җам илә данәи дамни.
Ки илкидә җам алиб бәһри муһит,
Ки сераб етәр хас илә омни.
Нетаң әтсә сир мән бәднамни.
Кәрәм әйләгил сақия зармән,
Чу мәй қәтрәсиғә тәләпкармән.
Кетүр сақия җам болдум хумар,
Мән олмақғә гүл җаним олди баһар.
Киши қилса муш ул мәй тәләбни,
Фәләкдә болур шәмсидәк беқарар.
Ерүр муғбәчә илки нәйрәңбас,

Чиқарурки чин ләәбсидин димар.
Аманлиғ тиләп көкгә чиқмақ нәдур,
Чу мәйханә болса кишигә һисра.
Болур бәһри ғәрқ қәтрәи мәйдәким,
Чу қәтрәси бәһри олмуш һәзар.
Муғ олса киши җам мәйдәк нетаң,
Ки меърађи олса чу мансурдар.
Сән олдиңки муғбәчә фәрзанәи,
Мәй әтмәк әта саңа болди шуар.
Чу мәй мәйханә ишикидә болдум гәда,
Үмид әйләбан бадә әтгәй нисар.
Кәрәм әйләгил сақия зармән,
Чу мйә қәтрәсигә тәләпкармән.
Кетүр сақи ул җам һәлавәт маңа,
Ки дәһр ичрә ансиз нә раһәт маңа.
Чу туфраған мәйханәдә болғаним,
Билурмән ани әсли таели маңа.
Чу илкидә ай пири дәйр мустәқим,
Ки болсам йүзанчә кәрамәт маңа.
Нә ғәм рәддин ай шәйх мәй ичдиң дебан,
Кәбул пири дәйр әтсә һаҗәт маңа.
Чиқарса мени дәйрдин пири дәйр,
Қошулсам саңа шәйх қәбаһәт маңа.
Қачан муғбәчә илкигә җамни,
Ки олғанда шәмъи һидаят маңа.
Нә ғәм заһида тәънә гәр әйләсәң,
Ки муғбәчә қилса инаят маңа.
Чу мәйханә тупрағида болғаним,
Фузун тәхти шаһдин шәрафәт маңа.
Нә болғай қәдәһ тутсаң сақия,
Ки рәнҗ хумарим қиямәт маңа.
Кәрәм әйләгил сақия зармән,
Ки қәтрәсигә тәләбкармән.
Сафалимда мәй дури болса бәһәм,
Нә мәнзүр әр болсаким җами җам.
Болуб муштәри мәйгә ая муғбәчә,
Түгәнләрим ичрә қилдим дәрәң.

Егилсә нетаң қәддим ул җамидин,
Чу ишқида хуршид сипеһр болди хәм.
Аңа хитбә тәи қәд вә сәлтә дәлил,
Нәсиб эт илаһим бу икки қәдәм.
Тут ул бадәни муғбәчә маһивәш,
Һузуриңда болғум шәфәқдәк әдәм.
Сун әй сақи чун меһри алтун қәдәһ,
Ки та сипқарай чәрһдәк дәмбәдәм.
Сени қилди һәқ бадә нуш сақиси,
Атәшләрни сәйр қил ғәнимәт бу дәм.
Чу музтәрмән ичмәккә ани мудам,
Сифәтиң кәрим олди бәс қил кәрәм.
Нә болғай дәфъ хумар әйләсәң,
Нетәй болди ансиз чу ғәм үзрә ғәм.
Кәрәм әйләгил сақия зармән,
Чу мәй қәтрәсиғә тәләбкармән.
Өзин муғбәчә дәйр эра әйләди,
Мени шүкри аңаким гәда әйләди.
Зәмримғә тутти бу нәвъи һәвәс,
Чу ичмәккә тәрки сәва әйләди.
Ул үзди мени һаңкә шәйхидин,
Ки дәйри пир алида та әйләди.
Чу ястандим ул дәйр тупрағини,
Көзүмгә ани тотия әйләди,
Нетаң муғбәчә қилса кошә нәзәр.
Бу йәңлиғ мени ашәна әйләди.
Қулум десә тапғум нәва заһида.
Мени гәрчә ул бенәва әйләди.
Һәва қилдим ул җам күлфамни,
Гүл өзрә чу бади сәба әйләди.
Кәрәм әйләгил сақия зәрмән,
Бу мәй қәтрәсиғә тәләпкармән.

Рубаийлар

Я рәб тиләгим бәр маңа ул рәһа тәләб,
Та әйләгәймән ушбу ғубаримни нәсәп.
Болса чу ғубаридәк аниң һаки тәним,
Йоқ болса әдәм мүлкидә чүн меһр илә шәб.

Я рәб болуб ахирда мән ул захид илә ях,
Пак әтмиди захид абиси көңлүмдә сәх.
Қил жами муһәббәт билә сираб мени,
Ким әйләрсән андин ешиб бу немә нәх.

Я рәб нәчә зулум әтти бу нәфсим саңа,
Дәстидин аниң болди дилим ичрә савад.
Қил шәмъи һидайәт билә көлүмни фәруғ,
Жанимға һәм олғаә кәби ул нури зия.

Я рәб кәрәндин нәсип етиб көңлимә нур,
Та мән ул нур иләчүн шәмъи сарур
Қилғайсән аман бади һәвәсдинким ани,
Һәм әйләгил һәмраһ маңа ичрә қәбур.

Я рәб қил эта әйлисәм ул бәдәни нуш,
Мәрямдәк олуб болсам һәр дәмдә хамуш.
Дәвран истәмидинки халас олсам мән,
Беганә һәм олсамки бу кәм әқил илә хош.

Я рәб мени қил бәзмидә өз әһлиңә хас,
Ғәм ғафилу бад зумрәсидин әйлә халас.
Дедарини өз дословриң әйлә нәсип,
Қил зикрини аниң маңа әврат һәвас.

Я рәб мени қил пәрдаи исмәт әра һифиз,
Сәргәштәи гумраһни рәхмәт әра һифиз.
Мән дәрбәдәр-у шәһри бәшәһәр куһи бакуһ,
Қил гуһар иманимә ғурбәт әра һифиз.

Я рәб кәрәм ет ишқ оти көңлүмгә чу шәмъ,
Ким әйлә муниң гиръясидәк көзимә дәмъ.
Бу бәрқ илә абсиз дилим болса нетаң,
Һәм болса бәсәр равуқ илә ләмси реһ илә сәмъ.

Я рәб өтүб өмрүм һәммә зулмәт билә һәйф,
Чу сүбһи яқам чак даги һәсрәт билә һәйф.
Хуршид кәрәм қилса мәүнәввәр ани бәс,
Йоқ әрсә бу өмрүмгә надамәт билә һәйф.

Я рәб саңа йоқ туһфәйи таәт мениң,
Һәддин фузун еһсан маңа болди сениң,
Бащдин аяғим ғаһ гунаһ ичрә ниһан,
Гәр қилмасәң ихраж нә кечәр һәм аниң.

Я рәб сәтәним қушаи мәйханида қил,
Сераблиғим сағир пәйманида қил.
Хуһалмәну нуш әтсәм гәр қәтрәи мәй,
Шәһримдә мени хаһки Фәрғанәдә қил.

Я рәб мени қил мусаннад шәридә муқим,
Коюнда ул олди маңа жәннәтун наин,
Сабит қәдәмим шәръи дәрәхти кәби қил,
Һифиз әйлә аниң зилләтидин ичрә жәһм.

Я рәб қилиб өмрүмни гунаһ бирлә тәбәһ,
Әнди маңа сод чекип һәсрәти аһ.
Чу фәзлу инаятиң илә атиғә тәң,
Гәр олмаса нетгәймәну гум куштәи раһ.

Чистанлар

Бир пәри рой көзимдин өтмишин көрдүм бүгүн,
Тилбә әйләб әқлим алип кәтмәшин көрдүм бүгүн.
Баши йәтмиш йүз аяқ үч йүз бәдәнлиғ қуш келип,
Тән тозанда мурғ жан сәйил этмишин көрдүм бүгүн.
Бир қәләндәр һинду бәчә хәррәми гүл үстидә,
Румга меһман болуп олтурмишин көрдүм бүгүн.
Бир қара қуш ул заман учқанда гүзар үстидә,
Икки аһу саин гүлдә турмишин көрдүм бүгүн.
ятти баш сәксан аяқ оттуз бәдән мари сияһ,
хум болуп гүл үстидә тәлпинмишин көрдүм бүгүн.
Яр вәсфидин Ғәрибий уйди рәшқ әйләб рәқиб,
Ләхтә-ләхтә ғунчидәк қан йутмишин көрдүм бүгүн.
Йеңи хәт чиққан ләбиң шәрхини арман әйләрәм,
Оттуз икки ғунчәниң булбули налән әйләрәм.
Тийрә күлбәмдә өзүмни төрт оттуз хәвандә,
Баш он бир тән аяқ төрт қушда меһман әйләрәм.
Төт йүз әллик қәфәс ичрә мурғ сақлаб яр үчүн,
Баши үч әллик аяқ бир тәнни қурбан әйләрәм.
Алти йүздур баши бир тәң һингдуи гүл үстидә,
Аяғм оттуздур һәр дәм фида жан әйләрәм.
Йәтти баш сәксән аяғ оттуз бәдәнлиғ қуш кәби,
Тәлфинип гүл үстидә һәр ләхзә әфған әйләрәм.
Баши ермищдур йигирмә алти тән йәтти аяғ,
Икки жаллат туъмәсиғә бағримә қан әйләрәм.
Баши үчдур қирқ аяғлиқ бир тәни бәд мәстким,
Кафирин муғ илкидә елида жайлан әйләрәм.
Ноқтаси йәнлиғ Ғәрибий төрт йәтмиш меһриға,
Зәррәлиғ изһар етиб тәхтидә пинһан әйләрәм.

Хэбәр бергил ашиқғә у надур дәрәхти бир бутағи бәш,
Бир қушта бар үч йүз қанат сайяди бир тузағи бәш.
Ул наддуркым алифи үч ати он икки рияни үч,
Қиличи алти қини үч оқи он төрт сәдаги бәш.
Бир зәбанда икки сөз бар һесаби төрт йүз төрт миң бар.
Йәтмиш үч бәштә бир көз бар қараси қирқдур ақи бәш,
Ул нәдуркин ханәси қирқ шәмъи алтмиш пәрванәси қирқ.
Баши сәксан сенәси қирқ яраси тоқсандаги бәш.
Ул нәдуркым келур бабдин оқиғил нечә китабдин,
Һесабин бәргил әбжәддин бир варақниң сорағи бәш
Ул нәдүркым бәнди йәтмиш нә дәрядур дунди йәтмиш,
Нә шәһәрдур кәнт йәтмиш бағбани он төрт баги бәш.
Ул нәдуркым армани төрт һәқ өзидин фәрмани төрт,
Дәрди тоқсән дәрмани төрт хәстәси алти саги бәш.
Төрт шах тутум бир түбдин қириқ мевә қурдум нәсибдин,
Ғәрибий оқур әләфдин баши бирдур аяги бәш.

Лирикнамә
(Муәллип хатимисидин)

Дәстимни уруп ғәрқ кәби һәр немәгә,
Болмақғә нәжат болди аңа көлимә мәрам,
Өзлүк билә һәл болмагай иш ташла ани,
Билгим ул ерур билгилу жан мурғиға дам.
Бу нәвъи пәришанлиғ илә ядидаким,
Һәр күндүзи әфшанә оқупмән даги шам.
Гәр тапмисам өзүн сөзидин дәм урдум,
Көпрәкдә мәжаз гаһи һәқиқәтдә кәлам,
Өз һалиниашиқләр оқуп кәтти һәммә,
Гүл шәвқидә булбулдәк олуб зар давам.
Мән һәм оқуп өз һәлимәким тәстур бәләнд,
Чүн музгәролсам мән улар болса кәрам.
Сән урди дилим дәрәхтидин нәчә сухән,
Ишқида аниң шах өзә чүн мевән хам.

Пухтә қилиңиз таб нәфсидин аниким,
Әй меһривәшим яр ул олғайки низам .
Раст этсә хәтаси сөзимә кимсә әгәр,
Болмам гиръя андин аңа болғум чу ғулам.
Ғурбәт илә һәжр қилди зәбун әқлимни,
Мәъзүр тутиңиз телбәни мән хас илә ом.
Әлфаз илә түркнәчә китаб эрди бурун,
Ким саһиби аниң еди мәшһурә нам,
Мән һәм һәвәс әйләдмки чәкмәккә нәва,
Болғачки бу сәвда дегәли ичрә мәшам.
Тапмай дилим арам аниң ишқи сөзин,
Демәй кәби йоқ тәшна су ичмәй арам.
Ишқида аниң һәр бирси аһ чекиб,
Бир чу фәләк захир етиб субеһ илә шам.
Түрк ләфзидә чүн риштәй тәвфиқ илә,
Мән бәһрә әлифдин қилибан яғәчә лам .
Нәчәну ғәзәлият аниң ишқида,
Көк дәк чекиб энжүмни дилим ичрә рәқам.
Айрилмақ үчүн сөзүм уларниң сөзидин,
Дедим ғәзәлимдә мәй-у сақи билә жам.
Алида тәхәллүс дедим ул жам илә мәй,
Көпрәк ғәзәлим ичрә бу мәзкүр изам.
Гаһи ғәлим ичрә тәхәллүсдә бу жам,
Мәй сақи зикридә тамам олди кәлам,
Нечүнким әмс сөзүм уларниң сөзидәк,
Ким пухтә улар олди-ю мән мевәи хам.
Фәзлидин аниң болсам нә әжәб,
Шаһ алдида хам пухтә кәби тапди мәқам.
Көп үмид етип кимсә сөзүм салса көзин.
Һәққимдә дуа хәйрни ул қилса хәтам.
Әнжамиси мәктүбимә ғурбәт йеридә,
Ба һал Ғәрибий таърихи болди тәмам.

Луғәт

А

Абиһәйван – тириклик сүйи

Абия – мәғрур, мәнмән, тәкәббур

Авәр – егәллигән, егә, егиси

Ағаз – башлиниши, беши

Ағази – арилашқан, қураштурулған

Ағиштә – қарши, башланғуч, ифтида

Ағуш – қучақ, бағир, ағуш болмақ – кучақлашмақ, йепишмақ

Айәт– 1) нишан, бәлгү; 2) Қуръан жүмлиси (көплүги аят)

Айида (Айидат) – кирим, пайда

Айиқ, айиқә – тосқун, тосалғу (көплүги әвайиқ)

Ал-мәъмүрд мәъзурун – қол астиға киргән, қармиғидики, әйипсиз, гунасиз

Аләт – әсваплар, жабдуқ, сайман, қурал-ярақлар. Чинни аләт – Чинниң жабдуқлири (көпүги алат)

Алуд – сөз бирикмисидә келип арилаш, булғанған, яримас мәнани билдүриду. Мәй жиққуж алуд – мәй арилаш. Хәваб алуд – уйқа басқан, үгдигән, уйқа арилаш

Алудә даман – яримас, әхлақсиз, номуссиз

Аһәнгәр – төмүрчи

Арәз – йүзи, чеһрә, қип-қизил үз

Ари – ари ~ раст-раст

Ари – тоғра, раст, шүбһисиз

Аса – 1) сөзгә қошулуп раһәт, раһәтләндүргүчи дегән мәнани аңлитиду; 2) охшаш дегән мәнаниму ипадиләйду. Дил аса – көңүл раһити, Рәван аса – жан охшаш, жандәк

Асар – әсәрләр, нишанлар

Аси (усат) – қуруткучи, бәғәрәз, бойсунмас, гунаһкар, қозғилаңчи, топилаңчи, исянчи, инқилапчи

Атифәт – меһрибанлиқ, шәпқәт, мүрүвәтлик

Афкар – ғайә, ой-пикир

Ашам – йемәк, ичмәк

Ашуб – ғоға, тәшвиш

Ашуфтә – 1) пәришан, чечилаңғу, тарқақ; 2) ашиқ, шәйда

Ашъян, Ашиянә – ин, макан, өй қәвити

Ә

Әб – ата

Әбәс – беһудә, пайдисиз, орунсиз

Әбҗәд – қедимий әрәп алфавитиниң асасини көрситидиған сәккиз ойдурма сөзниң нами (кона мәктәпләрдә шу 8 сөз тахтиға йезип оқутулған. Бу сөзләрни оқушқа башлиғанларни әбҗәтчиләр дәп атиған)

Әбләһу – тәнтәк, ахмақ, һаңвақти, бепарасәт, саддә

Әбр – булут, әбри нәвбәһар – әтияз булути

Әбри нисан – баһарда яғидиған ямғурниң булути

Әбри пур бар – ямғурлуқ булут

Әваийд – селиқ, алван

Әвәз – евәз, орнини қаплаш, орнини толтуруш

Әвбаш – бибаш, яримас, тәртипсиз

Әвлия – бирлиги вәли

Әвр – яланач

Әвраң – варақлар, қәғәзләр (бирлиги варақ)

Әвсаф – сүпәтләр, махташлар

Әғлақ – қулупланған, чигичләштүрүлгән

Әғъя, әғяр – беганиләр, ятлар (ғәйриниң көплүги)

Әдәд – сан, санақ, һесап

Әдвар – айлинишлар, дәврләр (дәвирниң көплүги); 2) музыка нәзәрийәси

Әдуван – җанаб, дүшмән

Әҗзаъ – қисим, бөләк

Әзан – әзән, намазға чақирип ейтқан әзән

Әзим – нийәт, улуқ, чоң, катта, зор

Әзин – ясандурмақ, безимәк

Әзһа – қурбанлар

Әзһа ийди – Қурбан һейт

Әзъи – қурбанлиқ, еди әзъи – Қурбан һейт

Әйған – әйлигән, ейтқан

Әкд – бағлаш, түгүн

Әқсам – қисимлар, бөләкләр

Әл рәфиқу суммал тәриқ – йолға чиқиштин алдин һәмра тап, кейин йолға чиқ

Әлала – шавқун-сүрән, вараң-чуруң

Әлва – туғ орнатмақ, байрақ тиклимәк
Әлван – түрләр, рәңләр
Әлзам – мәҗбур етиш, зорлаш, ишәндүрүш, ишәнч
Әлифун – йеқин, сирдаш, муңдаш
Әлқа – қозғалмақ
Әлқа (илқа) – ташлиниш, қутритиш
Әлһаж – (һажи) – Мәккигә берип һәж қилип кәлгән мусулман
Әлһан – авазлар, тавушлар, нахшилар (бирлиги лаһн)
Әлһәзәр – һәзәр қил, сақлан мәнасида
Әлһәмдулиллаһи – худаға шүкри
Әмраз – ағриқлар, кесәлликләр (бирлиги мәрәз)
Әмир тәъмири – өмүр бинаси
Әмсал – 1) охшашлар, тәңдашлар; 2) мәсәлләр, мақаллар
Әнасир – унсурлар (бирлиги унсур)
Әнбәр – бөдрә чач, мәшуқ яр, хушбой мадда
Әнвар – нурлар, рошәнликләр (бирлиги нур)
Әнгиз – қәст, қозғатқучи
Әнгүшт – бармақ (қол бармиғи)
Әндәлиб – булбул (көплүги анадил)
Әндуһ – ғәм, қайғу
Әнҗум – юлтузлар
Әнис – дост, йеқин, йолдаш
Әнқәбут – өмчүк
Әнфәъ – пайдилиғирақ, әң пайдилиқ
Әнфиал, Әнфиа – толқунлиниш, һаяҗан, ғулғула
Әрәшә, әршун – сөһбәткә тартмақ
Әрғәнун – бир хил музыка, чалғу
Әрғуван – қизил вә гөзәл гүлләйдиған дәрәқ, чирайлиқ қизил гүл
Әрқам – рәқәмләр (бирлиги рәқәм)
Әррәшә – өрүлмәк, өмүлимәк, йөгүшүп чиқмақ
Әс-сиратал – мустәқил тоғра йол, һәқиқий йол
Әснаф – тәбәқиләр, хиллар (бирлиги синип)
Әтвар – пеил, һәрикәтләр, рәвишләр
Әтфал – яш балилар, гөдәкләр
Әфгар – ярилинанған, жараһәтләнгән, һәсрәтләнгән, қайғулуқ
Әфған – дат, пәрияд, налә, пуған

Әфғани нагаһ – учтумтут қилған пуған
Әфзун – артуқ, зиядә
Әфшан – сәпкүчи, төккүчи
Әх кәри созандә – көйдүргүчи от
Әхкәр – қип-қизил чоғ
Әхтәр – юлтуз, бәхит
Әхтәри сәәт – бәхит юлтузи, әски чүшәнчә
Әһбаб – достлар, сөйүмлүк (бирлиги һәбиб)
Әһл – бир кәсипкә, җамаәткә яки җайға мәнсүп кишиләр
Әһли ботән – 1) роһ, көңүл егиси; 2) әр-хотун, бирәр иш егиси
Әһли тораб – өлгән, вапат болған кишиләр
Әшақ – төвән, аяқ
Әшк – көз йеши
Әълал – һәрипләрни алмаштуруш йоли билән сөз ясаш усули (әрәп тили грамматикисида)

Б

Бавәр – ишәнч, ишәнмәк
Бад – шамал, бадисәба – таң шамили, бади хәзан – күз шамили
Бадә – мәй, шарап
Бадә ашам – мәй ичиш
Бадә пәрәст – мәйпәрәст
Бадәфуруш – мәй саткучи
Бади рәфтар – шамалдәк тез жүрүш
Баз – йәнә, иш, мәшғулат, ойнайдиған, ойнитидиған
Баис – сәвәп, сәвәпчи
Бак – қоркутмақ, қоркунучлуқ, ховуп, һодуқуш
Барин – һәммә вақит
Батил – беһудә, хата, рәт қилинған, яримас
Батин – ич, ички, көңүл, роһ
Бәяз – 1) ақ, ақлиқ, аққа көчүрүлгән нусха; 2) түрлүк шаирлар шеирлириниң топлими; 3) ақ қәғәз
Бәәд – кейин, узақ, жирақ
Бәәт хилъәт – кийим чапан
Бәғәл – хечир
Бәдәл – баһаси, қиммити, тәң баһалиқ

Бәйн – оттур, ара, арилиқ
Бәйъәт – вәдә бериш, келишиш
Бәла – бала (баласи) апәт, зәрәр
Бәлдә – кичик шәһәр, базар (көплүги бәлад)
Бәлиғ – йетишкән, йетүк
Бәлоһәтун – ахмақлиқ, әқилсизлик, тәнтәклик
Бәнд – бағлимақ, бағланмақ
Бәндә – қул, ихтиярсиз киши
Бәни – әвлад, балилар
Бәнно – бенакар уста
Бәң – нәшә
Бәрна – яш, қиран, гөзәл, йеқимлиқ
Бәти – сус, аста, алдиримай
Бәтн – қосақ, қарин, ашқазан
Бәһр – деңиз, чоң дәрия (көплүги биһар, бухур)
Биәдәд – сансиз, санақсиз
Бидайәт – беши, башлиниши
Бизаәт – мал-мүлк, әсвап-үскүнә, бисат
Бикбу – кәмтар
Билла – худа урсун, алла билән қәсәм ичимән
Бистәр – орун-көрпә, чүшәк
Бисуй – бир тәрәпкә
Бодә-и наб – тиниқ таза мәй
Ботә – Зәргәрләрниң мәдән еритидиған қачиси
Буняд – 1) һули, негиз, асас; 2) вужутқа чиқармақ

В

Вагәр – вә әгәр, әгәр
Вақалә – йәнә шуниңдәк
Вақор – 1) турақ; 2) хәвәр қилиш
Вала – егиз, жуқури, қиммәт, бүйүк
Вала-вәллс – лекин, амма, мәгәр
Валеһ – һәйран болуш, әҗәплиниш
Варис– варис, мирас (көплүги вәрсә)
Васеъ – кәң таша, кәң
Васиф – тәрипләш, махташ, сүпәтлигүчи

Вәжәб – ғерич

Вәжәб бәр вәжәб – ғеричму-ғерич

Вәло – достлуқ, алий һәзрәтлиринин (мәйил, яритиш, хәйрихаһ-лик)

Вәр – қисқарт (әгәр, гәрчәниң қисқарған варианти)

Вәрнә – башқичә, әксичә

Вәһдәт – йәккә, йәккә йеганилик

Вузу – диний мәрасимлар, таһарәт қилиш

Вусеъ – һәжим, мумкинчилик, сиғимлиқ

Г

Гәнж – қиммәт баһа нәрсиләр: алтун, күмүч, ләәл, якут в.б.; 2) йоған пил

Гәнжираз – сирлар ғәзниси

Гирибан – кийимниң яқиси, житиқ яқа

Гирян – жиғлангу, жиғлиған һалда

Грийә – жиға, матәм күйи

Гулаб – этиргүлниң сүйи, әтир-қизил гүлләрдин тәйярланған ичимлик

Гум – йоқ, йоқалмақ, түгигән

Гунж – булуң, бүжәк, дохмуш; 2) сиғим, микдар

Гүлчәбин – гүлдәк чирайлиқ, гүл һөсүнлүк

Гүлрам – гүлрәңлик, қизғуч рәң

Ғ

Ғабин – содида алдаш, мәккар, һорун

Ғалқун – пана, жай, қулупланған

Ғафил – ғәпләттә қалған, бехәвәр, билмәй қалған

Ғәбни фәһш – очуқтин-очуқ алдаш, қопал

Ғәввас – су тегигә чүшкүчи

Ғәйб – һазир әмәс, ғәйиблик, көзгә көрүнмәслик

Ғәләкун – қорған, қәлъә, сарай

Ғәләт – хата, йеңилиш

Ғәлтан – айланғучи, жумилақ

Ғәмин – ғәмлик, қайғулуқ

Ғәммаз – ғевәтчи, гәп тошиғучи

Ғәмнак – ғәмкин, хапилиқ

Ғәнжү – дәлал, қаш етип көз қисиш, назук қарашма, наз билән қараш, қаш-көзлирини ойнутуп қараш

Ғәрам – ишқ дәрди, ашиқлиқ

Ғәрқаб – 1) ғәрқ болған, суға чөккән

Ғубар – чаң, тозаң, тутуқ, хирә

Ғуват – тенәп қалған, адашқан

Д

Даж – қараңғу, қараңғулуқ, наһайити қараңғу кечә

Дам – 1)дозақ, қапқан, қилтақ. Әсири дам болмақ – дозаққа чүшмәк; 2) дам – түрлүк өй вә явайи һайванлар

Дар – халә өй, һойла, турақ жай

Дар ал-қаза – қазихана

Дар ул-аман – хәтәрсиз жай

Дариана – еғирлиқ вә мәшәқәт өйи

Дафеъ – йоқаткучи, дәт ейткучи, қайтурғучи

Дәйр – 1) бутхана; 2) мәйхана; 3)дуния

Дәйр әһли – бутханә әһли, майханә әһли

Дәйр пири – Мәйханә башлиғи, мәйханичи

Дәйри фанә – Панайи болғанлар

Дәмуъ – көз яшлири (бирлиги дамъе)

Дәр – ишик

Дәрәң – аста, секин, кечикиш

Дәрәхшан (дурәхшан) – парлақ, пақирайдиған

Дәрбан – дәрвазибан, ишик сақчиси, ишик қаравули

Дәстигир – дәстә, қоллиғучи, васитичи

Дәһан – зәмбирәкниң ағизи, иңәк, дәрваза

Дев – Мифта наһайити күчлүк зор вә бәдһәйвәт дәп тәсәввур етилгән бир мәхлуқ

Дилкуша – 1) көңүл ачидиған шәхс; 2) очуқ көңүл

Дилписәнд – көңүлгә хуш келидиған йеқимлиқ

Диһан – (даһн) – қәбилә, тухум

Дияр – өлкә, мәмликәт

Дун сифәт, пәстсифәт – әхлақсиз

Дун һәст – рәзил, наинсап, қаззаб, дәс

Дурнисар – дур чачқучи

Дурри сәмин – қиммәт баһадур

Е

Езар – уятсиз, йүзи қелин, зомигәр

Етираз – қаршилиқ қилмақ

Җ

Җавид – әбәдий, даимий, мәңгү

Җалә – 1) ямғур; 2) мөлдүр; 3) тулум; 4) иссиғи йоқ кийим, көз йеши

Җамадун (җәмәдәтун) – минерал, органик нәрсиләр, җансиз

Җамеъ кулли – 1) һәммә, барчә; 2) йосун, йол; 3) рәсм қаидини җәмлигүчи

Җанишин – избасар, орунбасар, вәкил

Җанфиза – җанни қуввәтлигүчи, җанға арам бәргүчи

Җаруб – сүпүргә

Җаһл – һәдидин ашқан надан, билимсизлик

Җәб – аруз қаидилириниң бири

Җәв – һава, атмосфера

Җәвдәт – яхшилиқ, сехилиқ, нуқсансизлиқ

Җәзәбә – сопилиқ зикир самәълирини ада етиватқанда өзини билмәслик һалиға чүшүп қелиш, йәни экстаз

Җәлал – шан-шәвкәт, гөзәл, сөләтлик

Җәлис – йенида олтуруш

Җәмил – чирайлиқ, назук, көркәм

Җәң азмай (азму дәңдин) – җәңдә синалған, җәңдә пишқан, җәңдә чиниққан

Җәңи әсғәр – кичик җәң, кичикинә җәң

Җәрһ – җараһәт, яридар, җараһәт қилиш, көңлини ағритиш, нәштә уруш, һақарәт қилиш

Җибә, җийбә – төмүр яки полаттин ясалған уруш кийими

Җибәчи – хан сарийидики әмәлләрдин бири, йәни қурал-ярақ амбириниң башлиғи

Җибилли – туғма, тәбиий

Җилсам – өпкә ағриғи

Җилсә – мәҗлис, жиғилиш, сеанс

Җинс – 1) түр, хил; 2) мата, кийимлик

Җомеъ – җәмлигүчи, топлиғучи

Җуаллиқи – 1) қәлбәки, сахта; 2) мунапиқ

Җув, җуй – 1) өстәң, сай, ериқ; 2) издигүчи, истигүчи

Җуғд – савә, сериқ қушқач

Җуил – ишләп чиқириш, ясаш, тәйярлаш

Җумуеъ-җәмеъ – топлам, бирләшкән отряд, қошун

Җунбиш – қимирлаш

Җунбус – һәрикәт, қозғилиш, шамал чиқиш

Җуң – түрлүк шеирлар вә таърух (таърих – аруз вәзнининң бир жанри)ларни йезип қойидиған дәптәр, сайланма әсәрләр, тәрмиләр

Җур – хил, синип, класс, классификация

Җүббә – шәйхләр кийидиған мәхсус чапан. Бу кийим узун вә ени кәң болған

Җүръә – бир жутум, бир жутум мәй яки су

Җүстижу – издимәк, ахтурмақ

З

Завал – тохтитиш, түгитиш, түгәш, һалакәт, набут болуш

Заил, зайил – йоқ болғучи, өчидиған, йоқилидиған

Зәвалҗәлал – пәрвардигари аләм, худа әмри, алла-таалла, худа буйриған

Зәифи пир – қерилиқ аҗизлиғи

Зәлл, зәлләт, зәләл – хата, адишиш, қаймуқуш

Зән – хотун, сөз бирикмисидә чалғучи, чаң урғучи

Зәндә – тириклик, һаятлиқ

Зәң – 1) чаң, кир, ғубар; 2) қоңғирақ

Зәр – алтун, тилла

Зәрдурой – сарғайған йүз

Зәрқ – алдаш, алдам халтиға чүшириш, һелигәрлик (зәрқ әһли – һелигәрлик)

Зеһни салим – сағлам пикир

Зиҗан – җан егиси

Зиндә – тирик җанлиқ

Зиндә дил – шат, хуш чақчақ

Зихи – 1) яхши, тола убдан; 2) хушбой

Зихни салим – сап пикир, сағлам пикир

Зулал, зилал – тиниқ, сүзүк, сүп-сүзүк

Зулф, зулп – чач, кокула

Зумрә – җамаәт, гуруһ, бир топ

Зуннар – мусулман дөләтлиридә яшайдиған христианлар белигә бағлап жүридиған вә мәлум бир рәңлик чилвур тасма (арқан); яки христиан динидикиләрниң бойниға есивалидиған крестлири.

Зурдо – оруқ, назук, келишкән, нәпис, зерәк, өткүр

Зуһд – өз-өзини тартиш, дуниядин ваз кечиш

И

Идбар – бәхитсизлик, иши илгири басмаслиқ

Изам – чоңлар, улуқлар, әзимләр (бирлиги әзим)

Изин – җавап, рухсәт, иҗазәт, йол қоймақ

Измар – йошурун, сир сақлаш, қошуп қоюш, нийәт қилмақ, өзиниңки қилип алмақ

Изтәрар – илаҗисиз, чарисиз қалмақ, мәҗбурлаш

Изһа – қурбанлар

Иқаб – интиқам, қисас, җаза, өч

Иқан, ийқан – ишәнч, ишәнгәнлик, ишиниш, ениқ гәп

Илми мәнтиқ – логика

Илми нәһуй – синтаксис

Илми румуз – цифрлар бәлгүси, кекәшләр тили; стенография

Илми фиқһ – һоқуқ вә қануншунаслиқ пәни

Илми һәлал – әрәп грамматикиси

Инад – җайиллиқ, бойсунмаслиқ

Индә – йенида, қешида

Инқибаз – қисқартиш, сиқиш, җиғилиш, қорулуш

Инқияд – бойсунуш, бирлишиш, қарашлиқ болмақ

Инс – инсан, киши, адәм

Интихаб – таңлаш, сайлаш, хиллаш

Интиһа – тамам, ахир, чеки

Инфәал – хиҗаләт болмақ, бир нәрсидин уюлуш, иза тартмақ

Инфиалун, Инфиалатун – толқунлиниш, һаяҗанлиниш, ғулғула, тәсират, баштин кәчүрүш

Ипәк – гәзлиминиң бир түри

Иршад (иршат) – тоғри йол, тоғра йол көрсәтмәк

Исар – көрситиш, тәғдим қилиш, һәдийә, садиқә, артуқ көрүш, әвзәл көрүш, мәртлик, сеһилиқ билән тарқитип бериш

Исар – қолидики мәйни хушхойлуқ билән тәғдим қилиш

Истиғнаъ – еһтиятсизлиқ, наз қилиш, тартиниш

Ихраж – һайдаш, чиқириш, сүргүн

Ихтилат – арилишиш, қатнишиш, барди-кәлди

Ихфа – мәхпий, йошурун, бәкитиш

Иһрам – һәжҗигә барғанлар кәъбәни зиярәт қилиш вақтида кийим орнида орунуп алидиған непиз ақ рәхт

Иъқаб – тапан, кейин (бирлиги әқәб)

Иътидал – оттура һал, нормал

Иътидал рәббиий – баһарда кечә билән күндүз тәң болған вақит

Й

Йәви – күндүз вақти

Йәғма – талан-тараж, бузуқчилиқ

Йәғма – шәһәр нами

Йәкта – йәккә, йеганә, тәңсиз, теңи йоқ

Йәлағ – иштқа тамақ беридиған идиш

Күлли йәвм – күн бойи, әтидин кәч киргичә

К

Кавакиб – юлтузлар (бирлиги кәвкин)

Каж – шапилақ, шапилақлап урмақ

Кала, калә – байлиқ, мүлк, қиммәтлик нәрсиләр

Кам – ағиз, танлай

Камә-кам – 1) тиләк, истәк, мәхсәт; 2) бәһрә, бәһрә алмақ

Камгаһ – мәхсәт жайи, баридиған жай, тупрақ беши; қәбирстан

Камжу – мәхсәткә еришишни истигән шәхс

Камидил – көңүл истиги, ләззәт, бәһрә

Камитәлх – теви хирә

Кам-у – истәк, течлиқ

Камяп – мәхситигә йәткән

Ка-у накам – халап-халимай

Кәвн – дуния, турмуш, барлиқ

Кәвнәйн – икки дуния, барлиқ мәвжудат

Кәвниян – келәчәк турмуш, келәчәк һаят

Кәвсәр – шәпқәт булуғи, җәннәттики бир булақниң ети

Кәк – 1) гармония авази; 2) кинайә, өч, адавәт, интиқам

Кәлид – ачқуч

Кәлим – сөзләр, кәлимәләр (бирлиги кәлимә)

Кәмәнд – 1) буғдай, сиртмақ, дозақ; 2) сөйүмлүги – сөйгүсиниң чечи, мәһбубиниң чечи

Кәмәнди җәәд – зулф сиртмиғи, бөдрә қилинған чач

Кәмәнди зулф – зулф сиртмиғи, чач өрүми

Кәниз чори – (хотун-қиз қул) хизмәтчи хотун

Кәрәм – яхшилиқ, алийҗанап, улуқ, сехи

Кәсир – көп, мол

Кәф – 1) алқан, қол; 2) көвүк, хәпрүк

Кәшан – җәлип қилғучи, тартқучи

Килк – қомуч

Килки нуктә паш – назук вә чоңқур мәналиқ сөзләрни язғучи қәләм

Кимсан – алтунға охшиған ялтирақ сериқ мадда, бронза, порошок

Кимсә – киши, адәм

Коһ – тағ, дөң, төпә, едир

Коһә кун – коһ кән – тағ арқиси

Көшә мәйханә – кишини өлтүридиған мәйханә, көшә гәшм – кишини өлтүридиған көз

Көшә нәзәр – кишини өлтүридиған нәзәр

Кулли – толуқ, чоң, жирик, умумий

Кулли явм – һәр күни

Куфр – капирлиқ, исламни тән алмаслиқ, динсизлиқ

Куфри дәйри – капирлар ибадәтханиси

Куфрий – капир, напак, худасиз

Куһл, куһлә – сүрмә, зеннәт буюми

Куш – өлтүргүчи, адәм өлтүргүчи

Куштар – союш, боғузлаш, қанлиқ уруш, қириш, өлтүрүш

Қ

Қалу-мақал – гәп-сөз, шавқун-сүрән

Қареъ – тақ-тақ, тақилитиш

Қасәд – әлчи, хәвәрчи

Қәба – әркәкләрниң узун кийими, тон

Қәбеһ – яман, сәт, көрүмсиз
Қәбз – алмақ, тутмақ, һөжҗәт, тилхәт
Қәвий – күчлүк, қуввәтлик
Қәвий дил – жүрәклик
Қәвс – 1) я, оқ-я; 2) асманниң он икки буржисидин тоққузинчиси
Қәвсәйн қәвс – қавуслар, ялар
Қәвһ қәваун – ачарчилиқ, ачлиқ
Қәдәр – алдин бәлгүлимәк, тәғдир, қудрәт, қуввәт, язмиш
Қәмәр – ай
Қәриб – йеқин, йеқинида, йенида
Қәрин – йеқини, йеқин кишиси, йеқин дости, бағланған
Қәрия – сәра, йеза
Қийил – ейтилған сөз, гәп
Қийл қилур – гәп қилиду
Қийл-у қал – гәп-сөз
Қийни-қийнеһ – өй хизмәткари, нахшичи
Қиладә – боюнбағ

Л
Лайәзал – мәңгү, чәксиз, пүтмәс
Лаиб – оюнчи, уссулчи
Лакалам – муназирә, тәләп қилинмайдиған
Ләәб – оюн, ләбкор
Ләәл – 1) қизил рәңлик тал; 2) қип-қизил ләв; 3) қизил сия билән йезилған хәт
Ләәли әхмәр – қизил ләв, қизил мәй
Ләәли музаб – қизил мәй, еритилған ләәл
Ләәли пәйкани – оқ-я оқидәк тарашланған ләәл
Ләәли раван – аққан қан
Ләәсун – ләй, паскина, иплас, булғаш
Ләб – бәләб, ләбаләб – липму-лип, липпидә, левигичә толған
Ләва мәъ – ялтирақ нәрсә
Ләвәнд – бош, һорун, ялқав, бекарчи; 2) бәңваш киши
Ләввәй – әшмәк, оримақ, қисип бағлимақ
Ләввәй – санчиқ
Ләвийәтун – 1) пүклиниш, бурулуш; 2) яман кәйпият

Лəвид – худди шундақ

Лəйл – түн, кечə

Лəйлəту əл-қəдр – розиниң дуаси қобул болидиған күн. Пəйғəмбəрниң миражға чиққан күни.

Лəис (лəвис) – арқиға созмақ, кечиктүрмək

Лəйсун – аслан, шир

Лəн – һеч қачан йоқ

Лəнтəра – һеч қачан көрмəйсəн

Лəтиф – юмшақ, мулайим, гөзəл, йеқимлиқ

Лəхт – парчə-парчə гəзмал, азғинə, бираз

Лива – туғ

Лиқа – 1) йүз көрүшмək, йолуқмақ; 2) гөзəл; 3) ишқ; 5) муһəббəт

Лу – карта ойниғанда болидиған очко

Лув-лув –мəрвайит, дур, үнчə (көплүги луал, лəəм)

Луи-луи – Марқан

М

Ма – биз

Мавий – көк рəң, һава рəң

Мадəр – ана

Майə – сəвəп, амил, бир нəрсиниң əсли маддиси, дəслəпки мəблəғ

Мар – илан

Мари сияһ – қара илан

Марр – өткүнчи

Масəва – башқа, ғəйри

Маһ – ай, қуяш, гөзəл, чирайлиқ

Мəани – мəналар

Мəбдəи – баш, башлиниш, мəнбə, келип чиқиши, əсли

Мəвзүн – 1) келишкəн, орунлуқ, өлчəнгəн; 2) вəзинлик

Мəғалиқу қəлбе – 1) ениқ əмəс; 2) очуқ қəлб, қəлбини ечип ташлаш

Мəғбун – содида алданған, зиян көргəн

Мəғфирəт – кəчүрүлгəн, əпу етилгəн

Мəдид – 1) созулған; 2) узаққа тартилған

Мəдхəн – турхун

Мəдхул – дарамəт, кирим, пайда

Мəдхулə – яр, ашна

Мәҗәллә – китап, кодекс, журнал, қолланма
Мәзаж – характер, темперамент
Мәзә – ичимлик, ичип яки тамақ йәп раһәтлиниш, мәзә қилиш
Мәзәлләт – камситиш, хорлаш, һақарәтләш, төвәнлик
Мәзбәһ – малларни боғузлайдиған орун
Мәзмәр – йошурунған, бекингән
Мәзруф – бирәр буюм (қача) ичидики нәрсә
Мәзһәр – ташқи көрүнүш, сирт
Мәйз – қечип қутулидиған җай
Мәийәт – биллә бериш, бир вақитта болуш, әгишип бериш
Мәиййәт – йол башлиғучи, күзәткүчи
Мәйкәдә – мәйханә
Мәкәсб – пайда, күн кәчүрүш үчүн васитә болған иш
Мәкид – микри, һилә, алдаш
Мәкнүн – йошурун, диққәт билән сақланған, мәхпий, яхши сақланған
Мәксүр – сунған, сундурулған, урулған, бузулған, йәнчилгән
Мәқбул – қобул қилинған, йол қоюлған, қанаәтләндүрүлгән, мақул көрүлгән
Мәқрун – йеқин, йеқинлашқан, яндашқан, қошулған
Мәқһур – қол астиға киргән, йеңилгән, бойсундурулған
Мәләк – гөзәл (көплүги мәлаик)
Мәлик – падшаһ, хан, шаһ
Мәллак – деһан
Мәллаъ – толуқ, мукәммәл, семиз
Мәмдуд – созулған, узартилған
Мәннә – қилинған, яхшилиқ, хәйирлик иш
Мәнзүр – қаралған, етиварға елинған, нәзәргә елинған
Мәнсур – 1) йәңгүчи, ғалип; 2) чечилған, таралған
Мәншаи – бир нәрсиниң келип чиққан орни, пәйда болған орни
Мәңгүм – бәлгүлүк, ениқ, һәл етилгән, қәтъий
Мәрам – мәхсәт, истәк, тиләк
Мәрат мәрәрәт, муррех – аччиқлиқ
Мәрг – өлүм, әҗәл
Мәрғуб – йеқимлиқ, сөйүмлүк, хуш көрүлгән, арзу қилинған
Мәрзи – қанаәтләндүрүш

Мәркәб – ат, минилидиған һайванлар (ат, хечир, ешәк охшаш)

Мәрфуъ – йүксәлдүрүлгән, жуқури кәлтүрүлгән

Мәрһүн – гөрүгә қоюлған, гөрүгә берилгән

Мәсиһ – Әйса пәйғәмбәрниң ләқими; сийлиғучи

Мәслуб – мәһрум қилинған, айрилған, талан-тараж қилинған, оғурланған, ажритиветилгән

Мәсмуъ – аңланған, билинидиған, тиңшалған

Мәснәд – тәхт, йүксәк орун, йүксәк дәрижә

Мәснәд һусун – гөзәллик дәрижиси

Мәсни – әһмийәт, мәзмун, асасий

Мәснуъ – сәнъәтлик, безәклик, һүнәр билән ясалған

Мәсрур – хурсәнд, шат, хошал болған

Мәсһәф – китап, қуръан, кодекс (көплүги мәсаһиф)

Мәтаһ – мал, әшя, мата

Мәтләб – мәсилә, иш, нәрсә, тәләп (көплиги мәталиб)

Мәтләъ – 1) чиқидиған жай, орун, қуяшниң чиқиш жайи; 2) шеирий әсәрниң бәйттики икки мисраси (башланмиси)

Мәтлүб – күтүлгән, көңүлдики әзиз дост, тәләп етилгән, арзулиған

Мәтн – текст

Мәфһум – пәмләнгән, чүшүнүлгән мәна, мәзмун, уқум, пәм

Мәхзән – ғәзинә

Мәхзун – ғәзнидә сақланған нәрсә

Мәхмур – мәй мәслиги, техи тарқалмиған мәслик

Мәһбус – қолға елинған, зинданға ташланған киши

Мәһжүр – айрилип қалған, мәһрум болған, чәкләнгән, қоғланған

Мәһив, мәһв – йоқулуш, һәйран болуп өзидин кетип қелиш

Мәһләкә – ховуп-хәтәрлик жай, ховуплуқ иш

Мәһлиқа – ай йүзлүк

Мәһрәм – әң йеқин шәхс, һәмдәм, сирдаш

Мәһфуз – сақланған, күзитилгән, бириктүрүлгән, хатиригә елинған, етивар билән қаралған

Мәшшатә – қиз вә келинләрниң чачлирини тарап беридиған пәдәзлигүчи

Мәъбәр – өтидиған йәр, йол

Мәъва, мәъван – баш пана, турар жай, орун

Мәъжуж – әң шималда яшиған икки мифик хәлиқ

Мәъҗүн – түрлүк дориларни угитип әпийүн арилаштуруп ясалған хемирға охшаш дора, кәйп қилидиған арилашма

Мәъмүр – 1) баяшат, гүллигән, молчилик; 2) вәкил, иш-сәпәргә әвәтилгән

Мәъсийәт – гуналиқ, гуна иш, гуна

Миҗган – кирпикләр

Милһ (милаһ, әмлаһ) – туз

Мин – чиқиш келиш қошумчиси -дин, -тин

Минқар – қушниң тумшуғи

Мираб – су ишлирини назарәт қилғучи, көк беши

Мират – әйнәк

Мисбаһ – лампа, фонар, мәшъәл, шам, йоруткучи

Мисрий – жуқумлуқ, жуқидиған, тәсирлик

Мифтаһ – ачқуч

Молла – устаз, оқутқучи

Муәнбәр зулф – қара чач, хуш пурақ

Муәссир – жүрәккә тәсир қилғучи, йеқимлиқ

Мубаһ – рухсәт қилидиған иш

Мубәййән – баян қилинған, изаһланған, очуқ чүшәндүрүлгән

Мубид – һалак әтмәк, харап қилмақ

Мубин – ениқ, очуқ, рошән

Мубтәди – йеңи ишни башлиған киши

Мубтәдий – динда йеңилиқ яратқучи

Мубһәм – мәхпий, йошурун, наениқ

Мувәддәд – достлуқ, муһәббәт бағлаш

Муғәнний – сазәндә, музыкант

Муған – муғлар

Мудәввәр – дүгләк

Музайян – ясанған, ясандурулған

Музаһир – ярдәмчи, қоллиғучи

Музир – зәрәрлик нәрсә, зиянлиқ

Музмәр – йошурунған, бекитилгән, йошурун

Музтәр – мәҗбур болған, қийин әһвалға чүшүп қалған, чарисиз

Муизәм – қошма, қошулған

Муқәйед – ройхәткә алғучи

Муқәййәд – бағланған, уланған, четилған

Муқәллид – артист, актер, дорамчи

Муқид – бағланған, мунасивәтлик, тизимға йезилған, ройхәткә елинған

Муқрий – қари, қираәт қилғучи, тавуш билән оқуғучи

Муқрун (муқир) – иқрар қилғучи, бойниға алғучи, ишиниш

Муқтәда – бойсунғучи, әгәшкүчи, қуввәтлигүчи, имам

Мулиһ – чидамлиқ

Мунәввәр – нурлуқ, рошән, парлақ, йоруқ

Мунәззәһ – әркин, пак, таза

Мундәрж – қошулған, йезип қоюлған, ариға киргүзүлгән

Мунқад – итаәтчан, сөзгә киридиған

Мунсиф – адаләтлик, инсаплиқ, адил киши

Мунтәқил, мунтәқи – мирас болған, биридин-биригә өткән

Мунтәхәп – яхшилири, таллап елиш

Мунтәһа – ахирқи, чәк, тамам, түгигән, ақивәт

Мунфәил – бир иштин яки сөздин көңли ағриған

Мупаззи – мулаһизә қилмақ

Мур – чүмүлә

Мурғ – қуш, учар қанат, тоху

Мусавий – тәң, бирдәк, пәриқсиз

Мусәлла – жайнимаз, ибадәт орни

Мустәғна – өзини башқилардин тетик, бақуввәт тутуш

Мустәғрий – еһтиятсизлиқ, тартинчақ

Мустәдам – даимий, һемишәм

Мустәмәнд – ғәмкин, ғәмлик, қайғулуқ, муһтаж

Мустәреъ – тинч, һәрикәтсиз

Мутабиқ – мувапиқлишидиған, маслишидиған, мувапиқ, мунасип, тегишлик, охшашлиқ, уйғун

Мутиъ – итаәтлик, гәпкә киридиған, бойсундурулған, мөмүн, баш әккүчи

Мутиб – итаәт әткүчи, бойсунғучи

Муттәка – мәдәткар, йөләнчүк, тайинидиған нәрсә

Муфәттиһ – фәтх қилғучи

Муфид – пайдилиқ, нәплик

Муфтәзәъ – шәрмәндә

Мухтәлиф – хилму-хил, өзгирип туридиған

Муһабәт – қорқунучлуқ, сүрлүк

Муһәққиқ – һәқиқәт истигүчи, тәнқитчи, сүрүштүргүчи

Муһиб – дост тутқучи, сөйгүчи

Муһтәсиб – һесап алғучи, һесап ишлирини башқурғучи, назарәт әткүчи, базардики җиң-тараза вә баһани назарәт қилғучи

Муш – чашқан

Мушбуһ – хушбой мушк һидлиқ, мушк пурақлиқ

Муштақ – ишқиваз, һәвәс, қизиққучи

Муъҗиз – аҗизландурмақ, күчсизләндүрмәк, җанға тәккән, тәңләштүрүп болмайдиған

Мүәттәр – гөзәл пурақлиқ, гөзәл һидлиқ хушбой

Мүбәрра – хали, азат бирәр нәрсә

Мүҗәвһәр – қиммәт баһа ташлар, җәвһәрләр билән безәндүрүлгән

Мүҗәззи – бөлүш, ажритиш, тәһлил қилмақ

Мүҗәһһәр – тәминләнгән, қамдалған

Мүрдә – өлүк, тиничланған

Мүсәввир – тәсвирлигүчи, рәссам

Мүсәлләм – бир ишни қилишқа қәтъий қарар

Мүсәммәм – еник, һәл қилинған, қәтъий

Мүсәмми, мүсәмма – аталған мавзулуқ, атлиқ

Мүфәттеһ – ястанмақ, башқоймақ, тәһигә йөләнмәк

Н

Набак – қорқмас, қорқунучлуқ әмәс

Нагәһан – туюқсиз

Наим – немәтләр, паравәнлик, әлвәк турмуш үчүн керәклик нәрсиләр

Нак – кәмбәғәл, намрат, сап әмәс

Нал – қомуч, қериндаш учидәк инчик томур, қилтирик

Намәвзун – өлчими билән келишәлмәслик

Намзад – алдин-ала бәлгүләнгән, мақуллинип қоюлған

Нар – 1) от, чоғ; 2) дозақ

Нар – анар

Нарәва – рава көрмигән, рухсәт қилинмиған, йол қоюп болмайдиған

Насиһ – нәсиһәт қилғучи, тәсәлли бәргүчи

Насиһа – әй, нәсиһәт қилғучи

Нахуш мисрий – жуқумлуқ ағриқ, кесәл

Наъләйин, нәәл – калач, бир жүп калач

Нәби-нәби – пәйғәмбәр (көплүги әнбия)

Нәвалә – инъам, еһсан, һәдийә; 2) нәсибә, һәссә, 3) зогула, чишләм

Нәззарә – қараш, нәзәр ташлаш

Нәзм – түзүм, тәртип, тәртипкә кәлтүрүш, шеирийәт

Нәқд (нуқуд) – нәқ пул

Нәқишбәндий – Хожа Баһавиддин Нәқишбәнд тәрипидин жарий етилгән сопилиқ тармиғи

Нәқшибәнд – нәққаш, рәссам

Нәмәд – кигиз

Нәргис – ботакөз гүл, ботакөз

Нәсм – таң шамили, мәтин, шамал

Нәтақ – бәл (көплиги нутуқ)

Нәтаң – йол даирә, кәмәр, чәмбәр

Нәфһ – рәт етиш, жирақлишиш

Нәшат – отлуқ, хошаллиқ

Нек – яхши гөзәл

Нетаң – әҗәп әмәс, қизиқ әмәс

Нетаң – қандақ қилай, немишкиду

Нида – аваз, сада, чақириқ

Низар – бош, назук, аҗиз, күчсиз

Никтәдан – сөзниң меғизини, инчик томурлирини, аңлап алидиған йетүк әқил егиси

Нику, ник – яхши, сехи, даңлиқ, мәшһур

Нисар – чечиш, чашқа

Ниһад – 1) тәбиәт, характер, қияпәт, хисләт; 2) түзүлүши девигә охшиған

Ниһал – көчәт

Ниһан – йошурун, мәхпий

Ниш – нәштәр

Нишаъ – мәс болуш, мәслик

Ниш-вәсли – вәсл, висал дәмлири

Нош – 1) татлиқ, шерин, тәм; 2) һәсәл, бал; 3) ичкүчи, ичидиған киши

Нузул – чүшүш, қайтмақ, янмақ

Нумуд – бәлгүлүк, көрүнүш

Нүрәфшан – нур чачкучи

О

Ортақ – йолдаш

Ө

Өзһал – муқамниң нами

Өрфан – билиш, аңлаш, тән елиш (худани)

П

Падаш – жаза, мукапат, бәдәл

Парса – өзини яман ишлардин сақлигучи

Пас – 1) кечиниң бир қисми, йәни сәккиздин бир қисими; 2) риайә, етивар, һөрмәт

Пәй – аяқ, қәдәм, из

Пәйдәр-пәй – кәйни-кәйнидин

Пәйғам – хәвәр

Пәйғам әһли – хәвәрчиләр, әлчиләр

Пәйкар – уруш, жәң

Пәйкәр – гәвдә, һәйкәл, йүз, чирай, сүрәт

Пәнд – нәсиһәт

Пәрту әфшан – нур, йоруқ чачқучи

Печ – толғунуш, орулуш, бурулуш, пүкилиш, чигичлишиш

Пешә – һүнәр, кәсип, адәт

Пешва – рәһбәр, йолбашчи, сарайлар башлиғи, йетәкчи

Пур – көп, тола

Пурдәстигир – тола қуввәтлигүчи

Пушт – арқа, пост, терә

Р

Рағиб – рәғбәтлик, халиғанлиқ, лайиқ

Раҗеъ – қайтқучи, қайтидиған

Раз – сир, йошурун, мәхпий

Раз – үзүк

Разия – қанаәтләндүргүчи

Ракиб – атлиқ, минип барғучи

Раһ – йол, усул

Раһи авәрд – соға, мәсләк, усул

Раһилә – ат-улақ, жүк һайвини, сәпәр, карван

Раһнешин – тиләмчи, макансиз

Рәб – җанаб, егәм, худа, егәллигән (көплүги әрбап)

Рәди – яримас, натоғра, хулқи яман, бузуқ

Рәз – үзүмзар, үзүм

Рәмад – күл

Рәнҗ – мәшәққәт, қийнилиш, ағриқ, кесәллик

Рәсән – ағамча

Рәфеъ – көтүрүш, йүксәлдүрүш

Рәфиқ – йолдаш, дост, сөйгүси, адәмлиги

Рәфиқун – 1) сехий, юмшақ, мәрт, адәмгәрчилиги түзүк; 2) аста һәрикәт (көплүги руфәқә ун, рифақун)

Рәфтар – җүрүш

Рәхшан – ялтирақ, парлақ, ялтирайдиған

Рәһа – азат қилинған, әркин, азат

Рәһмәтуллаһ иләйһи – униңға худа рәһим қилсун

Рәһмәтуллаһу – Худа рәһим қилсун, худаниң рәһмити, рәһим қилсаң, рәһим көрисән

Рәһн (рәһи) – гөрү, хизмәткар, қул

Рәшқ – рәшқ, қизғиниш

Рибқә – сиртмақ

Рида – шәйхләрниң йәлкисигә атип җүридиған йепинчиси, дәрвишләрниң үстидики кийими

Ризван – шатлиқ, хошаллиқ (мәҗази җәннәт беғи), разилиқ мәмнунлуқ

Ринд – назук тәбиәт

Ришад – һәқиқий, ишәшлик йол

Риштәи әшк – үзлүксиз көз йеши

Рия – өзини яманлиқлардин сақланған қилип көрситиш, икки үзлүк

Риязәт – өзини эттәй қийнап җүрүш, қийнилиш

Ро (рой) – үз, бәт, чирай

Рози – күндилик озуқ, тириклик васитиси

Ром – Рим, Греция

Руд – ериқ, өстәң, дәрия, җилға

Руд – музика қурали, саз

Руҗуъ – қайтиш, мураҗиәт

Румуз – ишариләр, өзара йошурунған бәлгү (бирлиги рамз)

Рутбә – мәртивә, дәрижә, әмәл
Рухсар – яр йүзи, чирайи

С
Сабий – бир жайда қимирлимай турғучи тәвримәс
Сағәр – мәй қәдиһи, мәй пиялиси
Сағәр чекмәк – сүмәрмәк, мәй ичмәк
Саил – 1) соал бәргүчи, сориғучи; 2) тиләмчи, гадай
Салат, әссәлату — ибадәт, дуа, намаз (көплүги сәләват)
Салик – сопилиқ йолини тутқучи
Салики мәжзуб – сопилиқ дәрижилиридин биригә еришкән
Салим – аман-есән, сақ-саламәт
Салиһа – яхши ишларни қилғучи
Санеъ – яратқучи, пәйда қилғучи
Саһба – мәй ичкүчи
Саһиб тәриқ – сопилиқта мәлум бир мәсликкә егә киши
Сәәб – еғирчилиқ, мүшкүллүк, қийин, еғир, мәшәққәтлик
Сәәбрақ – қийин, еғир, мәшәққәтлик, қийинирақ
Сәәф – қийин, еғир, мәшәққәт
Сәба – мәйин, йеқимлиқ шамал, таң шамили
Сәбаһәт – гөзәллик, һөсүн
Сәбзә – майсәзар, йешиллиқ, йешил рәң
Сәбукәш – мәй қуйғучи, мәй козисини тошиғучи
Сәбуһ – 1) таң сәһәрдики ичимлик; 2) әтигән, сәһәр
Сәваб, совап – яхши иш бәдилигә алидиған мукапат
Сәвт – аваз, тавуш, күй, аһаң (көплүги әсват)
Сәғә-и талақ – ажришиш (талақ формиси)
Сәғәи тәсәрруф – жайлишиш, орунлишиш
Сәд – тосақ, егиз тосап қойған там
Сәдағ – чеккә, сәққақ
Сәдраһ – йол тосиғи
Сәий – тиришиш, һәрикәт, урунуш
Сәйиди – башлиқ, йетәкчи, пәйғәмбәр
Сәйд – ов, ов қилиш
Сәйиди мухтар – өз алдиға һәрикәт қилидиған сәйид
Сәйф – яз, яз пәсли

Сәйяд – очи

Сәк, сәг – ишт

Сәлим – сағлам, саламәт, аман

Сәмаъ – асман

Сәмән – нәриқ, қиммәт (қиммити)

Сәмеъ – 1) тиңшиғучи, аңлиғучи; 2) қулақ

Сәмин – қиммәт баһа, қәдир-қиммәт

Сәмин – семиз, яғлиқ

Сәмум – чөлниң иссиқ адәмни һалак қилидиған шамили

Сәнавбәр – қариғайға охшиған хушқамәт дәрәқ

Сәнә – жил

Сәнж – өлчигүчи, тартқучи

Сәннәбир – қишниң әң соғ пәйти

Сәнсар – 1) ташлиқ; 2) таш боран

Сәраб – 1) езитқу дуния; 2) чөлдә узақтики ялтирашниң суға охшап көрүнүши, сәрап

Сәр-бәсәр – пүтүнләй баштин аяқ

Сәргәштә – сәргардан

Сәрд – соғ

Сәриһ – 1) сарай, қорған, мунар; 2) еник, рошән, қәтъий

Сәркәш – бойни қаттиқ, жайил, гәпкә кирмәс, бой бәрмәс

Сәрраж – егәрчи, егәр-жабдуқ ясиғучи

Сәррән – баш рәң, рәңниң

Сәррәф – пул алмаштурғучи, зәршунас, қиммәт баһа ташларни баһалиғучи

Сәр-сәр – күчлүк соғ шамал

Сәрһәд – чегара

Сәтиһ – йүзи, йәрниң йүзи

Сәфид - ақ

Сәфинә – 1) чоң кемә; 2) шеирлар топлими

Сәфил – пәст, төвән, бәк намрат, муһтажлиққа чүшкән киши

Сәфһ – йүз өрүш, нәзәрдин чәттә қалған, надан

Сәфһә – 1) сәһипә, варақ, бәт; 2) бирәр нәрсиниң бети

Сәх – яхши, мәрт, сехи, бәхитлик, бәхит

Сәһба – қизил мәй

Сәһв – хата, йеңилиш, унтуш

Сәһиһ – сағлам, сақ, тоғра, дурус
Сәъар (сәъарун) – нәрқ, баһа қойғучи
Сәъвә – қушқач, серик қушқач
Сиғә – грамматикилиқ форма, мисал, формула
Сиддиқ – растчи, чин сөзлүк
Сидқи – чин, растлиқ, тоғрилиқ
Сим – күмүч ахча, күмүч хангу, күмүчтәк ақ мәнасиниму аңлитиду
Сими ашк – көз йеши, тамча
Сими наб – сап күмүч
Симат – очуқ дәстихан
Симәт – сүпәт
Син – яш, чоң яки кичиклик (көплүги аснон)
Сипһир – асман, асман гүмбизи
Сипқариш – сүмәрмәк, һеч қалдурмай ичмәк
Сираб – көп-йетәрлик, бая-шәйәт, тоюп ичиш, мәс болғичә ичиш
Сираж – чирақ, йоруқлуқ, нур
Сирнат – көрүк
Со сой – тәрәп, таман
Соқун – сакун бәлгүси (о), турғун һәрикәтсиз
Ситәм – зулум, жәбир
Стәмкар – залим, әзгүчи, азаплиғучи
Суббуһ – әң алий, жуқури махташқа лайиқ худаниң сүпити
Суд – пайда, пайдилиқ, нәп
Сузан – көйдүргүчи, қайнақ, көйүп турған
Сузән – жиңнә
Суйиһәйван – тириклик һаят сүйи
Сунеъ – қилмақ, ясимақ, ишләп чиқармақ, ижат қилмақ, яратмақ
Сураһи – мәй қачиси
Сурх – қизил
Суубәт – қийинчилиқ, мәшәққәт, еғирчилиқ, еғирлиқ
Сууд – көтирилгән, йүксәлгән, чиқиш, жуқуриға чиқиш
Суһан – екәк, һәрә
Сүвәйда – қара нүктә (гоя бу нүктә жүрәк оттурида болармиш)
Сүлүк-сүлүк – 1) йол тутуш, яхши йолға кириш; 2) сопиларда гоя худаға йеқинлишиш йоли, дәрвишлик йоли
Сүмәнбәр – аппақ бәдән, гөзәл, яр
Сүммә – кейин, йәнә, аяқ, пут

Т

Табдил – алмаштуруш, өзгәртиш

Тақ – 1) гүмбәз, меһрап вә оюқ төписидики қайрилған қисми; 2) йәккә, ялғуз, йеганә, тул

Там – 1) толуқ, пүтүнләй; 2) өйниң теми

Ташриһ – чүшәндүрүш, изаһлаш

Тәәб – мәшәққәт, қийинчилиқ

Тәбаһ – ахирини «н» билән ейтиш; харап, бузуқ, вәйран, чирик

Тәбәр – палта

Тәбәрра – өз үстигә алмаслиқ, тән алмаслиқ, өзини қачурмақ

Тәбл – нағра

Тәбр – алтун, тилла

Тәвам – егзәк (көплүги тәвамән)

Тәван – чидам, күч, қуввәт

Тәвәжжуһ – йүзлиниш

Тәвәфи – өлүм, түгәш

Тәвзиһ – изаһлаш, рошәнләш

Тәвфиқ – 1) мувапиқлиниш, уйғунлуқ; 2) ярдәм, мәдәт

Тәғафл – билип билмәсликкә селиш

Тәҗәрруд – алақисизлиқ, чәтлимәк, ялғузлуқ, һәммә нәрсидин кәчмәк

Тәзәммүн – мәзмуни, хуласиси

Тәзъиф – бир санни иккигә көпәйтмәк, икки баравәр қилип

Тәқва – диндар

Тәқиһи – тазилаш, ичини тазилаш

Тәләввун – рәңму-рәң болуш, өзгирип туруш, тавлиниш

Тәлх – аччиқ

Тәмәззуқ – хану-вәйран болуш

Тәмәъ – тамагәрлик, ачкөзлик, тоймаслиқ

Тәмдиһ – махташ

Тәмзиқ – азаплаш, қийнаш

Тәмүз – томуз, язниң әң иссиқ вақти

Тәнвин – «н»ләштүрүш, әрәпчә атлар

Тәраб – тупрақ, йәр

Тәрәб – хошаллиқ, шатлиқ

Тәрәк – йерик

Тәрәһһум – рәһим қилмақ

Тәрвиһ – хушбой қилиш, раһәтләндүрүш, дәм бериш

Тәриқ – 1) йол, из; 2) усул, йосун, қаидә, рәсим; 3) мәсләк; 4) васитә, сәвәп

Тәриқәт – усул, йол, мәсләк, сопилиқ йоли

Тәрк – урушта башқа кийидиған вә җәздин мистин ишләнгән баш кийим

Тәрһ – ташлимақ, елип ташлимақ; 2) тәртип, түзүм

Тәряк – 1) әпийүн; 2) зәһәргә қарши дора

Тәсәррүф – өз ихтиярига елиш, егилик қилиш; 2) шаирниң шеирда бәзи сөзләрни өз райичә өзгәртиши

Тәсмия – исми, ети, нами

Тәсриһ – очуқ вә ениқ ипадилимәк

Тәсһиһ – тоғурлаш, селиштуруп чиқиш

Тәфәннән – илим-пәнни тәтқиқ қилиш, көңүл ечиш, тамашә, оюн-күлкә, әрмәк

Тәфл – бовақ (көплүги әтфал)

Тәфриқә – ажрилиш, пәришан болуш, иттипақсизлиқ

Тәһвиб – қорқунуч

Тәһвиф – қорқутуш, дәһшәт селиш, доқ қилиш

Тәһзиб – бирәвниң сөзини ялғанға чиқириш, тазилимақ, паклимақ

Тәһқиқ – бирәр нәрсиниң һәқиқитини тәкшүрүп көрүш, издәш, тәтқиқ қилиш

Тәһриқ – яндуруш, йеқиш, от қоюш, от алдуруш, туташтуруш

Тәһт – асти, теги

Тәһур – сап, тазилиғучи, паклиқ, тазилиқ

Тәшәббуһ – охшашлиқ

Тәшбийә – охшаш

Тәшриқ – азаплаш, рәнҗитиш

Тәъвиз – тумар

Тәъзиб – азаплаш, рәнҗитиш

Тәъмир – бузуқ җайни түзүтүш, имарәт қилиш, ясаш

Терә шам – қараңғу кечә, қара түн

Тиб – дохтурлуқ, медицина

Тиббән – медицина бойичә

Тийр – сама, планета, меркурий

Тийрә – қараңғу, қара, ғәм-қайғу
Тийрә күлбәм – қараңғу, аддий өйүм
Тоби – 1) дәрәқ, жәннәт дәриғи; 2) бәхит, раһәт, һөзүр-һалавәт
Той – ички, ич, оттури
Тоти әлһанин – Тоти авазин, тоти сөзин
Туби – жәннәт дәриғи
Тулуъ – чиқиш, көрүнүш, пәйда болуш
Тураби – 1) чаң-тозаңлиқ; 2) топилиқ; 3) тәндаш, қурдаш, йолдаш
Турабун – 1) чаң; 2) күл; 3) жәсәт, тупрақ
Турфеһ – йеңилиқ, әҗайип, һәйран қалидиған
Түрбәт – 1) тупрақ, йәр; 2) қәбр

У

Узри – үзүр сораш, кәчүрүм сораш
Уқба, уқбе – ахирәт, қиямәт
Улус – әл, хәлиқ, қәбилә, милләт
Улъвий – жуқуридики, йүксәкликтики
Уля – әң алий, әң йүксәк, әла
Ум – ана
Умәм – хәлиқ милләт (бирлиги уммәт)
Умәра – әмирләр
Уммәм мутәмәд – мәдәнийәтлик, цивилизациялик хәлиқ
Умми ул, хәббанс – шарап, яманлиқлар башчиси
Упуқ – бүйүк
Ушшақ – ашиқниң көплүги

Ү

Үләма – алимлар, билимданлар
Үмдә – таянч, әң муһим асас

Ф

Фаил – бәҗәргүчи, ишлигүчи
Фәәрайиз – (көплүги фәризә) роза, намаз, һәҗ, закат, мусулманларға қәтъий болған бәш мәҗбурийәт
Фәрда – әтигәнки, әтигәнлик
Фәрруһ пәй – шәрәплик қәдәм, қутлуқ қәдәм

Фәррүһ – 1) гөзәл, һөсни чирайлиқ, шат, қутлуқ; 2) очуқ йүз, йеқимлик

Фәруғ – гунаһидин кечиш

Фәрхундә – бәхитлик

Фәсиһ – 1) очуқ, рошән, йеқимлик; 2) қаидигә мувапиқ сөзлигүчи

Фәсудә һал – һерип қалған

Фәтеһбаб – очуқ ишикләр, ишниң түзүлүши

Фигар – җараһәт, яра

Фиған (афған) – һөкүрәп жиғлаш, дат-пәрияд, зарланмақ, налә қилмақ

Фирақ – җудалиқ, айрилиш

Фитрәт – яритилиш, тәбиәт, туғма

Фузун – ошуқ-зиядә, көп

Фуруш – сетиқчи

Х

Хавәр – шәрқ, күн чиқиш

Хак – 1) топа, тупрақ; 2) йәр йүзи

Хаки дәргаһ, хаки астанә – ишик асти, ишик тописи

Хамалу-хәмәл – төгә

Ханақаһ – ханиқа, зикир вә ибадәт орни

Ханәи мур – чүмүлиниң өйи

Хар – тикән

Хариж – ташқи, ят жут, дөләт сиртидики

Хас – мәхсус, әң йеқин

Хас – сәзгүр

Хәваб хурдодан – билимчан, билимдан

Хәвәрдар – билгүчи

Хәлил – дост, яр

Хәллиқ – яратқучи

Хәмә – қумуч қәләм

Хәмри – ичкүчи, ичимликкә берилгән

Хәнд – күлдүрүш, күлкә

Хәр – ешәк

Хәргүш – тошқан

Хәрж – чиқим, сәрип

Хәс – йилтиз, чаң-тозаң, әхләт

Хәстә – һарған, һалидин тайған, ағриқ киши

Хизир – хизир, пәйғәмбәр исми

Хилъқәт – яритилиш

Хильәт – һашәмәтлик кийим, падиша тәрипидин тәғдим қилинған кийим

Хираж – селиқниң бир түри, төләм

Хирәд – әқил, һош

Хунбар – қанлиқ яш төккүчи, аччиқ жиғлиғучи

Хунриз – қан төккүчи, рәһимсиз

Хурдәдан – майда вә назук нәрсиләрни билидиған, назук пәмлик билимдан

Хурус – ғораз

Хуршид – күн, қуяш

Һ

Һали тәбдил – өзгириш, һалини өзгәртиш

Һамун – кәң, түп-түз дала (етиз) түзләң, дәшт, чөл

Һарами – оғри, йол тосар, алдамчи

Һасир – бора

Һәбиб – дост, яр

Һәд – 1) дәрижә, мәртивә, яр; 2) һоқуқ, ихтияр

Һәдәф – 1) бәлгү, нишан, нишанланған жай; 2) йөнүлүш нуқтиси

Һәзәр – бир жайда турғунлуқ, турақлиқ турмуш

Һәзин – қайғу, муң, ғәм, һәсрәт

Һәйрану-у дән – һәйран қелиш, һаң-таң қелиш

Һәйф – эттәң, эпсус, исит

Һәлқ – тамақ, боғуз

Һәмәл – кона астрономиядә он икки буржиниң бирси (буржи қой шәкилдә пәрәз қилиниду. Қуяш жили һесавида биринчи айниң нами. Үчинчи айниң әрәпчә атилиши)

Һәмвар – түз, түп-түз

Һәмдун – 1) махташ, мәдһийә оқумақ; 2) рәһмәтләр билдүрмәк. Әл һәмду лиллаһи – Худаға мәдһийләр болсун

Һәмзад – туққан, қериндаш

Һәмзә – пәйғәмбәрниң бовиси

Һәмидә – махташқа лайиқ

Һәмнишин – һәмсөһбәт, сөһбәтдаш

Һәмраз – сирдаш

Һәмта – охшаш

Һәрасан – қорққан һалда

Һәрәм – хас җай, 1) өз әһли болмиған кишиләр, киргүзүлмәйдиған җай; 2) ичкири һойла; 3) хотуни; 4) Кәәбә

Һәрикәт мәзбаһ – өлүм алдидики титрәш, чөчүш, сәскиниш

Һәрис – бирәр нәрсигә берилгән ачкөз тамагәр, ачкөз

Һәфиз – сақлимақ, һимайә қилмақ

Һидайәт – тоғра йол көрсәтмәк

Һиҗаб – 1) пәрдә, арилиқни тосап туридиған нәрсә; 2) уят, уюлуш, әйминиш

Һиҗран – айрилиш

Һилал – 1) йеңи көрүнгән ай; 2) ярниң оғақ айға охшап егилгән қеши

Һина – хина

Һисар – қорған, истеһкам, қәлъә

Ч

Чабук сәвар – атқа мингән, атлиқ, тилим, җул-җул

Чавандаз – атни устилиқ билән башқурғучи

Чак – жиртиқ, йериқ, тилинған, дәз

Чак-чак – тилим-тилим

Чаһ (чәһ) – 1) чоңқур қудуқ; 2) зиндан

Чәндан – шундақ, алаһидә, көп

Чәрх – 1) чақ, чәмбәр, дүгләк; 2) ат миниш; 3) асман, пәләк; 4) тәғдир

Чуғ – худди шундақ, шундақла

Чунз – һоқуш

Чүм – тамамән, пүтүнләй

Ш

Шайистә – мувапиқ, мунасип, лайиқ

Шам – кәчқурун

Шамеъ хавәрий – өйни йоруткучи

Шариъ – 1) йол, коча; 2) қаидиләрни түзгүчи

Шәб – кечә, түн

Шәббә – шәпрәң

Шәбистан – 1) кәчқурунлуқ ятақхана, ичкәрки һәрәм даириси; 2) кечә қараңғулуғи, наһайити кәч

Шәҗәрә – дәрәқниң шах вә шахчилиридәк түзүлгән бир атидин тарқалған әвлад, нәслу-нәсәп, уруқ-туққан һәққидики схема, нәсәб тарихи

Шәкәр хәваб – шерин уйқа

Шәма – күн, қуяш, аптап

Шәмси әнвәр – қуяш нури

Шәмшат – сәрвигә охшиған хушқамәт вә чирайлиқ дәрәқ

Шәмъи – шам, чирақ, йоруқ

Шән – хуш ойнақи

Шәнфәт – ойнақи җүрүш

Шәрри – яманлиқ

Шәрһ – бирәр нәрсиниң мәзмуни, маһийити вә алаһидилигини ечип баян қилип бериш, чүшәндүрүш; изаһ, изаһлаш

Шәрһә – 1) җараһәт; 2) парчә; 3) тилим

Шәфаәт – оттурида туруп васитә болуш, қоллаш, яқлаш

Шәфиъ – васитичи, һимайичи

Шәһәд – һәсәл, бал, мевиләр

Шәһвар – бүйүк вә әлла

Шәһват – шерин-шәкәрдәк су, нәпси тилигән нәрсә

Шикәнҗ – 1) пүкүлмәк, бурулмақ; 2) қийнақ

Шиквә – шикайәт

Шуаъ – нур, ялтираш, ялтирақ, йоруқлуқ, шола

Шукуһ – даңқ, шөһрәт, шәвкәт

Шустә шуй – жуюнуш, жуюп тазилаш, тарiниш

Я

Я – яки

Я, ая – әй

Яд – әс, хатирә

Ядаш (ядаб) – оруқ, мағдирсиз, күчсиз

Яддаш – хәтнә, пүтүк, хәвәр, хатирә, меморандум
Ядлимақ – әскә еливалмақ
Язғурмақ – әйиплимәк, гунаһкар қилмақ
Янән – йориған, янған
Ястанмақ – баш қоймақ, ястуқ қилмақ, тәһи қилмақ

МУНДӘРИҖӘ

Сөз беши...3
Киришмә...5
Хушһал Ғәрибий әсәрлириниң тилидики бәзи грамматикилиқ алаһидиликләр...18
Күллияти Хушһал Ғәрибий...24
Муәллип муқәддимисидин...25
Ғәзәлләр...30
Мухәммәсләр...212
Мустәзадлар...214
Тәрҗибәндләр...216
Рубаийлар...220
Чистанлар...222
Лирикнамә...223
Луғәт...225

КҮЛЛИЯТИ ХУШҺАЛ ҒӘРИБИЙ

(Хушһал Ғәрибий әсәрлири)

Тех.муһәррир вә дизайн: *Шахниза МЕРАЕВА*

Бесилишқа 15.12.16-ж. қол қоюлди.
Офсетлиқ қәғәз.
Һәрип түри Times New Roman.
Һәҗими 13,25 б.т.
Тарилими 500 нусха.

“МИР” нәшрият өйи.
Алмута шәһири, Жибек жолы кочиси, 64.
Тел: 8 727 273-39-89, 328-12-66.